

Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta
Katedra sociálneho rozvoja a práce

REVUE
SOCIÁLNO-EKONOMICKÉHO
ROZVOJA

Vedecký recenzovaný on-line časopis

Ročník VI
Číslo 2 / 2020

ISSN 2453-6148

Vedecký Recenzovaný on-line časopis „Revue sociálno-ekonomického rozvoja“

Časopis vychádza dvakrát ročne.

Zameranie časopisu: teoretické a praktické otázky sociálno-ekonomického rozvoja, aktuálne trendy a perspektívy spoločensko-ekonomického vývoja v krajinách EÚ a vo svete.

Príspevky sa v časopise uverejňujú v slovenskom, českom, nemeckom a anglickom jazyku.

Príspevky sú recenzované nezávislými odborníkmi, ktorých určuje redakčná rada. Redakčná rada časopisu odporúča autorom, aby rozsah statí bol do 20 normalizovaných strán, príspevok do diskusie, prehľadov a konzultácií do 10 - 12 strán, názorov, recenzií a informácií do 4 - 5 strán. Kvalita príspevkov má prioritu pred dodržaním limitu ich rozsahu. V časopise je možné po častiach publikovať aj rozsiahlejšie state.

Základnou požiadavkou je originalita príspevku a komplexnosť jeho spracovania, t.j. úplné údaje o citovaných prameňoch a náležitá úprava. Súčasťou príspevku je abstrakt v rozsahu 8 - 10 riadkov, kľúčové slová (v jazyku slovenskom a anglickom), klasifikácia JEL (<https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php>), základné údaje o autorovi vrátane titulov, adresa pracoviska vrátane telefonického kontaktu, prípadne faxu a e-mailová adresa autorov.

Príspevky zasielajte na adresu: rser.ksrp@gmail.com

Články neprechádzajú jazykovou úpravou. Za obsahovú a jazykovú správnosť textu zodpovedá autor.

Vydavateľ:

Katedra sociálneho rozvoja a práce, NHF EU v Bratislave

Hlavný redaktor:

Peter Sika, EU v Bratislave

Výkonný redaktor:

Jakub Girašek, EU v Bratislave

Redakčná rada:

Becker Joachim, Wirtschaftsuniversität Wien

Boda György, Corvinus University of Budapest

Brinčíková Zuzana, EU v Bratislave

Krebs Vojtech, VŠE Praha

Lehocká Danica, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Mihály Géza, Trexima Bratislava, spol. s r.o.

Průša Ladislav, VÚPSV Praha

Rievajová Eva, EU v Bratislave

Richet Xavier, Université de la Sorbonne nouvelle, Paris

Šimek Milan, VŠB TU Ostrava

Redakčný tajomník:

Jakub Girašek, EU v Bratislave

Obsah

Migranti na Slovensku

Migrants in Slovakia

Mária Antalová 4

Ekonomické dopady pandémie COVID-19 na ekonomiku Číny

Economic impacts of the COVID-19 pandemic on China's economy

Adam Cibul'a 18

Altruizmus. Čo ovplyvňuje vnútornú motiváciu pre darcovstvo a ako ju merať?

Altruism. What influences the intrinsic motivation for donation and how to measure it?

Martina Fehérová 31

E-slужby a digitálne projekty v prostredí správy daní

E-services and digital projects in the tax administration environment

Denisa Ihnatišinová..... 43

Finančná gramotnosť seniorov - determinant kvality života na dôchodku

Financial literacy of seniors – a determinant of quality of life in retirement

Simona Polonyová..... 53

Stárnutí populace a udržitelnost důchodového systému v ČR

The aging of population and the sustainability of the pension system in the Czech Republic

Ladislav Průša..... 60

Kompetencie komunálnej úrovne v oblasti miestnych komunikácií na Slovensku

Competences of the communal level in the field of local roads in Slovakia

Lucia Rožová 70

Migranti na Slovensku Migrants in Slovakia

Mária Antalová

Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta
Dolnozemska 1
852 35 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: maria.antalova@euba.sk

Abstract

The paper is focused on migrants in the Slovak Republic, whose number is increasing from year to year and who have become a current problem in both political and scientific discussions. Its goal is to analyze and evaluate the manifestations of illegal and legal migration at present time, in terms of their dynamics and statics, and to assess the situation in Slovakia on the basis of comparison with other EU countries. The theoretical part presents an evaluation of the knowledge of the problem, its consequences for society, as well as identification in terms of the research purpose. The methodological part describes scientific methods, which are theoretical analysis, descriptive statistics, comparison and also other statistical procedures as well as selected indicators of illegal and legal migration. Empirical analysis re-evaluates the dynamics of illegal and legal migration in the Slovak Republic during the period 2010 - 2019. In legal migration, it focuses on assessing the state of migration from EU countries and third countries. The author also monitors selected structural elements in both forms of migration and judges the current situation in the Slovak Republic in relation to other EU countries.

Klasifikácia JEL: F22, G28, J15.

Kľúčové slová: nelegálna migrácia, legálna migrácia, azylanti

1. Úvod

Priťahovalecť sa v súčasnosti stáva aktuálnym problémom v celej Európskej únii, nielen na Slovensku. Doteraz sme u nás mali skupinu Rumunov, Ukrajincov, taktiež ľudí z Ázie alebo aj z iných kontinentov, ale v súčasnosti počet migrantov z roka na rok veľmi stúpa. Tento trend sa výrazne prejavil po vstupe Slovenska do Európskej únie. Ekonomická kríza v roku 2009 len spomalila medziročný nárast, ktorý vyvrcholil v roku 2016. Bol to zlomový rok, v ktorom sme prijali značný počet cudzincov. V ostatných rokoch až po súčasnosť ich číslo narastá, čo spôsobuje značné problémy, keďže sme neboli dostatočne pripravení na ich prijatie.

Ak by všetci zotrvali u nás, je rovnako aktuálna otázka, či sa dokážu dostatočne integrovať a asimilovať v našich sociálno-ekonomických podmienkach a prijať našu kultúru a prispievať k ekonomickému rastu alebo zostanú na okraji spoločnosti ako niektoré rómske komunity. Z toho dôvodu sme si zvolili za cieľ analyzovať a zhodnotiť prejavy nelegálnej a legálnej migrácie v SR v súčasnosti, a to z hľadiska jej dynamiky a statiky a na základe komparácie s inými krajinami EÚ posúdiť globálnu situáciu v našej krajine.

2. Teoretický rámec migrácie

2.1 Vymedzenie migrácie

Migrácia predstavuje, vo svojej podstate, multidimenzionálny jav, pretože je fenoménom politologickým, sociologickým, ekonomickým, geografickým či demografickým. I z toho dôvodu vznikajú rôzne jeho teoretické koncepty, charakteristické skúmaním jeho manifestácie z jedného alebo z dvoch aspektov.

Vo všeobecnosti sa pod migráciou rozumie „pohyb osôb mimo miesta ich obvyklého pobytu, a to buď cez národné hranice, alebo v rámci štátu“ (Glossary on Migration, 2019), ide teda o širšie vymedzenie migrácie, a to ako vnútroštátnej tak i medzištátnej. S podobnou definíciou migrácie sa môžeme stretnúť aj v sociologickom slovníku, v ktorom je považovaná za „zmenu miesta trvalého pobytu za hranice určitej územnej jednotky“ (Sociologický slovník, 2007), teda je vnímaná ako premiestňovanie obyvateľov spojené so zmenou bydliska či už v rámci regiónov alebo mimo krajiny.

Pod užším vymedzením je potrebné pod migráciou rozumieť sťahovanie obyvateľstva z jedného štátu do druhého s predpokladaným dlhodobým alebo trvalým pobytom. Špeciálnym prípadom je EÚ, ktorá rozlišuje medzi vnútornou migráciou medzi štátmi EÚ a migráciou z a do krajín mimo Schengenského priestoru. Občania Európskej únie majú voľný vstup na územie Slovenska a na pracovný trh, majú práva i postavenie, ktoré sú rovnaké ako status občanov SR. Avšak cudzinci prináležiaci do tretích krajín mimo Európskej únie potrebujú povolenie na pobyt i na zamestnanie (Hlinčíková – Sekulová, 2011).

Napriek skutočnosti, že sa v súčasnosti stala migrácia veľmi aktuálnou témou pre vedcov ako i pre politikov, nemá jednotnú definíciu. Často sa využíva definícia Medzinárodnej organizácie pre migráciu, ktorá sa stala v roku 2016 súčasťou OSN. Podľa nej „migrácia predstavuje pohyb osôb mimo miesta ich obvyklého pobytu alebo bydliska v rámci štátu alebo mimo neho“ (Glossary on Migration, 2019).

V našom príspevku budeme analyzovať migráciu vnímanú ako sťahovanie sa na Slovensko z iných štátov s predpokladaným dlhodobým alebo trvalým pobytom. V rámci tohto pohybu ľudí budeme taktiež rozlišovať, či sú to krajiny Európskej únie alebo mimo nej.

2.2 Konceptie migrácie

Experti na migráciu sa už dávnejšie zaoberajú jej konsekvenciami na kvalitu života obyvateľov tej-ktorej krajiny. Vznikli viaceré makro-migračné ako i mikro-migračné konceptie.

Napríklad neoklasická makro-migračná koncepcia vychádza z predpokladu, že migrácia prináša blahobyť pre obyvateľov tej krajiny, do ktorej migranti prichádzajú, teda podporuje jej ekonomický rozvoj.

Za pozitívny jav migráciu považuje aj M. J. Priore vo svojej duálnej koncepcii pracovného trhu. Migráciu vysvetľuje ako dôsledok štrukturálnych zmien na požiadavky pracovnej sily predovšetkým v rozvinutých krajinách. Na základe nej sa pristupuje k pracovným pozíciám ako k dobre platenej práci alebo nekvalifikovanej práci (Priore, 1979).

Koncepcia E. Lee vníma migráciu ako „push-pull“ factor, ktorá nastane, ak sa u jednotlivca zoskupí viacero faktorov. V tomto prípade ju ťažko považovať za rozvinutie samotnej teórie migrácie, ale za metodologický prínos k odhaľovaniu jej príčin (Lee, 1966, 47-57).

Nedá nám nespomenúť pohľad na migráciu z hľadiska Teórie ľudského kapitálu, ktorá daný fenomén vníma ako samostatnú investíciu osobného rozhodnutia, ktorá prináša jednotlivcovi výhody a vyššiu životnú úroveň (Sjaastad, 1962, 80-93).

Vedci v súčasnosti sledujú rôzne formy migrácie ako napríklad individuálnu migráciu, skupinovú, kolektívnu, masovú, organizovanú ale i neorganizovanú.

V každom prípade, u každej z jej foriem, je dôležitý samotný subjekt, ktorý sa rozhodol migrovať. Toto rozhodnutie podľa F. Düvella (2006, 13) vzniká postupne, čím nadväzuje na migráciu vnímanú ako „push-pull“ factor E. Leeho. Hovorí o „migračnej trajektórii“ (migration trajectory), ktorú rozdelil do 8 fáz (Vid' nasledujúca schéma).

Schéma 1

Migračná trajektória podľa F. Düvella

1. fáza	2. fáza	3. fáza	4. fáza	5. fáza	6. fáza	7. fáza	8. fáza
Uvažovanie	Rozhodovanie	Príprava	Organizovanie	Presun	Príchod	Zotrvanie	Usadenie
Jednorazové alebo opakované							

Zdroj: Düvell, 2006, s. 13.

V prvej fáze potenciálny migrant len uvažuje o vyst'ahovaní do inej krajiny, v ktorej by chcel pobudnúť dlhší čas. Zozbiera si informácie o možnostiach života v nej a prechádza rozhodovacou fázou. Po výbere krajiny svojho budúceho pôsobiska sa začína etapa prípravy a organizovania pobytu. 5. fáza predstavuje dôležitú časť procesu, v rámci ktorého sa stáva reálnym migrantom. Odchádza zo svojej domoviny a prichádza do krajiny, kde začína pracovať a budovať si svoju kariéru a nový život.

Podľa F. Düvella k rozhodujúcim faktorom pre opustenie rodnej krajiny patrí čas, miesto, geografia, účel a motív, profesia, aktér, politické podmienky, právny status, charakter rozhodovania a tiež historické okolnosti migrácie (2006, 13).

V krátkosti uvedené teoretické koncepty poskytujú nadhľad a taktiež umožňujú vnímať migráciu nielen z ekonomického hľadiska, ale aj psychologického, v ktorom sa „odzrkadľuje“ proces zvažovania podmienok k životu v tej-ktorej krajine a rozhodovanie zmeniť svoj osud presťahovaním sa do krajiny s prijateľnejšími životnými podmienkami.

2.3 Dôsledky migrácie

Pohyby obyvateľstva medzi jednotlivými krajinami prinášajú pozitíva ale i negatíva, a to ako pre krajiny, z ktorých ľudia odchádzajú, tak i pre krajiny do ktorých prichádzajú. Oba pohyby – odchod i príchod – vplývajú na zmenu sociálnej štruktúry spoločnosti, na zmenu trhu práce a môžu spôsobiť i zmenu priorít v hospodárskej politike. Na dôsledky migrácie sa dá pozeráť z rôznych aspektov. Sú to predovšetkým demografické, sociálne, ekonomické, kultúrne ale i politologické. Keďže všetky sú významného charakteru stručne ich popíšeme.

2.3.1 Demografické dôsledky migrácie

Z demografického hľadiska má migrácia vplyv na štruktúru pracovnej sily. V pôvodnej krajine znamená jej odliv, ktorý bude potrebné nahradiť a pre cieľovú krajinu zasa príliv nových pracovníkov, vítaných v krajinách, ktoré nenapĺňajú požiadavky svojich ekonomík. Práve migranti svojim pôsobením môžu zabezpečiť ekonomickú stabilitu a ekonomický rast. Dopĺňanie štruktúry pracovnej sily je predmetom častých politických diskusií. Existujú i opačné názory. Napríklad D. A. Coleman (1992, 413-461) už v roku 1992 odporúčal vzniknutý deficit pracovnej sily nahradiť rekvalifikáciou nezamestnaných, a zbytočne „neplytvat“

vlastnými ľudskými zdrojmi. Zároveň upozorňuje, že migrácia pracovnej sily so sebou prináša aj mnohé sociálne, kultúrne a politické problémy, ktoré spôsobujú destabilizáciu spoločnosti.

2.3.2 Sociálne dôsledky migrácie

Príchod do inej krajiny pre migrantov znamená prevažne zníženie ich sociálneho statusu. Návrat späť do vlasti, najmä po dlhšom období, sa môže taktiež prejavovať problémami so znova-začlenením sa do pôvodných rodinných a sociálnych sietí a vzťahov. Počas pobytu v inej krajine si osvojili nové kultúrne vzorce správania, ktoré v nich zotrávajú a vytvárajú bariéry pre prijatie pôvodných. Prechádzajú zložitým procesom re-socializácie vo vlastnej domovine.

Ak zostanú v inej krajine, môžu predstavovať etnicky homogénne skupiny obyvateľov, žijúcich od ostatného obyvateľstva oddelene. Uzavretá komunita prisťahovalcov neprebíha asimiláciou a nikdy sa nestane súčasťou celej spoločnosti.

2.3.3 Ekonomické dôsledky migrácie

Z ekonomického hľadiska migranti predstavujú pozitívne dôsledky. V novej krajine sú zdrojom lacnej pracovnej sily. Pomáhajú zaplňať medzery na pracovnom trhu. Štát získa kvalifikovanú pracovnú silu bez toho, aby musel investovať do jej vzdelávania. Výhodou je aj nárast daňových poplatníkov, nárast prispievateľov do sociálneho systému ako i celkový stav verejných financií. Dané fakty však platia len v prípade, ak sú migranti mladí, zdraví, kvalifikovaní a majú vysokú pravdepodobnosť k plnej asimilácii, v opačnom prípade predstavujú enormnú záťaž pre sociálny systém.

2.3.4 Kultúrne dôsledky migrácie

Medzinárodná migrácia predstavuje pre cieľovú krajinu aj bezprostredný kontakt s inou kultúrou, ktorá môže znamenať zásadnú zmenu. Počas spolunažívania migrantov s ostatným obyvateľstvom prvky jednotlivých kultúr prirodzene splývajú, pričom vznikajú nové kultúrne modely. Avšak existuje i kolízia kultúr, v ktorej výrazné kultúrne prejavy môžu zanikať na úkor dominantných. Výsledok vzájomného kontaktu je buď súlad a harmónia alebo nedorozumenie a kultúrny konflikt (Štefančík – Lenč, 2012, 32).

2.3.5 Politické dôsledky migrácie

V rámci Európy existujú dve veľké fázy vývoja prisťahovaleckej politiky. Prvá fáza je charakteristická obdobím hospodárskeho rozmachu po II. svetovej vojne až do roku 1973. V tomto období predstavuje pozitívne vnímanie migrácie, v rámci ktorého sa oceňoval predovšetkým prístup k zamestnávaniu pracovníkov zo zahraničia, pretože sa riešili problémy nedostatku pracovnej sily.

Negatívny postoj sa prejavil počas ropnej krízy už v 70. rokoch, kedy sa zmenila prisťahovalecká politika na reštrikčnú. Toto obdobie bolo poznačené stúpajúcou nezamestnanosťou a z toho dôvodu sa začínalo pozerieť na migrantov, ako na ľudí, ktorí berú prácu domácomu obyvateľstvu. Na jednej strane bol záujem o migrantov, ale len o vysoko kvalifikovaných, ktorí mali kompenzovať nedostatok odborníkov v niektorých významných sektoroch hospodárstva.

3. Metodologický prístup k migrácii

V metodologickom prístupe nám ide o identifikáciu použitých metód a postupov kvantifikácie migrácie a jej tokov v rámci SR. Okrem teoretickej analýzy, ktorú sme použili za účelom definície daného fenoménu v dimenziách SR a určení jej jednotlivých typov, aplikujeme popisnú štatistiku. V rámci nej zohľadníme dva aspekty skúmania:

- aspekt dynamiky migrácie a
- aspekt statiky migrácie.

Pod dynamikou máme na mysli skúmať migráciu v jej vývine a postupných ročných zmenách. Daný prístup sme použili ako pri skúmaní nelegálnej, tak i legálnej migrácii.

Aspekt statiky predstavuje skúmanie štruktúry oboch fenoménov. Pri nelegálnej migrácii sa sústreďujeme na trasu príchodu migrantov do SR a identifikujeme tak najviac problematické územia našej krajiny. Taktiež posúdime výskyt nelegálnej migrácie z hľadiska jednotlivých riaditeľstiev hraničnej a cudzineckej polície a iných útvarov.

Legálnu migráciu Ministerstvo vnútra SR rozdeľuje na dve formy jej prejavu. Na migráciu z krajín Európskej únie a z tretích krajín, pod ktorými je potrebné rozumieť ostatné štáty sveta. Keďže problémoví sú najmä migranti tretích krajín, v rámci danej skupiny sme skúmali počty platných pobytov, rozdelených do troch foriem: prechodného pobytu, trvalého pobytu a tolerovaného pobytu. Pre dokreslenie celej situácie sme volili sledovať vývoj a súčasný stav udelených azylov a občianstva SR.

Empirickú analýzu sme upriamili výhradne na našu krajinu, čím sme naplnili jeden z našich výskumných cieľov, mať dostatočný prehľad o súčasnej situácii v SR s možnosťou neskoršej komparácie s krajinami EÚ.

4. Nelegálna a legálna migrácia na Slovensku

Demografický vývoj v našej krajine poukazuje na fakt, že slovenský trh práce ako aj existujúci systém sociálneho zabezpečenia sú závislé na príleve ľudského kapitálu zo zahraničia. Z toho dôvodu je vítaná **riadená ekonomická migrácia**, ktorá predstavuje potenciál pre rozvoj slovenského hospodárstva s preferenciou prijímania kvalifikovaných migrantov s dôrazom na kultúrne blízke krajiny pôvodu. Nahrádza emigráciu našich občanov, za vidinou lepšieho zárobku a vyššej kvality života.

Najväčší problém v skúmaní migrácie spočíva v jej nelegálnej forme, v ktorej je obtiažné zistiť presnú štruktúru zahraničných migrantov. Vieme určiť len pohlavie ale nie vek a krajinu pôvodu, lebo migranti neposkytujú pravdivé informácie. Často zavádzajú aj v oblasti vzdelania a pracovných skúseností.

Musíme taktiež zdôrazniť, že v súčasnosti sa pojem nelegálna migrácia nahrádza pojmom „neregulárna migrácia“ (Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020), avšak v našom príspevku zostaneme pri migrácii v pôvodnom znení.

4.1 Nelegálna migrácia a jej vývoj

Na Slovensku taktiež existuje nelegálna forma migrácie, avšak nie taká intenzívna ako v iných krajinách. Za nelegálneho migranta sa považuje „osoba zadržaná za neoprávnené prekročenie štátnej hranice SR alebo neoprávnený pobyt na území SR“ (Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v SR, 2010). Cudzinec je bez platného cestovného dokladu, bez platného víza SR alebo povolenia na pobyt, nad rámec doby ustanovenej bezvízovou dohodou,

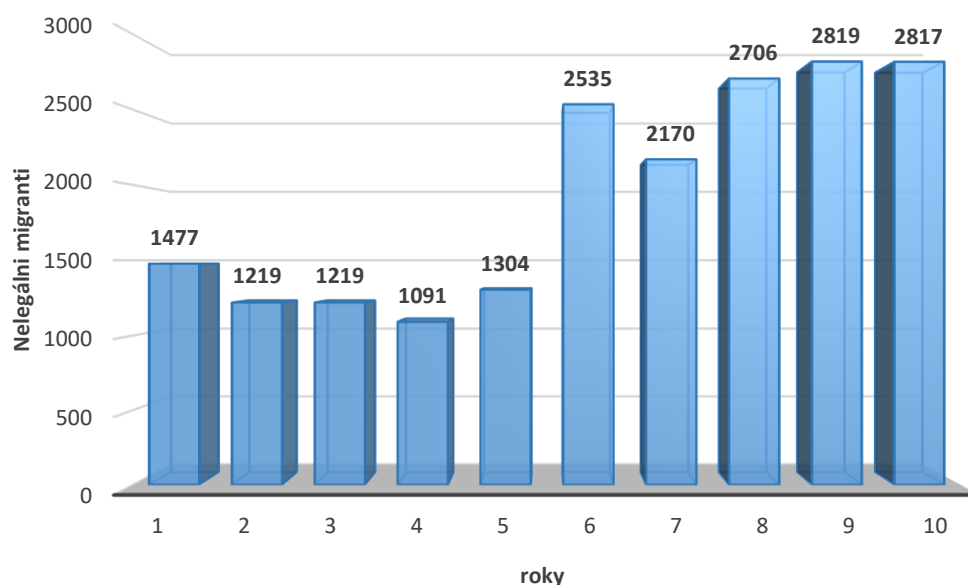
v rozpore s účelom povoleného pobytu, s falošným, pozmeneným cestovným dokladom alebo povolením na pobyt alebo vízom SR, nelegálne pracujúceho bez povolenia na pobyt na území SR (Ročenka UHCP PPZ 2006).

Nelegálny migrant teda nemá povolenie na pobyt v našej krajine. V prípade neoprávneného pobytu môžeme hovoriť o troch situáciách, v ktorých sa nachádzajú cudzinci:

- zadržaní z dôvodu neoprávneného pobytu na našom území, ktorí vstúpili na územie SR legálne, ale v čase zistenia sa nachádzali na našom území neoprávnene (prekročenie doby stanovenej vo víze, v povolení na pobyt, vykonávanie nelegálnej práce a pod.),
- zadržaní vo vnútrozemí z dôvodu neoprávneného pobytu na našom území, ktorých vstup na územie SR cez vonkajšiu alebo vnútornú hranicu bol nelegálny,
- zadržaní vo vnútrozemí z dôvodu neoprávneného pobytu na našom území, ale nebolo vierohodne preukázané, že ich vstup na územie SR bol buď legálny alebo nelegálny (Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v SR, 2019).

Graf 1

Nelegálna migrácia v SR v rokoch 2010 – 2020

1 – 2010 3 – 2012 5 – 2014 7 – 2016 9 – 2018
 2 – 2011 4 – 2013 6 – 2015 8 – 2017 10 – 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe: Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. (2010 - 2019) Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Úrad hraničnej a cudzineckej polície. Na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/uhcp/rocenky/rok_2010/2010-rocenka-UHCP-SK.pdf

Presnú evidenciu nelegálnych migrantov poskytuje graf 1. Zámerne sme vybrali desaťročné obdobie, na základe ktorého možno pozorovať dva trendy. V rokoch 2010 – 2014 sa prejavil v nelegálnej migrácii klesajúci trend a v nasledujúcom ročnom intervale 2015 – 2019 výrazný vzrastajúci trend. Kým v roku 2010 sme zaznamenali nelegálnu migráciu len 1 477 osôb v roku 2019 ich bolo až 2 817, čo predstavuje 1,9-krát viac. Zvýšenie korešponduje s celkovou situáciou nárastu migrácie v rámci krajín EÚ.

Akú trasu si zvolili cudzinci pre vstup do našej krajiny zobrazuje tabuľka 1, ktorá podáva informácie o roku 2019. Najviac nelegálnych migrantov k nám prichádza z Maďarska, ktorých bolo 133. Po ňom nasleduje Rakúsko s počtom 17, Poľsko so 16 migrantami a taktiež Česko so 14 cudzincami. Z Ukrajiny sme zaznamenali 8 nelegálnych migrantov. Lietadlami sa dostali k nám 3 cudzí štátni príslušníci.

Tabuľka 1

Úseky štátnych hraníc, cez ktoré cudzinci vstupujú nelegálne do SR v roku 2019

Úsek štátnej hranice	2019
Maďarsko	133
Česko	14
Rakúsko	17
Poľsko	16
Ukrajina	8
Letisko - vzdušná hranica	3
Nezistené	2
Spolu	193

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe: Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. (2019) Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Úrad hraničnej a cudzineckej polície, s. 48.

Na dokreslenie situácie, uvádzame prehľad zistenej nelegálnej migrácie na území SR podľa jednotlivých riaditeľstiev hraničnej a cudzineckej polície a iných útvarov (tabuľka 2). Môžeme konštatovať, že najväčšie problémy s migrantami má Riaditeľstvo hraničnej a cudzineckej polície v Sobranciach. V roku 2019 evidovali až 1 242 migrantov, z ktorých 181 neoprávnene prekročili naše štátne hranice a 1 061 mali neoprávnený pobyt. Na druhom mieste je Bratislava s 454 ilegálnymi migrantmi, z ktorých 16 neoprávnene prekročili štátne hranice a 438 ľudí malo neoprávnený pobyt. Z aspektu nelegálnej migrácie je na tom najlepšia Banská Bystrica, v rámci ktorej bolo zadržaných 50 migrantov s neoprávneným pobytom.

Tabuľka 2

Nelegálna migrácia v SR podľa jednotlivých riaditeľstiev hraničnej a cudzineckej polície v roku 2019

RHCP	Zistené		
	Spolu	NPŠH	NP
Bratislava	454	16	438
Banská Bystrica	50	0	50
Prešov	95	4	91
Sobrance	1 242	181	1 061
Iné útvary	349	12	337
Spolu:	2 190	213	1 977

NPŠH - neoprávnené prekročenie štátnej hranice

NP - neoprávnený pobyt

Zdroj: vlastné spracovanie na základe: Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. (2019) Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Úrad hraničnej a cudzineckej polície.

Slovenská republika bojuje proti všetkým formám nelegálnej migrácie. Riešenie jej otázok je preto súčasťou migračnej politiky, ktorá predstavuje súbor opatrení preventívneho ale i represívneho charakteru (Migračná politika Slovenskej republiky a výhľadom do roku 2020). Dôležitým nástrojom v boji proti nej je i návratová a reintegračná politika, v rámci ktorej sa preferuje možnosť vykonávania asistovaných dobrovoľných návratov pred nútenými návratmi, ktoré sú uplatňované len v prípade migrantov, ktorí porušujú právny poriadok.

4.2 Formy prejavu legálnej migrácie v SR

Legálnu migráciu vnímame ako formy migračných pohybov cudzincov, spĺňajúcich zákonné podmienky. Inými slovami ide o taký pobyt na území našej krajiny, ktorý spĺňa medzinárodné dohody a zákonné predpisy krajiny. Možno pod ňou rozumieť skupinu cudzincov s povoleným pobytom v Slovenskej republike, pričom za cudzinca je považovaný každý, kto nemá štátne občianstvo SR. V štatistike sa sledujú dve skupiny migrantov. Migranti zo štátov EÚ a migranti z tretích krajín.

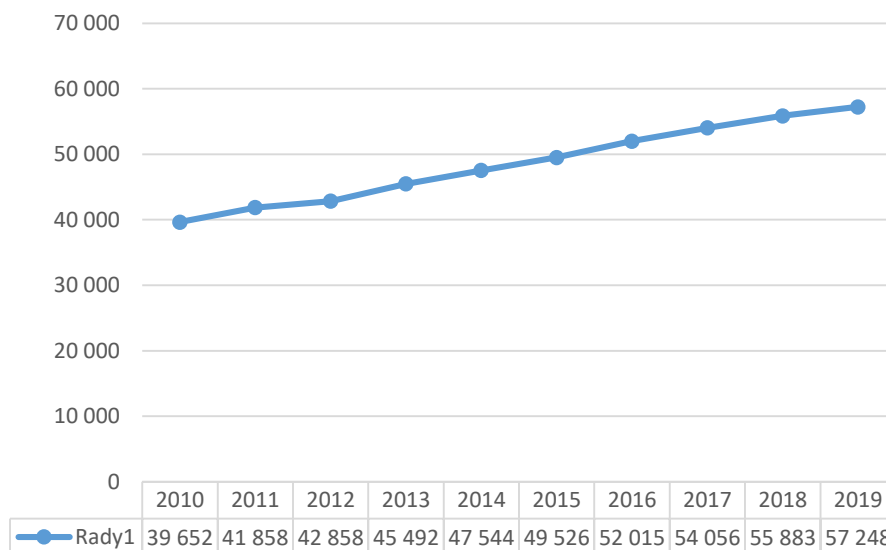
V našej analýze budeme sledovať legálnu migráciu na základe jej dvoch foriem, ktorými sú počet platných pobytov v SR a počet „azylantov“. Platné pobyty sú zaznamenané v rámci prechodného pobytu, trvalého pobytu a tolerovaného pobytu.

4.2.1 Platné pobyty v SR

Úplná štatistika v rámci členenia platných pobytov je orientovaná len na cudzincov z tretích krajín, z toho dôvodu počet platných pobytov pre cudzincov EÚ budeme sledovať len v globále.

Graf 2

Počet platných pobytov pre cudzincov z EÚ v rokoch 2010 - 2019

Zdroj: vlastné spracovanie na základe: Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. (2010 - 2019) Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Úrad hraničnej a cudzineckej polície.

Graf 2 predstavuje čiastkovú legálnu migráciu na Slovensku, a to zo štátov Európskej únie. Vidíme, že táto forma „zahraničného pohybu ľudí“ sa prejavuje deväťročným medziročným nárastom. Ak porovnáme ich počet na začiatku a na konci sledovaného obdobia, môžeme konštatovať, že nárast predstavuje 17 596 ľudí. Je predpoklad, že súčasný vzrastajúci trend bude pokračovať aj v nasledujúcom období.

Iný charakter vývinu je u legálnej migrácii z tretích krajín (graf 3). Kým v rokoch 2010 – 2014 počet migrantov len mierne vzrastal - nárast počas troch rokov o 6 239 migrantov - v roku 2015 nastala prudká akcelerácia, ktorá pokračuje aj v súčasnosti. Nárast počtu migrantov v rokoch 2015 – 2019 je 50 566. Medziročný nárast migrantov v roku 2019 činí 20 446.

U migrantov mimo krajín EÚ prevažuje *prechodný pobyt*. Štátnemu príslušníkovi tretej krajiny, ktorý plánuje na území SR napríklad pracovať, podnikáť, študovať, môže byť udelený prechodný pobyt z nasledujúcich dôvodov: podnikanie, zamestnanie alebo sezónne

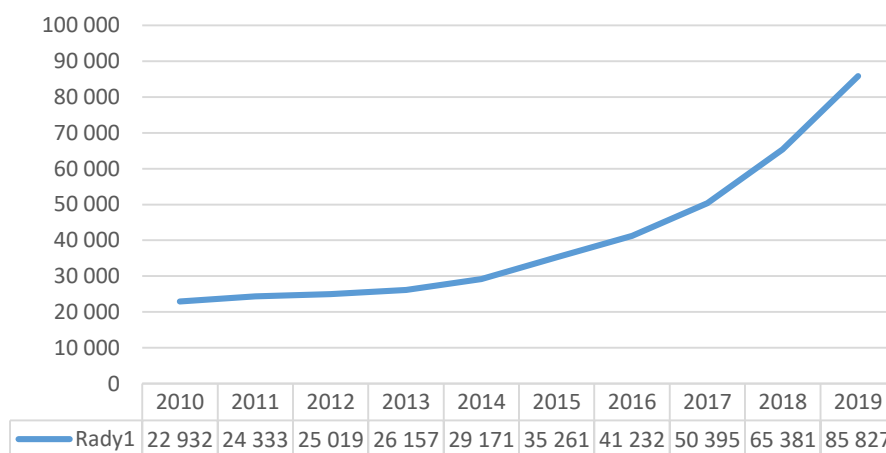
zamestnanie, štúdium, osobitné činnosti (lektorská, športová, umelecká a dobrovoľnícka činnosť, činnosť akreditovaného novinára a pod., výskum a vývoj, zlúčenie rodiny, plnenie služobných povinností civilnými zložkami ozbrojených síl, osoba s priznaným postavením Slováka žijúceho v zahraničí, osoba s priznaným dlhodobým pobytom v inom členskom štáte Únie (Migračné informačné centrum IOM).

Prechodný pobyt v SR v roku 2019 dosahuje až 66 964 prípadov. Najčastejšie dôvody pre jeho udelenie je zamestnanie, ktoré vo svojej žiadosti uviedlo 26 196 migrantov, prechodný pobyt dostalo taktiež 11 901 Slovákov žijúcich v zahraničí, podnikat' mohlo 11 856 migrantov.

Ako dôvod na zlúčenie rodiny dostalo prechodný pobyt 8 965 cudzích štátnych príslušníkov, vzdelávať sa začalo 6 910 študentov. Pre vykonávanie športovej činnosti dostalo povolenie 506 ľudí, na dobrovoľnícku činnosť 108 cudzincov, na lektorskú činnosť 76 odborníkov, vo výskume a vývoji sa zamestnalo 57 vedcov. Najviac prechodných pobytov bolo udelených migrantom z Ukrajiny (33 247), zo Srbska (15 784), z Vietnamu (3 732) a z Ruska (2 821).

Graf 3

Počet platných pobytov pre cudzincov z tretích krajín v rokoch 2010 - 2019

Zdroj: vlastné spracovanie na základe: Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. (2010 - 2019) Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Úrad hraničnej a cudzineckej polície.

Žiadostiam o *trvalý pobyt* bolo vyhoveným 18 812. Existujú jeho rôzne typy, ktoré zobrazuje graf 4, a to:

- dlhodobý pobyt,
- trvalý pobyt na neobmedzený čas,
- trvalý pobyt na 5 rokov,
- trvalý pobyt z rodinného dôvodu.

Dlhodobý pobyt udelí policajný útvar cudzincovi:

- ktorý sa na území SR zdržiava oprávnene a nepretržite po dobu 5 rokov,
- ktorému bol zrušený alebo zanikol dlhodobý pobyt,
- ktorý má 5 rokov oprávnený a nepretržitý pobyt na území členských štátov EÚ.

Policajný útvar udelí *trvalý pobyt na neobmedzený čas* cudzincovi, ktorý:

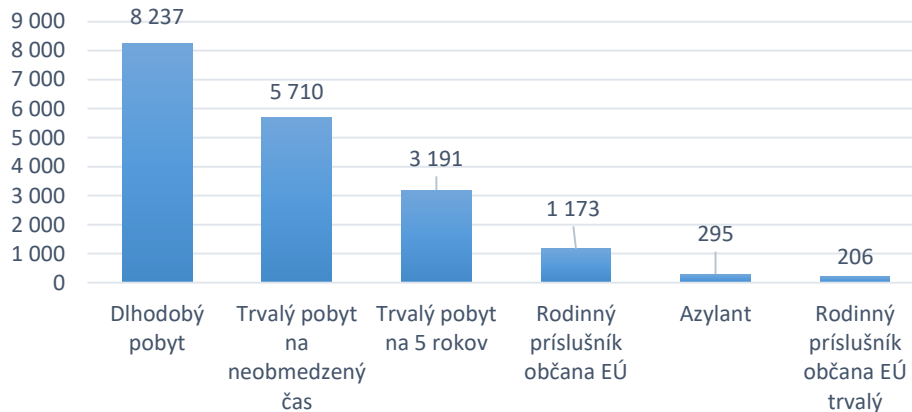
- má najmenej 4 roky udelený trvalý pobyt na 5 rokov,
- je dieťaťom mladším ako 18 rokov cudzinca s trvalým pobytom na neobmedzený čas.

Trvalý pobyt na 5 rokov môže byť udelený cudzincovi:

- ktorý je manželom občana v SR s trvalým pobytom na našom území, alebo závislým príbuzným v priamom rade,
- ktorý je dieťaťom mladším ako 18 rokov zvereným do osobnej starostlivosti cudzinca, ktorý je manželom s trvalým pobytom na 5 rokov v SR,
- ktorý je nezaopatreným dieťaťom starším ako 18 rokov, ktoré sa o seba nedokáže postarať z dôvodu dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu, cudzinca s trvalým pobytom,
- je to v záujme SR.

Graf 4

Trvalý pobyt štátnych príslušníkov tretích krajín v roku 2019

Zdroj: vlastné spracovanie na základe: Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. (2019) Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Úrad hraničnej a cudzineckej polície.

Trvalý pobyt na účel zlúčenia rodiny možno získať viacerými spôsobmi ako: trvalý pobyt na 5 rokov, trvalý pobyt na neobmedzený čas alebo dlhodobý pobyt.

Trvalý pobyt na 5 rokov možno udeliť cudzincovi:

- ktorý je manželom občana SR s trvalým pobytom na území SR alebo závislým príbuzným v priamo rade občana SR,
- ktorý je dieťaťom mladším ako 18 rokov, zvereným do osobnej starostlivosti cudzinca, ktorý je manželom občana SR s trvalým pobytom na území SR,
- ktorý je dieťaťom mladším ako 18 rokov cudzinca, s trvalým pobytom na 5 rokov alebo zvereným do osobnej starostlivosti cudzinca s trvalým pobytom na 5 rokov,
- ktorý je nezaopatreným dieťaťom starším ako 18 rokov, ktoré sa o seba nedokáže postarať z dôvodu dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu.

Trvalý pobyt na neobmedzený čas za účelom zlúčenia rodiny môže byť udelený cudzincovi:

- ktorý má najmenej 4 roky udelený trvalý pobyt na 5 rokov,
- ktorý je dieťaťom mladším ako 18 rokov cudzinca s trvalým pobytom na neobmedzený čas.

Dlhodobý pobyt za účelom zlúčenia rodiny môže byť udelený cudzincovi, ktorý sa na území SR zdržiava nepretržite po dobu 5 rokov bezprostredne pred podaním žiadosti (Migračné informačné centrum IOM).

V roku 2019 získalo trvalý pobyt najviac cudzincov z Česka (11 379), z Maďarska (8 871), z Rumunska (7 505), z Poľska (6 000) a z Ukrajiny (5 058).

Z migrantov tretích krajín najviac získalo dlhodobý pobyt 8 237 cudzích štátnych príslušníkov, trvalý pobyt na neobmedzený čas malo 5 710 cudzincov, trvalý pobyt na 5 rokov 3 191 ľudí.

Tolerovaný pobyt je špecifický typ pobytu, ktorý možno udeliť cudzincovi najviac na 180 dní za predpokladu, že platí niektorá z nasledujúcich podmienok:

- je obeťou trestného činu obchodovania s ľuďmi a má najmenej 18 rokov,
- je maloletým dieťaťom nájdeným na území SR,
- ak to vyžaduje rešpektovanie jeho súkromného a rodinného života a neohrozuje bezpečnosť štátu alebo verejný poriadok,
- bol nelegálne zamestnaný za osobitne vykorisťujúcich pracovných podmienok alebo ak ide o nelegálne zamestnanú maloletú osobu,
- ak to vyplýva z medzinárodných záväzkov SR (Migračné informačné centrum IOM).

Tento druh pobytu sa vyznačuje dvomi tendenciami. Kým v rokoch 2010 – 2014 sa prejavoval kolísavo, v roku 2015 – 2016 prudko vzrástol (902, 295 počet pobytov) a od roku 2017 sme zaznamenali jeho klesajúci trend. Tento druh pobytu bol umožnený 51 migrantom.

V roku 2019 bolo registrovaných len 51 migrantov. Tolerovaný pobyt bol najviac udelený občanom z Afganistanu (32), z Ruska (3), z Pakistanu (3), z Ukrajiny (2) a z Vietnamu (2).

Tolerovaný pobyt sa štatisticky sleduje v nasledujúcich formách: maloletý migrant bez sprievodu, rešpektovanie súkromného a rodinného života, medzinárodné záväzky Slovenskej republiky a nelegálne zamestnávanie na území Slovenskej republiky.

Tolerovaný pobyt bol udelený 38 maloletým bez sprievodu, v 13 prípadoch sa rešpektoval súkromný a rodinný život, ostatné formy tolerovaného pobytu sa nevyskytovali.

4.2.2 Azylanti a štátne občianstvo

Za posledný cieľ nášho príspevku sme si dali zistiť počty azylov a udelení štátneho občianstva v SR.

Azylanti zastávajú špecifické miesto v skupine migrantov. Predstavujú osoby, ktoré získali azyl na území SR, teda osoby so statusom utečenca. (Termín utečenec sa už oficiálne v legislatíve SR málo používa, len v prípade, keď osoba bola nútená z krajiny pôvodu utiecť.)

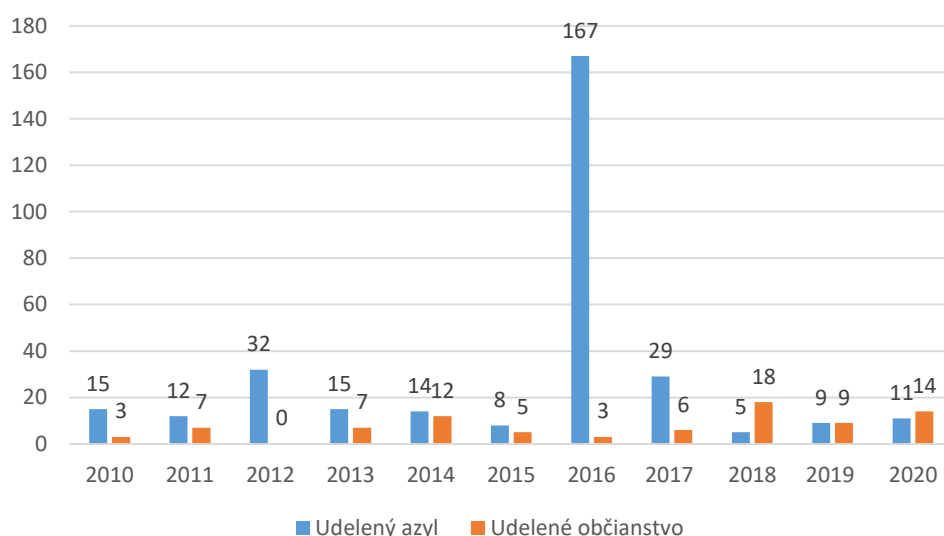
Azyl sa považuje za formu medzinárodnej ochrany, ktorú udeľuje štát na svojom území osobe, ktorá nemôže žiadať ochranu svojej vlastnej krajiny, najmä z dôvodu prenasledovania pre rasu, náboženstvo, národnosť alebo príslušnosť k istej sociálnej skupine alebo pre politické názory. Status azylanta (graf 4) v roku 2019 malo 295 žiadateľov z tretích krajín.

Graf 5 zobrazuje celkový vývoj poskytovania azylov v SR v rokoch 2010 – 2020. Roky 2010 – 2015 mali mierne kolísavý priebeh tohto procesu. Mimoriadnym rokom bol však rok 2016, kedy počet azylantov vzrástol v porovnaní z predchádzajúcim rokom 20,8-krát. V tomto období bolo udelených až 167 azylov. V nasledujúcom roku 2017 klesla ich hodnota na 29. V období rokov 2017 – 2020 sa udeľovanie azylov prejavilo kolísavo, v poslednom skúmanom roku získalo azyl len 14 cudzincov (MV SR).

Hľadali sme príčinu veľkého nárastu udelenia azylov v roku 2016 a našli sme nasledujúce vysvetlenie. V roku 2015 bolo prijaté Rozhodnutie Rady (EÚ) 2015/1601 z 22. septembra 2015 o zavedení dočasných opatrení v oblasti medzinárodnej ochrany v prospech Talianska a Grécka, na základe ktorého malo byť povinne premiestnených 120 000 osôb v rámci štátov EÚ. Slovenská republika v roku 2015 prijala 149 osôb irackej štátnej príslušnosti, čo sa prezentovalo ako dobrovoľný príspevok v pomoci pri zvládaní migračnej krízy. Tieto osoby získali azyl u nás v roku 2016.

Graf 5

Udelený azyl a udelené občianstvo SR v rokoch 2010 - 2020

Zdroj: Štatistiky Ministerstva vnútra SR. Azyl a migrácia. <https://www.minv.sk/?statistiky-20>

Cudzinec môže získať štátne občianstvo SR po splnení zákonom stanovených podmienok. Musí splniť podmienku týkajúcu sa dĺžky trvalého pobytu v SR, musí mať na území Slovenskej republiky aspoň 8 rokov nepretržitý trvalý pobyt, preukázať svoju bezúhonnosť, preukázať znalosť slovenského jazyka ako i všeobecné znalosti o SR. Splnenie týchto podmienok sa preveruje priamo pri podávaní žiadosti o udelenie štátneho občianstva (Podmienky na udelenie štátneho občianstva SR).

Počas sledovaného obdobia 2010 – 2020 bolo vyhoveným len 64 žiadostiam o občianstvo SR. Najviac ich cudzinci získali v roku 2018 (18). Za posledné dva roky (2019 – 2020) bolo udelené občianstvo 23 migrantom.

5. Záver

Slovensko sa stalo, ako súčasť Európskej únie, pre migrantov omnoho zaujímavejšou krajinou ako bola v minulosti. Nasvedčuje tomu prílev nových cudzincov, nielen z Európskeho hospodárskeho priestoru, ale aj z tretích krajín. Migračné toky boli ovplyvnené aj rozšírením EÚ o nové členské krajiny v roku 2007 (Bulharsko a Rumunsko), vzrastajúcim objemom zahraničných investícií, či kvôli zjednodušeniu prístupu na trhu práce občanov EÚ, ako aj z dôvodu štrukturálnych zmien na trhu práce a vzrastajúceho dopytu po pracovnej sile.

Čo sa týka podielu migrantov na populácii, SR patrí v EÚ ku krajinám s najnižšou hodnotou. Ich podiel na celkovej populácii Slovenska predstavoval v júni 2020 - 2,67 %. Podľa Medzinárodnej organizácie pre migráciu je to štvrtý najnižší podiel cudzincov v EÚ. Nižší počet cudzincov na celkovom počte obyvateľstva má len Bulharsko (1,37 %), Poľsko (0,76 %) a Rumunsko (0,62 %).

Treba však konštatovať, že u nás ako aj v iných krajinách, migračný trend narastá a so sebou prináša množstvo problémov. Tie sú tým väčšie, čím kultúrne odlišnejšie skupiny obyvateľstva prichádzajú do vzájomného kontaktu. Aby sme tento proces zvládli a aby sa v našej krajine dostatočne asimilovali, je potrebné, aby bola migrácia akcentovaná všetkými politickými subjektmi a stala sa taktiež integrálnou súčasťou činnosti jednotlivých rezortov.

Publikovanie príspevku je podporené projektom MAGYC – Migration Governance and Asylum Crisis, Schéma H2020, p. n. 822806.

Použitá literatúra

Analýza situácie a odporúčania v vzťahu k nastaveniu azylovej, migračnej a integračnej politiky v Slovenskej republike. (2020). Bratislava: Liga za ľudské práva. https://www.hrl.sk/assets/files/obsah/961-Analyza_ju%CC%81n%202020.pdf. [citované 26.1.2021].

Coleman, D. A. (1992). Does Europe Need Immigrants? Population and Work Force Projections. *International Migration Review*, 26(2), 413-461.

Convention relating to the Status of Refugees. OSN.

http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_c_re.htm. [citované 26.1.2021].

Düvell, F. (2006). *Illegal immigration in Europe beyond control?* Houndsmill, NY: Palgrave Macmillan.

Filadelfiová, J. - Gyárfášová, O. - Hlinčíková M. - Sekulová, M. (2010). *Sondy do kultúrnej diverzity na Slovensku.* Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN 80-89345-26-7.

Glossary on Migration. (2019). Geneva: International Organization for Migration (IOM). ISSN 1813-2278.

Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography* 3(1), 47-57.

Medzinárodná organizácia pre migráciu. <http://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku>. [citované 26.1.2021].

Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020. <http://www.minv.sk/?zamer-migracnej-politiky-slovenskej-republiky>. [citované 26.1.2021].

Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies.* Cambridge University Press.

Podmienky na udelenie štátneho občianstva SR.

<https://www.mic.iom.sk/sk/obcianstvo/podmienky-na-udelenie-statneho-obcianstva-sr.html>. [citované 27.1.2021].

Ročenka ÚHCP PPZ 2006. Prezídium Policajného zboru. Úrad hraničnej a cudzineckej polície. <http://www.minv.sk/?statistiky-20>, Štatistická správa, september 2016. [citované 26.1.2021].

Sjaastad, L. (1962). The Costs and Returns of Human Migration. *Journal of Political Economy*, 70(5), 80-93.

Sociologický slovník. (2007). Praha: Portál. ISBN 8073672693.

Štatistiky Ministerstva vnútra SR. Azyl a migrácia. <https://www.minv.sk/?statistiky-20>. [citované 26.1.2021].

Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. (2010 - 2019) Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Úrad hraničnej a cudzineckej polície.

<http://www.etrend.sk/ekonomika/brusel-predstavil-kvoty-slovensko-ma-prijat-niekolko-stoviek-migrantov.html>. [Citované 26. 1. 2021].

Štefančík, R. – Lenč, J. (2012). *Mladí migranti v slovenskej spoločnosti. Medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka*. Brno: Tribun EU, 2012, s. 32. ISBN 978-80-263-0311-4.

[https://sk.wikipedia.org/wiki/Migr%C3%A1cia_\(sociol%C3%B3gia\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Migr%C3%A1cia_(sociol%C3%B3gia)). [citované 26.1.2021].

Ekonomické dopady pandémie COVID-19 na ekonomiku Číny

Economic impacts of the COVID-19 pandemic on China's economy

Adam Cibula

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta medzinárodných vzťahov, Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov
a hospodárskej diplomacie

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: adam.cibula@euba.sk

Abstract

Mankind has gone through many kinds of pandemics and epidemics during its existence, claiming the lives of millions of people. The COVID-19 pandemic, which erupted in China at the end of 2019 and spread around the world in the following 4 months, showed a high degree of interconnectedness, interdependence but also the vulnerability of the global economy. The crisis directly related to the COVID-19 pandemic has plunged many states into recession, which, according to the most optimistic estimates, will be recovered for at least another year or two. It can already be stated unequivocally that COVID-19 represents the greatest challenge for humanity since World War II. China, as the epicenter of the disease, has been able to deal relatively quickly with the uncontrollable spread of a pandemic by introducing strict quarantine measures and social isolation of the population. The year 2020 was a difficult test for China and the world. The economic effects of a pandemic are incomparable to any crisis in the last half century. We have been living in the conditions of the so-called A "new normal" that has fundamentally changed our daily lives. It is the coming period of 2021 that will show how effectively states can vaccinate their populations, which is the only way to revitalize and restart the world economy.

Klasifikácia JEL: E66, F01, F62

Kľúčové slová: COVID-19, Čína, globálna ekonomika, hospodárske oživenie

1. Úvod

Rok 2020 spôsobil výrazný otras vo svetovom hospodárstve. Od čias druhej svetovej vojny nečelila svetová ekonomika kríze takýchto rozmerov, ktorá takmer úplne zastavila produkciu v ekonomikách po celom svete. Keď sa v decembri 2019 objavil vírus SARS-CoV-2 v Číne, len málokto z odborníkov predpokladal jeho globálny dopad na svetovú ekonomiku. McKibbin a Fernando (2020) v článku z februára 2020, v ktorom simulovali ekonomický model, na základe dostupných údajov, predpokladali až v troch zo siedmych scenárov len lokálne šírenie nákazy s obmedzeným dopadom na svetové hospodárstvo. (McKibbin a Fernando 2020) O celkovej nepredvídateľnosti situácie spôsobenej pandemiou koronavírusu svedčí aj skutočnosť, že analytici Medzinárodného menového fondu odhadovali v januári vydaní World Economic Outlook rast svetového hospodárstva na úrovni 3,9 %. (MMF, 2020a) Následne po prepuknutí pandémie analytici v aprílovej správe upravili svoju prognózu z rastu na pokles na úrovni 3 % (MMF, 2020b), avšak v júni došlo k ďalšej korekcií, kde sa vyskytol až 4,9 percentný prepád svetového hospodárstva. (MMF, 2020c) Uzatváranie ekonomík, prísne karanténne opatrenia a vyhlásenie mimoriadneho stavu v krajinách s výskytom COVID-19

uvrhlo všetky ekonomiky do globálnej recesie, avšak najväčšmi pandémie zasiahla práve malé ekonomiky. (Dudáš, 2020)

Z hľadiska štruktúry je uvedený článok rozdelený do štyroch častí. Prvá časť článku poskytuje základný prehľad situácie súvisiacej s pandemiou COVID-19 a ekonomickými vyhliadkami, ktoré nepočítali s výrazným poklesom ekonomického rastu. V druhej časti uvádzame prehľad literatúry, týkajúcej sa globálnej pandémie COVID-19 z hľadiska tematických okruhov a ich zamerania. Práve v tejto časti vyzdvihujeme publikácie autorov, ktoré analyzujú dopady a vplyvy globálnej pandémie z rôznych hľadísk, či už v rovine sociálnej a psychologickú alebo ekonomickej. Tretia časť sa zaoberá opisom epidemiologickej situácie v Číne a jej postupného vývoja, dôležitých míľnikov a opatrení vedúcich k zmierneniu rastovej krivky pandémie, ktoré zamedzili nekontrolovateľnému šíreniu koronavírusu naprieč Čínou. V štvrtej časti sa venujeme analýze makroekonomického vývoja Číny prostredníctvom základných ukazovateľov. V závere sumarizujeme naše zistenia z jednotlivých častí článku.

Z metodologického hľadiska článok využíva komparáciu makroekonomických ukazovateľov (HDP, vývoj nezamestnanosti na mesačnej báze a export) na identifikáciu ekonomických dopadov pandémie na čínsku ekonomiku.

2. Prehľad literatúry

Pandémia COVID-19 sa za veľmi krátky čas od jej vypuknutia stala globálnou celospoločenskou témou, ktorá je vo veľkej miere vyhľadávaná zo strany odbornej, ale aj laickej verejnosti. Správy, týkajúce sa koronavírusu, každodenne zapĺňajú titulné strany novín a spravodajských relácií. Články, rozhovory s poprednými odborníkmi a spravodajstvo sa zaoberá viacerými aspektmi súčasnej pandémie.

Rovnako aj odborné články zaoberajúce sa témou koronavírusu môžeme kategorizovať do niekoľkých tematických celkov. V prvom rade ide o články skúmajúce epidemiologickú stránku súčasnej pandémie, porovnanie s predchádzajúcimi pandémiami, ktoré doposiaľ ľudstvo zažilo a identifikovanie špecifik šírenia COVID-19 na príklade konkrétnych štátov alebo regiónov. Dôležitú úlohu tu zohráva poctivý zber údajov na každodennej báze, tvoriaci základ pre efektívne nastavenie opatrení s cieľom znížiť rozsah šírenia vírusu v danom regióne. Takéto údaje tvoria základ pre dátovú analýzu, ktorá umožňuje do určitej miery predikovať budúci vývoj šírenia pandémie podľa určitých kritérií. Bulut a Kato (2020) skúmali epidemiologickú krivku v 11 vybraných štátoch, pričom si všimli nástup epidémie v danom štáte, začiatok fázy stagnácie a taktiež aj trvanie jednotlivých fáz. Dosipeli k záveru, že trvanie rastovej fázy epidemiologickej krivky v uvedených štátoch sa pohybovalo v rozmedzí od 14 do 28 dní. (Bulut, Kato 2020) Ďalší článok, ktorý sa venuje téme koronavírusu z epidemiologického hľadiska je od Rothana a Byrareddyho (2020). V článku analyzujú patogenézu prepuknutia koronavírusu spolu s opisom príznakov pacientov infikovaných COVID-19 a úrovňou úmrtnosti. (Rothan, Byrareddy 2020)

Ďalší okruh tém venujúci sa pandémie je sociologický. V tomto prípade ide o štúdie, odborné články a príspevky mapujúce vplyv pandémie na spoločnosť ako takú. Dubey a kol. (2020) sa venovali psychosociálnym aspektom COVID-19. Prišli k záveru, že koronavírus môže mať u rôznych sociálnych vrstiev rozdielne psychosociálne prejavy. U pacientov pozitívnych na COVID-19 sa spájajú s úzkosťou, panikou prípadne s depresiou. Zdravotní pracovníci môžu trpieť pocitmi bezcennosti, viny a enormného pracovného tlaku, ktorému sú v čase pandémie každodenne vystavovaní. (Dubey a kol., 2020) Ďalším zaujímavým príspevkom z tejto oblasti je od Alona a kol. (2020). Autori skúmali vplyv pandémie na rodovú rovnosť z rôznych hľadísk, ako zamestnanosť alebo starostlivosť o potreby dieťaťa. Aj napriek

nepriaznivým vyhlídkam do budúcnosti, autori konštatujú, že pandémia COVID-19 má potenciál z dlhodobého hľadiska znížiť mieru rodovej nerovnosti na trhu práce. (Alon a kol. 2020)

Posledný z tematických celkov objasňuje ekonomické dopady pandémie COVID-19. McKibbin a Fernando (2020) simulovali ekonomický model, ktorý skúmal 7 možných scenárov šírenia koronavírusu. Niektoré zo scenárov počítali iba s lokálnym šírením koronavírusu, ostatné scenáre predpokladali globálny dopad s dočasným, respektíve neurčitým trvaním. (McKibbin a Fernando, 2020) Ďalší z článkov, ktorý stojí za zmienku, je od Fernandes (2020), ktorý sa venoval ekonomickým vplyvom pandémie na svetovú ekonomiku. V úvode autor porovnáva ekonomické dopady španielskej chrípky z roku 1918 a eboly v rokoch 2013-2016 so súčasnou pandemiou koronavírusu. Fernandes (2020) poznamenáva, že porovnanie so žiadnou z globálnych kríz a epidémií nie je namieste, keďže svetová ekonomika čelí novým výzvam. Rovnako ako predchádzajúci autori doplnia svoje závery 3 scenármi zodpovedajúcimi rôznej dĺžke globálneho lockdownu. (Fernandes, 2020)

Rozsah literatúry k téme COVID-19 rastie enormným tempom. Z dôvodu neustále sa vyvíjajúcej situácie v Číne a vo svete na dennej báze vychádzajú nové články, príspevky a štúdie mapujúce vývoj epidemiologickej situácie, dopady na národné hospodárstvo jednotlivých štátov a globálnu ekonomiku ako celok, ale aj štúdie zaoberajúce sa duševným zdravím obyvateľstva v čase pandémie. Práve psychosociálne aspekty súčasnej pandémie by nemali byť upozadené oproti ostatným ľahšie kvantifikovateľným dopadom pandémie COVID-19.

3 Súčasná epidemiologická situácia v Číne

Koronavírus sa po prvýkrát vyskytol na čínskom trhu s morskými plodmi a hydinou v meste Wuhan počas decembra 2019. Odtiaľ sa rozšíril takmer do celého sveta, čo malo za následok určité spomalenie každodenného ruchu spojeného s dochádzaním do práce a uvrhnutie globálnej ekonomiky do recesie, ktorej dopady predčili akékoľvek krízy a šoky, ktorými si moderné svetové hospodárstvo prešlo od čias druhej svetovej vojny. Vírus si za rok 2020 vyžiadal viac ako 1,6 milióna obetí a približne 76 miliónov infikovaných. Svetová zdravotnícka organizácia vyhlásila situáciu za globálnu pandémiu.

Vláda v čínskom Wuhane 31. decembra 2019 potvrdila, že zdravotnícke orgány liečili desiatky prípadov na nákazu neznámeho pôvodu. O niekoľko dní neskôr vedci v Číne identifikovali nový vírus, ktorý infikoval desiatky ľudí v Ázii. V tom čase neexistovali dôkazy o tom, že by sa vírus ľahko šírili medzi ľuďmi. Predstavitelia zdravotníctva v Číne uviedli, že situáciu monitorujú, aby sa zabránilo vzniku ohniska nákazy.

Čínske štátne médiá 11. januára 2020 informovali o prvom známom úmrtí na chorobu spôsobenú vírusom, ktorý infikoval desiatky ľudí. 61-ročný muž, ktorý zomrel, bol zákazníkom na trhu vo Wuhane. Správa o jeho smrti prišla tesne pred jedným z najväčších čínskych sviatkov, keď po celej krajine cestujú stovky miliónov ľudí.

Prvé potvrdené prípady mimo pevninskú Čínu sa podľa prvej situačnej správy WHO vyskytli v Japonsku, Južnej Kórei a Thajsku. Prvý potvrdený prípad v USA prišiel nasledujúci deň v štáte Washington, kde sa u muža vo veku 30 rokov objavili príznaky po návrate z cesty do Wu-chanu.

Čínske úrady uzavreli Wuhan zrušením letov a vlakovej dopravy v smere z mesta a zastavením autobusov, metra a trajektov. V tomto okamihu zomrelo najmenej 17 ľudí a

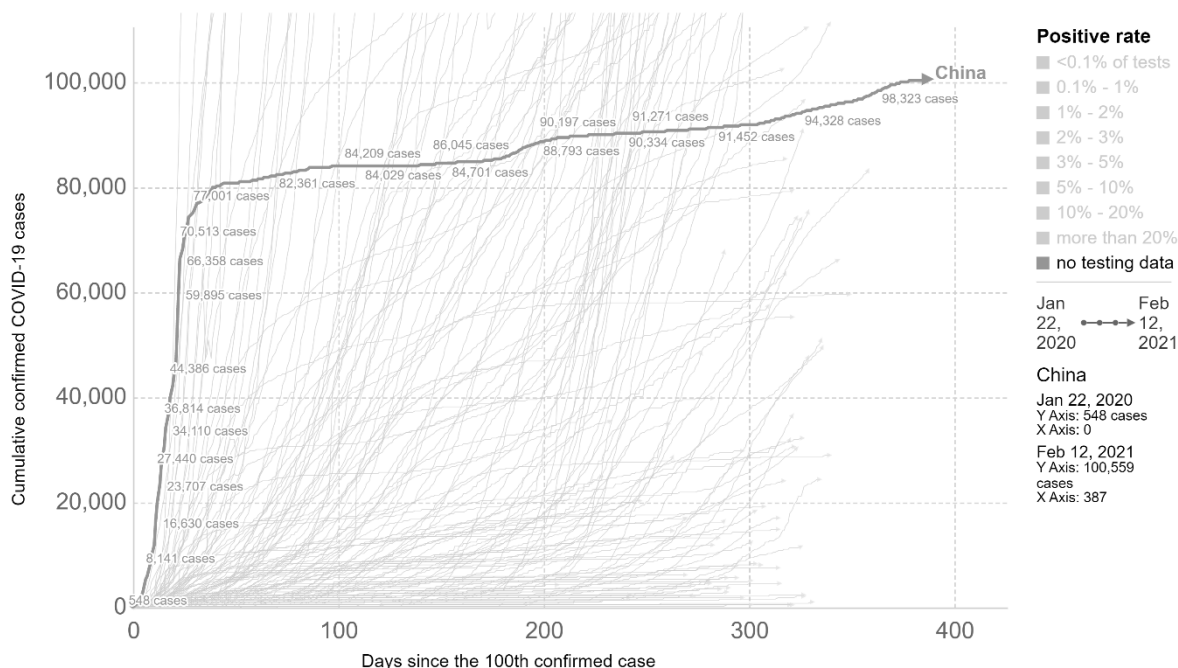
infikovaných bolo viac ako 570 ďalších osôb, a to vrátane Taiwanu, Japonska, Thajska, Južnej Kórey a Spojených štátov.

44-ročný muž na Filipínach podľahol na následky koronavírusu, čo predstavovalo prvú obeť mimo Číny. Do tohto okamihu zomrelo viac ako 360 ľudí.

Osemdesiatročný čínsky turista zomrel 14. februára 2020 v parížskej nemocnici ako prvá obeť na koronavírus mimo Ázie. Išlo o štvrté úmrtie na vírus mimo pevninskej Číny, kde zahynulo asi 1 500 ľudí, väčšina z nich v provincii Hubei. (Taylor, 2021)

Graf 1

Kumulatívny počet prípadov COVID-19 v Číne

Zdroj: Johns Hopkins University CSSE COVID-19 Data, spracované podľa údajov Our World in Data

Na základe grafu 1 môžeme sledovať priebeh a sklon epidemiologickej krivky prípadov COVID-19 v Číne. Jej sklon je veľmi prudký najmä v prvých mesiacoch od prepuknutia epidémie v provincii Hubei. Po zavedení prísnych karanténnych opatrení sa rastový trend nových prípadov spomalil, avšak koronavírus sa začal šíriť aj mimo Ázie a v marci začali zavádzať núdzový stav európske štáty, ako reakciu na prvé prípady výskytu COVID-19 na ich území. Situácia začala naberať mierne rasový trend od konca roka 2020 s denným výskytom infikovaných pacientov na úrovni 100.

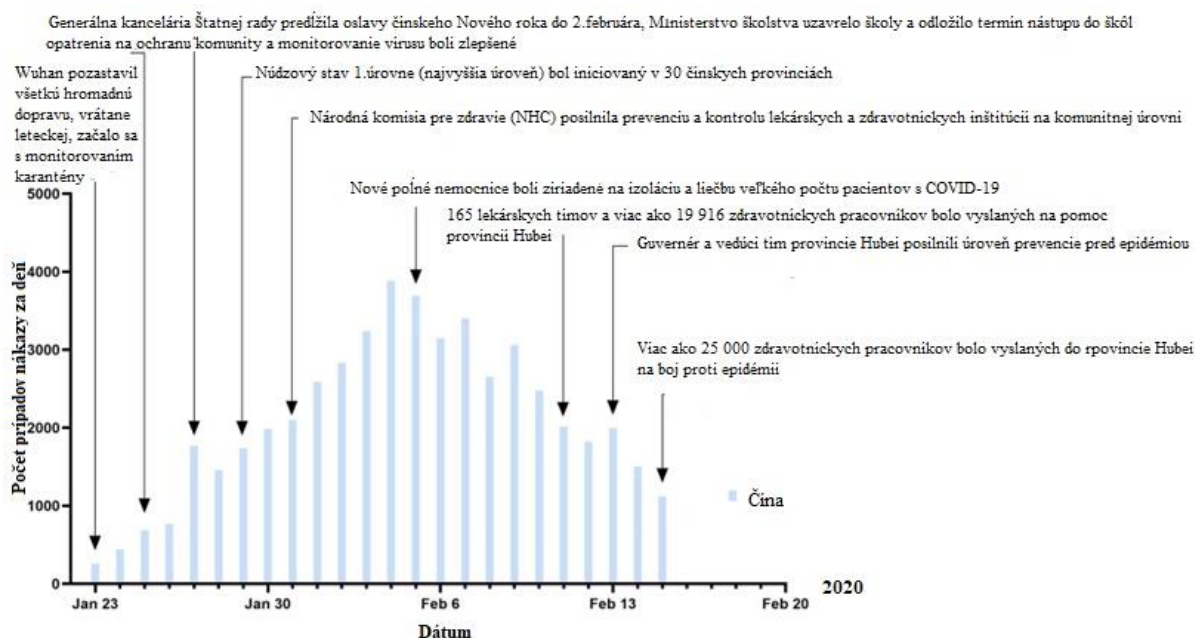
Tím epidemiológov vykonal epidemiologickú analýzu COVID-19 a poukázal na to, že od prijatia prvého prípadu do nemocnice vo Wuhane v decembri 2019 sa ohnisko nákazy rýchlo rozširovalo. (Huang C, Wang Y, Li X, et al. 2020) Na základe vtedajších správ sa preukázalo, že síce je úmrtnosť na COVID-19 nižšia ako úmrtnosť na SARS a blízkovýchodný respiračný syndróm (MERS), ale zdá sa, že COVID-19 je infekčnejší, čo neskôr potvrdili mnohé štúdie. (Chen et al., 2020)

20. februára 2020 dosiahol celkový počet potvrdených prípadov COVID-19 v Číne až 75 993 prípadov. Z týchto prípadov 2 239 zomrelo a väčšina úmrtí sa vyskytla u starších pacientov s určitými špecifickými symptómami. (WHO, CNHC, CCDCP 2020a) Podľa štúdie včasnej epidemiológie prenosu COVID-19 sa inkubačná doba COVID-19 pohybuje v rozmedzí od 1 do 14 dní. (Li et al., 2020)

COVID-19 sa rozšíril vo všetkých provinciách Číny. Väčšina prípadov bola lokalizovaná v čínskom meste Wuhan a okolí. Od 23. januára 2020 do 20. februára 2020 sa celkový počet prípadov zvýšil z 835 na 75 993 iba za 28 dní. Väčšina prípadov sa našla v najviac zasiahnutých oblastiach provincie Hubei. V Hubei bolo identifikovaných viac prípadov medzi 7. februárom 2020 a 20. februárom 2020. Epidémia sa rýchlo rozšírila z provincie Hubei do susedných provincií a do celej krajiny. V iných provinciách okrem Hubei bola väčšina prípadov identifikovaná medzi 24. januárom 2020 a 6. februárom 2020. Po provincii Hubei boli štyrmi provinciami s najvyšším počtom prípadov COVID-19 v Číne provincie Guangdong, Henan, Zhejiang a Hunan. Celkový trend celkového počtu potvrdených prípadov a počtu nových prípadov denne v štyroch provinciách vykazoval takmer rovnaký trend. Asi o 14 dní (jedna inkubačná doba) neskôr začal počet nových denných prípadov klesať. Po 28 dňoch (dve inkubačné doby) počet nových potvrdených prípadov denne klesol na jednocifernú hodnotu. (Li et al., 2020)

Graf 2

Opatrenia a vývoj denného prírastku pozitívnych prípadov v Číne

Zdroj: spracované podľa Li Q, Guan X, Wu P, Wang X, Zhou L, Tong Y, et al. (2020). Early transmission dynamics in Wuhan, China, of novel coronavirus-infected pneumonia. In *The New England Journal of Medicine* (2020) 382:1199–1207.

Ako môžeme vidieť na grafe 2, po rozšírení nákazy začal počet obetí stúpať. Čínska vláda a orgány zdravotnej starostlivosti v dôsledku zhoršujúcej sa situácie zaviedli bezprecedentné opatrenia. Od 23. januára 2020 bol Wuhan uzatvorený. Bola pozastavená všetka verejná doprava. Celé mesto bolo umiestnené do karantény a monitorované. (CNHC, 2020b) Krátko nato sa tieto opatrenia rozšírili na zvyšky provincie Hubej a mnohých ďalších provincií v Číne.

Od lockdownu mesta Wuhan sa zastavilo sťahovanie obyvateľstva z mesta Wuhan a provincie Hubei do ostatných častí Číny. Čínsky nový rok sa predĺžil. (The General Office of the State Council, 2020) Ministerstvo školstva odložilo termín otvorenia škôl. (The Ministry of Education, 2020) Medzitým ministerstvo občianskych vecí a CNHC ďalej uskutočňovali prevenciu na úrovni komunit v mestských a vidieckych oblastiach. (General Office of CNHC, 2020)

Graf 2 tiež ukazuje, že od 23. januára 2020 sa vrchol nových potvrdených prípadov vyskytoval každý deň od 4. februára do 7. februára. Správa spoločnej misie WHO - Čína pre

COVID-19 naznačuje, že podľa dátumu nástupu potvrdené prípady vrcholili medzi 23. januárom a 27. januárom (WHO, 2020b) Vrchol potvrdených prípadov sa vyskytol o 11–12 dní neskôr ako vrchol nástupu, čo je takmer dĺžka inkubačnej doby.

Po prijatí prísnych preventívnych a kontrolných opatrení 23. januára 2020 sa denný počet nových potvrdených prípadov významne znížil v dvoch infekčných inkubačných obdobiach (28 dní). Epidémia dosiahla vrchol vo väčšine provincií skôr. To ukazuje, že agresívny prístup Číny zmenil priebeh epidémie. (Chen et al. 2020)

Hubei rýchlo dosiahol skvelé výsledky v oblasti prevencie a kontroly prostredníctvom internej a externej neproliferácie. Tri typy opatrení boli prijaté na začiatku šírenia nákazy.

Po prvé, povinná vonkajšia blokáda vrátane vykonávania včasnej detekcie, včasnej izolácie, včasnej diagnostiky a včasnej liečby. Pravidlá uzatvorenia Wuhanu okamžite zablokovali externú komunikáciu. Na efektívne zníženie rizika prenosu vírusu bolo implementované 24-hodinové riadenie toku obyvateľstva v uzavretej komunite.

Druhým opatrením bolo zabezpečiť, aby boli všetky podozrivé a potvrdené prípady vyšetrené, prijaté a liečené. Aby sa zabránilo infekcii, boli za 10 dní zriadené a rozšírené nové nemocnice, ako sú nemocnice Leishenshan a Huoshenshan. Na zlepšenie liečebnej schopnosti a zabránenie krížovej infekcie medzi pacientmi sa tiež použili určené nemocnice, prestavané útlukové nemocnice a zriadené centralizované izolačné liečebné body.

Po tretie, v komunitách sa implementovala prísna prevencia a kontrola, aby sa zabezpečilo, že nezostanú žiadne potvrdené prípady. Zároveň sa prijímajú dobrovoľníci, ktorí pracujú v komunite a zabezpečujú zabezpečenie základných životných potrieb, hygienu životného prostredia, pomoc skupinám s osobitnými ťažkosťami, návštevu frontového zdravotníckeho personálu, vykonávanie psychologického poradenstva a riešenie problémov miestnych obyvateľov. (Pan et al. 2020; Hao et al. 2020)

4 Vývoj makroekonomických ukazovateľov

Čínska ekonomika v prvom štvrtroku 2020 poklesla o 6,8 percenta, čo je prvý pokles od konca kultúrnej revolúcie v roku 1976, čo potvrdzuje hospodárske škody spôsobené pandémiou koronavírusu. Počas prvých troch mesiacov roka čelila druhá najväčšia svetová ekonomika rozsiahlemu odstaveniu, pretože bojovala proti šíreniu koronavírusu a následne sa snažila znovuo tvoriť svoju ekonomiku.

V silne prepojenom a globalizovanom svete dopady pandémie presahujú hranice štátov a regiónov. Vlády na celom svete pripravovali pohotovostné plány a balíčky pomoci na udržanie svojich ekonomík. V Číne sme zaznamenali prísne karanténne opatrenia. To viedlo k zníženiu spotreby a prerušeniu výroby. Celkovo bolo narušené fungovanie globálnych dodávateľských reťazcov, čo ovplyvnilo spoločnosti po celom svete. Milióny ľudí v priebehu roka 2020 prišli o prácu. Okrem toho každý deň sa dozvedáme znepokojujúce správy o tom, že viac spoločností zastavilo prevádzku alebo ohlásilo prepúšťanie. Spotrebitelia tiež zmenili svoje spotrebiteľské správanie, čo má za následok nedostatok mnohých tovarov v supermarketoch po celom svete. Globálne finančné trhy zaznamenali prudké poklesy a volatilita je na vyšších úrovniach, ako počas finančnej krízy 2008/2009. (McKibbin a Fernando, 2020)

Tabuľka 1

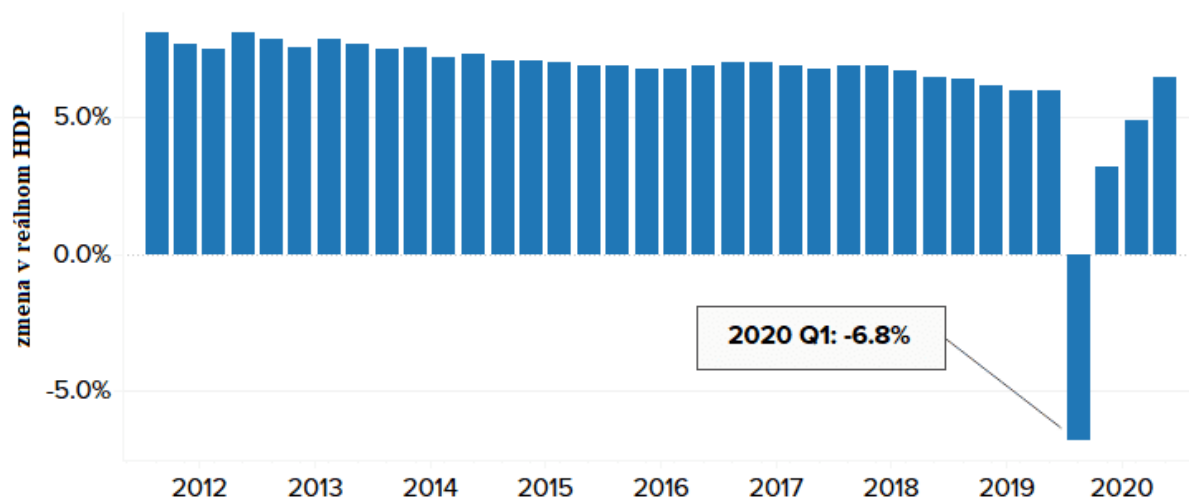
Základné makroekonomické ukazovatele Číny v roku 2020

Indikátor	2018	2019	2020Q 1	január -apríl 2020	január -máj 2020	január -jún 2020
1. Rast HDP (v%)	6,7	6,1	-6,8	/	/	-1,6
Primárny sektor (v %)	3,5	3,1	-3,2	/	/	0,9
Sekundárny sektor (v %)	5,8	5,7	-9,6	/	/	-1,9
Terciárny sektor (v %)	8,0	6,9	-5,2	/	/	-1,6
2. Investície do fixných aktív (v 100 miliónov juanov)	635,63 6	551,47 8	84,145	136,82 4	199,19 4	281,60 3
3. Export (v 100 miliónov juanov)	24,867	24,993	4,780	6,782	8,850	10,988
Export (v %)	9,9	0,5	-13,3	-9,0	-7,7	-6,2
4. Import (v 100 miliónov juanov)	21,357	20,780	4,651	6,200	7,636	9,310
Import (v %)	15,8	-2,7	-2,9	-6,0	-8,2	-7,1

Zdroj: National Bureau of Statistics of China

Graf 3

Hospodárske výsledky Číny za jednotlivé kvartály v rokoch 2012-2020

Prameň: National Bureau of Statistics of China

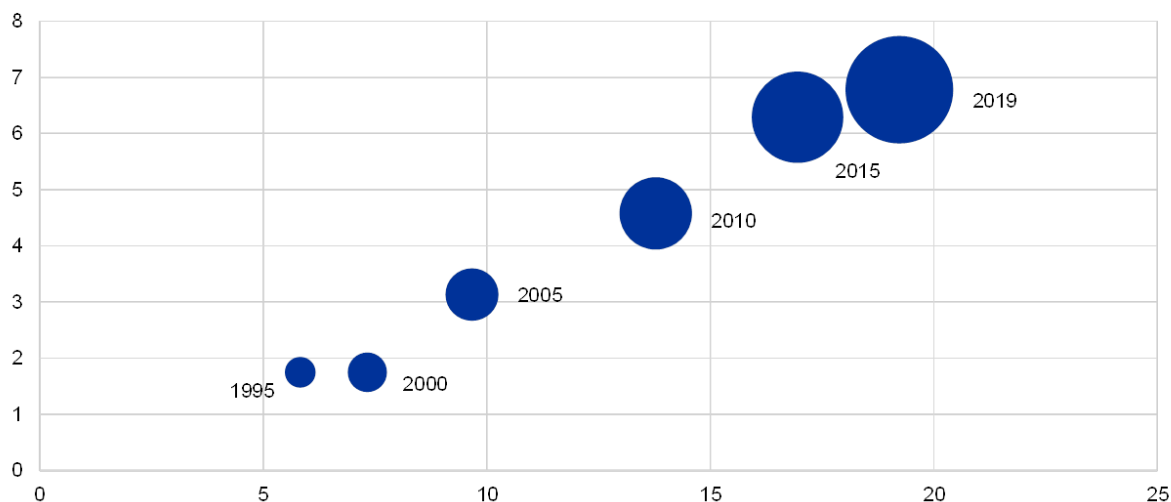
Podľa najnovších údajov Národného štatistického úradu Číny môžeme potvrdiť, že čínska ekonomika v roku 2020 vzrástla o 2,3 %, v čase keď sa celý svet vysporiadava s pandémiou koronavírusu. HDP sa vo štvrtom kvartáli roku 2019 zvýšil o 6,5 %, podľa oficiálnych údajov Národného štatistického úradu. Tieto čísla prekonalí očakávania analytikov.

Ekonomovia očakávali, že Čína bola v roku 2020 jedinou významnou ekonomikou, ktorá rástla, a predpovedali, že HDP v roku 2020 sa zvýši o niečo viac ako 2 %. Tí, ktorí boli oslovení agentúrou Reuters, očakávali, že ekonomika v štvrtom kvartáli porastie o 6,1 %, čo je rýchlejšie, ako tempo 4,9 % v predchádzajúcom kvartáli. Čínske úrady sa snažia skôr zvýšiť závislosť ekonomiky od domáceho dopytu ako tradičnejších faktorov rastu, ako sú napríklad investície. (Cheng, 2021)

Od polovice 90. rokov 20. storočia zažíva čínska ekonomika obdobie rýchleho rastu, ktorý vedie k väčšiemu prepojeniu s globálnym hospodárstvom. Spolu s postupným reformným procesom otvárania sa z Číny stala jedna z najväčších ekonomík na svete a obchodná veľmoc. Za posledných päť rokov vzrástla ekonomika krajiny v priemere o 6,7 %, čo predstavuje zhruba jednu tretinu globálneho rastu. Zároveň sa výrazne zvýšil dopyt Číny po zahraničných tovaroch a službách z mnohých ekonomík vrátane eurozóny. Od roku 1995 do roku 2019 sa jeho podiel na zahraničnom dopyte eurozóny zvýšil z 2 % na zhruba 7 % (pozri graf 4). Tento trend zdôrazňuje, že miera, v ktorej sa Čína zotavuje z pandémie COVID-19, je kritická nielen pre Čínu samotnú, ale aj pre celý svet. (Al-Haschimi, Apostolou, Ricci 2020)

Graf 4

Podiel Číny na svetovom HDP a zahraničnom dopyte eurozóny

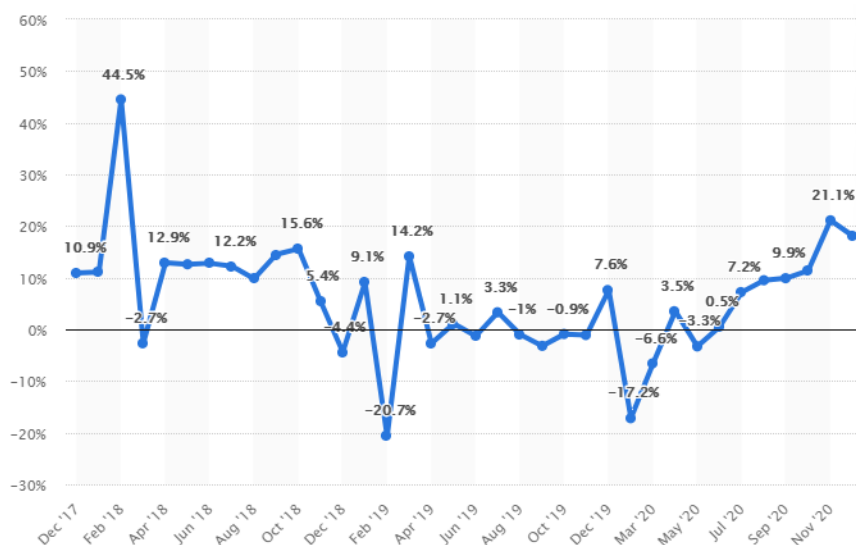

Zdroj: MMF, World Economic Outlook - apríl 2020 (údaje o HDP), ECB (podiel Číny na zahraničnom dopyte eurozóny).

Poznámky: Na osi x je HDP Číny vyjadrený ako percentuálny podiel na celkovom svetovom HDP a na osi y percentuálny podiel Číny na zahraničnom dopyte eurozóny. Veľkosť každej bubliny predstavuje HDP Číny na základe parity kúpnej sily v nominálnych medzinárodných dolároch.

Graf 5

Hodnoty mesačného exportu Číny v rokoch 2017-2020

Zdroj: Statista

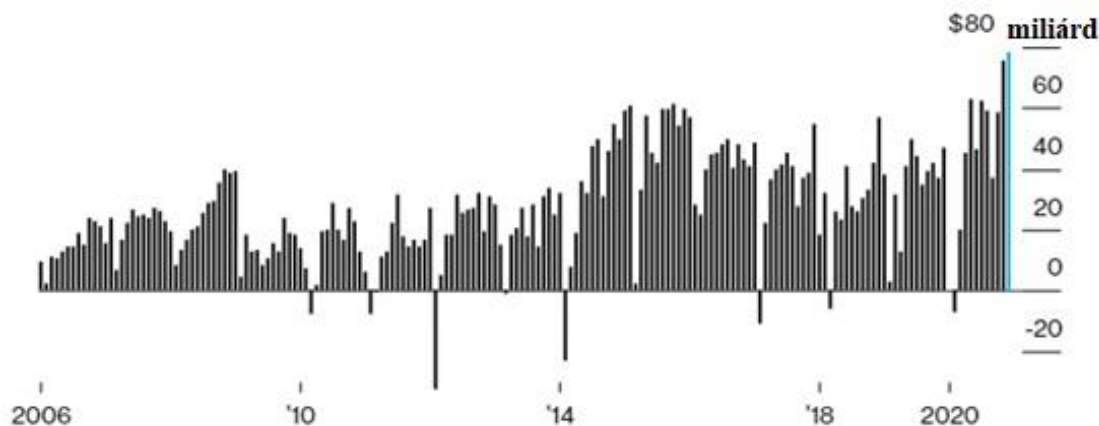
Export Číny v roku 2020 stúpol napriek pandémie koronavírusu a obchodnej vojne s USA, čo zvýšilo jej nestabilný obchodný prebytok na hodnotu 535 miliárd dolárov (pozri graf 6). Export sa v porovnaní s rokom 2019 zvýšil o 3,6 % na 2,6 bilióna dolárov, čo je zlepšenie oproti 0, 5% prírastku v predchádzajúcom roku. Import mierne klesol o 1,1 % na niečo viac ako 2 bilióny dolárov, ale v druhej polovici zaznamenal silný rast.

Export do Spojených štátov vzrástol oproti roku 2019 o 7,9 % na 45,2 miliárd dolárov napriek zvýšeniu ciel na väčšinu čínskych tovarov Trumpovou administratívou. Dovoz amerického tovaru vzrástol o 9,8 % na 13,5 miliárd dolárov, čo podporil prísľub Pekingu ako súčasť prímeria v tomto konflikte s cieľom nákupu väčšieho množstva sóje, zemného plynu a

d'alších komodít. Čínski vývozcovia ťažili z relatívne skorého opätovného otvorenia svojej ekonomiky a dopytu po maskách a ďalšom zdravotníckom materiáli vyrobenom v Číne. (McDonald, 2021)

Graf 6

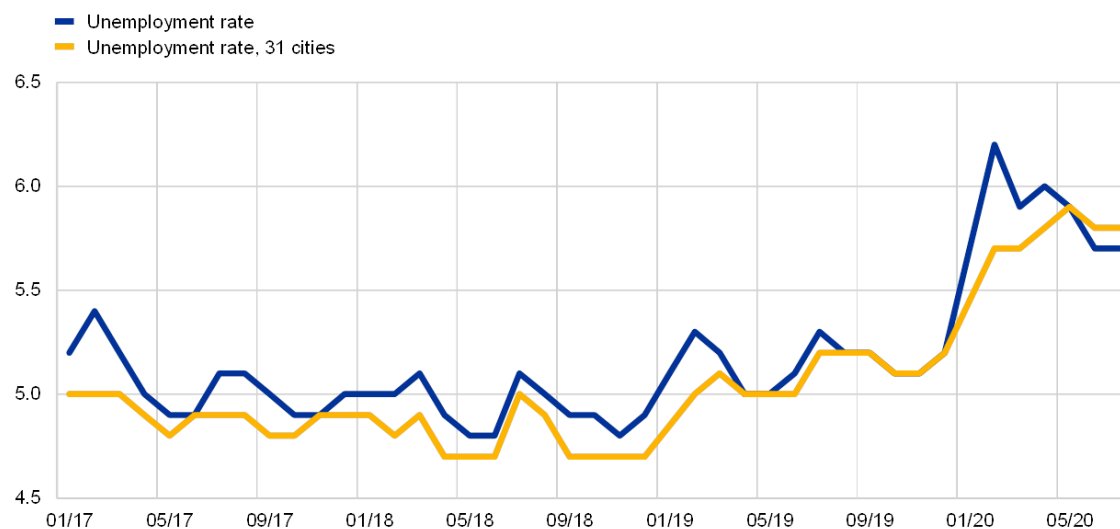
Obchodná bilancia Číny v rokoch 2006-2020

Prameň: China's General Administration of Customs

Graf 7

Miera nezamestnanosti v Číne

Zdroj: National Bureau of Statistics of China

Poznámky: „Miera nezamestnanosti“ sa týka miery nezamestnanosti v mestách; „Miera nezamestnanosti, 31 miest“ označuje mieru nezamestnanosti pre 31 veľkých miest.

Pandémia COVID-19 mala zásadný vplyv na zamestnanosť v Číne. Od vypuknutia krízy vláda prijala širokú škálu opatrení na podporu podnikov a ochranu pracovníkov. Tieto opatrenia uprednostňovali zamestnanosť, aj keď nie všetky boli ešte v plnej miere implementované. Je potrebné dôraznejšie implementovať a integrovať politiky zamestnanosti a zároveň sa naďalej prispôbovať hospodárskemu oživeniu na pružne sa vyvíjajúcom trhu práce. (ILO, 2020)

Oficiálne opatrenia ukazujú relatívne mierny nárast nezamestnanosti od vypuknutia choroby z 5 % na tesne pod 6 % (pozri graf 7). Môže to byť spôsobené snahou orgánov presvedčiť mnoho podnikateľov, aby si udržali svojich zamestnancov. Nezamestnanosť však môže byť vyššia, ak sú do nej zahrnutí aj pracovníci mimo mesta, čím sa môže stať brzdou budúceho hospodárskeho oživenia. (Al-Haschimi, Apostolou, Ricci 2020)

5 Záver

Vyhliadky Číny na ekonomické oživenie, ktoré nastalo v druhej polovici roka 2020 do veľkej miery záviselo od pohotovej reakcie vládnych orgánov pri zavádzaní prísnych karanténnych opatrení a sociálneho dištancovania obyvateľstva. Pri prepuknutí epidémie v meste Wuhan sa denný prírastok infikovaných rapídne zvyšoval a iba v priebehu necelého mesiaca dosiahol viac ako 75 000 prípadov. Aj napriek relatívne pokojnej situácii v Číne je návrat do normálu otázkou minimálne jedného roka.

Práve rok 2021 môže predstavovať zásadný zlom vo vývoji epidemiologickej situácie, ktorý utlmí rastový potenciál infikovaných prípadov, zníži počet hospitalizovaných pacientov v nemocniciach a umožní ekonomike znovu naštartovať svoje výrobné kapacity v snahe, čo najskôr dosiahnuť úroveň rastu pred pandémie COVID-19. Všetko to bude závisieť od efektivity a rýchlosti vakcinácie obyvateľov v jednotlivých štátoch, aby sa mohli postupne uvoľňovať prijaté opatrenia v súvislosti so šírením koronavírusu.

Použitá literatúra

Al-Haschimi, A., Apostolou, A., Ricci, M. (2020). China's path to normalisation in the aftermath of the COVID-19 pandemic, *ECB Economic Bulletin* 6/2020, Frankfurt am Main: European Central Bank, pp. 85- 100.

Alon, T., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J., Tertilt, M. (2020). "The impact of COVID-19 on gender equality." *National Bureau of Economic Research* 26947.

Bulut C, Kato Y. (2020). Epidemiology of COVID-19. *Turkish Journal of Medical Sciences* 2020;50(SI-1) pp. 563–570, doi:<http://dx.doi.org/10.3906/sag-2004-172>

CCDCP (2020). Chinese Center for Disease Control and Prevention's Briefing on the Pneumonia Epidemic Situation Chinese Center for Disease Control and Prevention 2020. http://www.chinacdc.cn/jkzt/crb/zl/szkb_11803/jszl_11809/ [citované 14.2.2021]

CNHC (2020). National Health Commission's Briefing on the Pneumonia Epidemic Situation (2020). http://www.nhc.gov.cn/xcs/yqtb/list_gzbd.shtml [citované 14.2.2021]

CNHC (2020). Announcement From the Headquarter for Novel Coronavirus Pneumonia Prevention and Control (No 1) China National Health Commission, Beijing 2020 http://www.gov.cn/xinwen/2020-01/23/content_5471751.htm [citované 14.2.2021]

Dubey S, Biswas P, Ghosh R, Chatterjee S, Dubey MJ, Chatterjee S, et al. (2020). Psychosocial impact of COVID-19. *Diabetes Metab Syndr Clin Res Rev.* 2020;14: pp. 779–788. doi: 10.1016/j.dsx.2020.05.035

Dudáš, T. (2020). Ekonomický vplyv prvej vlny globálnej pandémie COVID-19 na ekonomiky štátov V4. In *Medzinárodné vzťahy 2020: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave pp. 185-192. ISSN 2585-9412 https://fmv.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/konferencia-smolenice/2020/zborn%C3%ADk_19._1._20212.pdf

Fernandes, N. (2020). Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy. March 22. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3557504>

General Office of Chinese National Health Commission (2020). Novel Coronavirus Pneumonia Prevention Control Program (Version 5). General Office of National Health Commission

(2020).

internete: <http://www.nhc.gov.cn/xcs/zhengcwj/202002/a5d6f7b8c48c451c87dba14889b30147/files/3514cb996ae24e2faf65953b4ecd0df4.pdf> [citované 14.2.2021]

General Office of the State Council (2020). Notice of the General Office of the State Council on the Extension of the Spring Festival Holiday in 2020 http://www.gov.cn/zhengce/content/2020-01/27/content_5472352.htm [citované 14.2.2021]

Hao, X., S. Cheng, D. Wu, C. Wang, X. Lin, S. Wei, and T. Wu. (2020). “Reconstruction of the Full Transmission Dynamics of COVID-19 in Wuhan.” *Nature* 584: pp. 420–424. <https://www.nature.com/articles/s41586-020-2554-8>

Huang C, Wang Y, Li X, et al. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *Lancet* 2020;395(10223): pp. 497–506

Chen, B., Zhong, H., Ni, Y., et al. (2020). Epidemiological Trends of Coronavirus Disease 2019 in China. In *frontiers in Medicine* doi: <https://doi.org/10.3389/fmed.2020.00259>

Cheng, E. (2021). China says its economy grew 2.3% in 2020, but consumer spending fell. In *CNBC* <https://www.cnbc.com/2021/01/18/china-economy-release-of-fourth-quarter-full-year-2020-gdp.html> [citované 14.2.2021]

ILO (2020). China – Rapid assessment of the impact of COVID-19 on employment. *ILO Policy Brief* https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_emp/documents/publication/wcms_752056.pdf [citované 14.2.2021]

IMF (2020). *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown*. Washington: IMF, 2020.

IMF (2020). *World Economic Outlook, January 2020: Tentative Stabilization, Sluggish Recovery?* Washington: IMF, 2020.

IMF (2020). *World Economic Outlook, June 2020: A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery*. Washington: IMF, 2020.

Li Q, Guan X, Wu P, Wang X, Zhou L, Tong Y, et al. (2020). Early transmission dynamics in Wuhan, China, of novel coronavirus-infected pneumonia. In *The New England Journal of Medicine* (2020) 382: pp. 1199–1207.

McDonald, J. (2021). China 2020 exports up despite virus; surplus surges to \$535B. In *AP News* <https://apnews.com/article/business-global-trade-coronavirus-pandemic-china-economy-abed445292f4616fa468fce755a1d61d> [citované 14.2.2021]

McKibbin, W and Fernando, R. (2020). The economic impact of COVID-19. In Baldwin, R. and di Mauro, B.W. (eds). (2020). *Economics in the Time of COVID-19*. A VoxEU.org Book, Centre for Economic Policy Research, London. <https://voxeu.org/system/files/epublication/COVID-19.pdf>

Ministry of Education (2020). Notice of the Ministry of Education on the Postponement of the Start of the Spring Semester in 2020 http://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/2020-01/28/content_5472571.html [citované 14.2.2021]

Pan, A., L. Liu, C. Wang, H. Guo, X. Hao, Q. Wang, J. Huang, et al. (2020). “Association of Public Health Interventions with the Epidemiology of the COVID-19 Outbreak in Wuhan, China.” *JAMA* 323 (19): pp. 1915–1923. <https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/2764658>

Rothan, H.A., Byrareddy, S. N. (2020). The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. *J Autoimmun.* 2020;102433. doi: 10.1016/j.jaut.2020.102433

Taylor, D. B. (2021). A Timeline of the Coronavirus Pandemic. In *New York Times* <https://www.nytimes.com/article/coronavirus-timeline.html> [citované 13.2.2021]

WHO (2020). Coronavirus Disease (COVID-2019) Situation Reports <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports> [citované 14.2.2021]

WHO (2020). Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19),. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-on-covid-19-final-report.pdf> [citované 14.2.2021]

Altruizmus. Čo ovplyvňuje vnútornú motiváciu pre darcovstvo a ako ju merať?

Altruism. What influences the intrinsic motivation for donation and how to measure it?

Martina Fehérová

Ekonomická Univerzita v Bratislave

Národohospodárska fakulta

Katedra financií

Dolnozemska cesta 1

851 04 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: martina.feherova@euba.sk

Abstract

Success of charitable organizations depends on the generosity and the willingness of the general public to provide gifts and donations for charities. Because, the largest source of donations are from individual donors it is very important for charities to know the reasons that motivate donors to donate. This article focuses on the main factors that influence the altruistic behavior of donors, explains the difference between pure, impure altruism and warm glow, and points out the possibilities of measuring altruism in laboratory conditions.

Klasifikácia JEL: D91, C91, C92, H30

Kľúčové slová: altruizmus, darcovstvo, behaviorálna ekonómia, laboratórny experiment

1 Úvod

Čo motivuje ľudí k dobrovoľnému darcovstvu, za ktoré nezískajú žiadnu protihodnotu? Ochota človeka pomáhať sa môže prejaviť v mnohých formách správania, od darcovstva peňazí na charitatívne účely, dobrovoľníctva, záchranu obetí, darcovstva krvi, plazmy, krvných doštičiek alebo orgánov. Ľudia tak konajú v súlade s presvedčením pomáhať tým ktorí to potrebujú. Toto dobročinné správanie je denne formované spoločenským prostredím v ktorom sa darca nachádza. Jeho názor je formovaný názormi kolegov v práci, rodinou, spolužiakmi, priateľmi a okolím.

Trend charitatívneho darcovstva z roka na rok rastie. Vyše 70% z celkového množstva darov pochádza od jednotlivcov. V USA za rok 2018 jednotlivci darovali viac ako 427.71 miliárd dolárov na charitatívne účely (Giving USA 2019). Keďže sú charitatívne organizácie financované najmä jednotlivcami, akákoľvek zmena v podobe poklesu príjmu by mala výrazný vplyv na ich finančný chod. Mnoho charitatívnych organizácií uskutočňuje svoje operácie iba s nízkymi rezervami a ich finančná a prevádzková flexibilita je často obmedzená podmienkami financovania. Budovanie organizačných kapacít a finančný vankúš brzdí množstvo faktorov vrátane spoločenských očakávaní, že všetky dostupné prostriedky pôjdu do poskytovania služieb. Na rozdiel od súkromných spoločností, charitatívne organizácie nemôžu získavať kapitál vydávaním akcií alebo prevzatím dlhu (Riddell a Flynn, 2020). Rovnako ako príjemcovia darov, ktorí sa spoliehajú na ich služby, samotné charitatívne organizácie sú obzvlášť citlivé na každú ekonomickú zmenu v podobe krízy, nehovoriac o následkoch globálnej pandémie. Práve v dôsledku pandémie na jednej strane stúpa dopyt po charitatívnych príspevkoch, na strane druhej stúpa finančný tlak na zhromažďovanie daných príspevkov, zatiaľ čo ich ponuka klesá kvôli nižšiemu disponibilnému príjmu jednotlivcov (zapríčineným stratou

zamestnania, strachu z neznámeho a budúcich okolností). Je preto kľúčové skúmať, čo vplýva na motiváciu darcov a ako ich motiváciu pre charitatívne darcovstvo budovať a posilňovať.

Existuje veľké množstvo literatúry týkajúcej sa motivácii darcov. Tieto motívy sú rozdeliteľné do troch širokých kategórií: vnútorná, vonkajšia a mienkotvorná motivácia. Vnútorná motivácia je hodnota ktorú predstavujú subjektívne preferencie pre blaho druhých. Patrí sem čistý altruizmus, kedy darca daruje z dôvodu, že chce pomôcť iným a nečaká za svoj dar žiadnu protihodnotu. Vonkajšia motivácia je akákoľvek materiálna odmena alebo výhoda spojená s darovaním. Mienkotvorná motivácia predstavuje tendenciu jednotlivca byť čiastočne motivovaný tým, ako ho ľudia budú vnímať po tom, ako daruje. Tento druh motivácie, ako hlavný faktor ovplyvňujúci darcovstvo, zachytáva túžbu byť rešpektovaný okolím (Ariely, 2009). Bekkers a Wiepking (2010) vo svojej štúdií uviedli osem faktorov, ktoré podporujú charitatívne darcovstvo. Patrí sem:

- *Uvedomenie si potreby* - ľudia si najprv musia uvedomiť, že je potrebná ich podpora. Štúdie naznačujú, že uvedomenie si potreby je významnejšie, keď:
 - darcovia majú k dispozícii viac informácií o príjemcovi (Bekkers a Schuyt 2008),
 - darca prekonal podobnú skúsenosť ako príjemca,
 - sú zapojené masmédiá (Yörük, 2012).
- *Žiadosť* - od ľudí sa žiada, aby darovali. Štúdie naznačujú, že ľudia darujú viac, ak:
 - príležitosti na darovanie sú častejšie, ale zároveň je potrebné kontrolovať faktor nadmerného zaťaženia (Siminoff et al., 2015),
 - špecifické typy ponúk sú adresované správne vybranej cieľovej skupine (Diamond and Noble 2001).
- *Náklady a výhody* - každý jednotlivec zvažuje náklady, ktoré bude dar vyžadovať a výhody, ktoré môžu získať darovaním. Ochota darovať sa zvyšuje, keď:
 - sa zmierňujú transakčné náklady na darovanie (Knowles a Servátka 2015),
 - sa zavádzajú daňové výhody (Andreoni a Payne, 2003),
 - dary sú čiastočne zakorenené v spotrebiteľských motívoch, napr. poskytnutie určitej služby výmenou za príspevok (Falk, 2004),
 - je zahrnutá lotéria (Morgan, 2000),
 - sú zahrnuté dary (Lacetera et al., 2013).
- *Altruizmus* – jednotlivcom záleží na tom, aby charitatívna organizácia dosahovala stanovené ciele.
- *Povesť* – odkazuje na sociálne dôsledky darcovstva vrátane sociálneho tlaku, potreby uznania a súhlasu ostatných, čo zvyšuje ochotu darovať.
- *Psychologické výhody* – radosť z darovania prejavená vnútorným uspokojením. Dôvody, prečo sú pozitívne psychologické výhody spojené s charitatívnym darovaním:
 - konajú v súlade so sociálnou normou,
 - konajú v súlade so špecifickou ideou ako chce byť darca prezentovaný verejnosti (Andreoni a Payne, 2003),
- *Osobitné špecifiká pre darcovstvo* – postoj darcu k darovaniu je vyjadrený špecifickými preferenciami pre:
 - humanizmus a potrebu rovnosti (Bolton a Ockenfels, 2008),
 - prosociálne hodnoty (Bekkers a Schuyt, 2008),
 - menej materialistické vnímanie potrieb (Sargeant a kol., 2000),
 - orientácia na sociálnu spravodlivosť (Schuyt et al., 2010).

- *Efektivita* – motivácia pre darcovstvo je podnietená informáciou o dosahovaní cieľov ktoré si charitatívna organizácia vytýči. Patria sem informácie o finančnej efektívnosti, zodpovednosti charitatívnej organizácie, ktoré zvyšujú dary (Parsons, 2003).

Motivácia darcu sa dá budovať samotným prístupom k darcovi zo strany organizácie alebo účelom daru. V záujme zvýšenia darov charity často motivujú darcov motivačnými predmetmi, ktoré nazývajú dary z vďačnosti. Patria sem perá, tričká, kupóny alebo iné predmety s logom charitatívnej organizácie, ktoré im poskytujú ako protihodnotu za svoje dary. Tieto stimuly však majú iba krátkodobé účinky na motiváciu darcov. To znamená, že dary z vďačnosti môžu síce úspešne vyriešiť dočasný nedostatok darov a motivovať ich tak k jednorazovému príspevku, neriešia ale dlhodobý problém pravidelného prispievania. Z hľadiska dlhobodej motivácie sa stávajú dary z vďačnosti neúčinnými (Lacetera et al., 2013). Predchádzajúce výskumy poukazujú na vysoký podiel darcov, dobrovoľníkov motivovaných altruizmom a vnútorným uspokojením pre dlhodobé a pravidelné prispievanie (Piferi et al., 2006).

1.1 Altruizmus a vnútorné uspokojenie

V literatúre sa uvádza, že sociálne preferencie silne ovplyvňujú individuálne správanie jednak v štylizovaných podmienkach ekonomických experimentov, napr. pri diktátorských hrách, ako aj v teréne, napr. pri charitatívnej činnosti. Veľká časť literatúry poskytuje dôkazy o konkrétnych typoch sociálnych preferencií, ako sú napr. čistý alebo nečistý altruizmus a reciprocita, ktoré sú označované ako kľúčové pre charitatívne darcovstvo (Fehr a Schmidt 2002). Aby sa ale preferencie pre charitatívne darcovstvo prejavili v hospodárskych kontextoch, jednotlivci s prosociálnymi preferenciami musia byť vystavení situáciám v ktorých majú príležitosť darovať (Lazear et al., 2012). Tieto situácie sú napríklad tie, kedy sa charitatívne organizácie snažia aktívnym spôsobom osloviť darcov aby darovali.

Vnútorná motivácia pre darovanie sa líši v niekoľkých špecifikách. Darca motivovaný čistým altruizmom uprednostňuje blahobyt ostatných a zväčša vynakladá osobné náklady pre to, aby zmiernil utrpenie iných. Ak darca túži po vnútornom uspokojení, koná tak aby dobročinnou činnosťou získaval dobrý pocit uspokojenia. Sociálny tlak, pocit viny, sympatie alebo jednoducho túžba po uspokojení, darcov vysoko motivuje (Becker 1976; Andreoni 1989, Andreoni et al., 2002). Crumpler a Grossman (2008) tvrdia, že ak neexistuje iná motivácia darovať, jedinou motiváciou pre darovanie je pocit uspokojenia. Andreoni (1989) zaviedol pojem nečistý altruizmus. Nečistý altruizmus zahŕňa čisté motívy s pocitom uspokojenia pri ktorom majú subjekty poskytovať príspevky pre osobné blaho vo forme získavania rešpektu od okolia, budovania povesti a iných. Andreoni tvrdí, že forma nečistého altruizmu je pre darcu najviac motivujúcou pri darovaní. Podľa Lilley a Slonima (2014) v prípade ak je darca motivovaný čistým altruizmom, bude ochotný darovať viac ako v prípade nečistého altruizmu. Každý darca má v sebe zakorenené všetky tri typy vnútornej motivácie, avšak tá forma ktorá prevláda, rozhodne v akej výške je darca ochotný prispievať na charitatívne účely.

Crumpler a Grossman (2008) experimentálne testovali hypotézu vnútorného uspokojenia, pri ktorom môžu subjekty venovať časť svojho príspevku charite podľa vlastného výberu. Autori vo svojom dizajne oddeľujú a merajú stupeň vnútorného uspokojenia od čistého altruizmu pri motivácii darovať. Dizajn experimentu zostavili tak, aby bolo vnútorné uspokojenie účastníka jeho jedinou motiváciou, ktorú získava vo forme dobrého pocitu z darovania. Ich výsledky potvrdili hypotézu, že vnútorné uspokojenie významne motivuje k charitatívnemu darcovstvu. Subjekty motivované vnútorným uspokojením darovali priemerne 20% svojich dotácií pričom z celkového počtu subjektov darovalo približne 57% účastníkov.

Vďaka ich dizajnu, v ktorom by bolo možné oddeliť vnútorné uspokojenie od čistého altruizmu, autori zistili, že pre darcov neexistuje motivácia darovať iba v prípade čistého altruizmu.

Jednotlivé formy altruizmu a vnútorného uspokojenia je možné znázorniť krivkami užitočnosti keďže každá zo subjektívnych pravdepodobností má špecifický tvar (Andersen et al., 2018). Gauriot, Heger a Slonim (2018) vo svojom výskume ukázali, že bežne používaný predpoklad o zakrivení kriviek užitočnosti v literatúre o sociálnych preferenciách je výrazne skreslený. Navyše pri odhade sociálnych preferencií zdôraznili dôležitosť kontroly zakrivenia funkcie užitočnosti. Čisté, altruistické motívy môžu byť bližšie k lineárnej funkcii užitočnosti. Čo naznačuje, že hraničná užitočnosť sa s každou ďalšou jednotkou dávania nemusí znižovať. V zásade tam vždy zostáva „potreba“ napr. poskytovanie potravín, vzdelávacích a zdravotných služieb ľuďom v menej rozvinutých krajinách. Naopak v prípade vnútorného uspokojenia dochádza k tomu, že krivka užitočnosti nadobúda klesajúci tvar. Je tomu z toho dôvodu, že po dosiahnutí požadovaných výsledkov ohľadom povesti a statusu, darca nasýti svoju túžbu po vnútornom uspokojení. S prvým darom teda uspokojenie dosiahne vrchol ale potom dochádza k rapídnej poklesu hraničnej užitočnosti s každou ďalšou dodatočnou jednotkou. Ich výskum preukázal, že zavedenie nesprávneho obmedzenia rovnosti zakrivenia funkcie užitočnosti pre seba a ostatných, ktoré je v ekonomickej literatúre všadeprítomné, vedie k systematicky skresleným odhadom relatívnej intenzity sociálnych preferencií. Taktiež zdôraznili potrebu budúceho empirického výskumu sociálnych preferencií, aby sa zmiernili predpoklady zakrivenia preferencií voči sebe a iným.

1.2 Ako merať altruizmus

Ekonomické experimenty umožňujú testovanie jednotlivých motívov ľudského správania v kontrolovanom laboratórnom prostredí. Experimentálne testovanie je jedným zo spôsobov, ako preskúmať reakcie a motívy rozhodovania ľudí na konkrétne podnety. Hlavným princípom experimentálneho testovania je merateľnosť výsledkov na skupine subjektov, u ktorých sa intervencia uplatnila, so skupinou, u ktorej sa intervencia neuplatnila. Používanie identických prostredí, ale meniacich sa trhových pravidiel výmeny, bolo prostriedkom, ktorým sa stanovili komparatívne vlastnosti inštitúcií (Smith, 1994). Na rozdiel od prieskumov (ankiet) sú subjekty ekonomických laboratórnych experimentov vždy finančne motivované, čo zvyšuje dôveryhodnosť ich odpovedí. Pričom výška finančnej motivácie musí byť pre subjekty dostatočne zaujímavá. Na druhej strane v prípade prieskumu, ktorý neposkytuje finančnú motiváciu pre odpovede, sú odpovede respondentov často ovplyvňované vonkajšími faktormi, takzvaným reputačným skreslením: „čo si bude výskumník myslieť pri čítaní mojej odpovede“. Počiatočné experimenty sa môžu uskutočňovať vo forme laboratórneho testovania alebo testovania v teréne.

Diktátorské a ultimátne hry sú laboratórne prostredia, ktoré pomáhajú merať a kvantifikovať altruizmus. Sú založené na ultimátnej hre (Kahneman et al., 1986), kde navrhovateľ predloží ponuku ako rozdeliť sumu peňazí, a ak respondent ponuku prijme, obe strany dostanú navrhovanú sumu (ak respondent ponuku odmietne, ani jedna zo strán nedostane nič). V diktátorských hrách sú však účastníci náhodne rozdelení do rolí ako diktátor a príjemca. Diktátor najskôr buď dostane alebo zarobí finančnú dotáciu. Potom rozhodne, koľko z dotácie (ak vôbec niečo), daruje príjemcovi. Príjemca pri rozhodovaní nemôže ovplyvniť rozhodnutie diktátora. Diktátor a všetky interakcie v laboratóriu sú zvyčajne anonymné v tom zmysle, že nikto navzájom nevie totožnosť diktátora ani príjemcu. Je tomu tak z dôvodu, aby subjekty neboli ovplyvnené žiadnymi externými faktormi.

Hoffman a kol. (1994) vyvinuli experiment s úplnou anonymitou diktátora. Hry s úplnou anonymitou diktátora vylučujú úvahy o: strategickom riziku, interakciách subjektov, interakcii

medzi subjektmi a experimentátorom (Eckel a Grossman, 1998). Je teda v osobnom záujme diktátora nič nedarovať. Akákoľvek peňažná suma zaslaná príjemcovi je pre diktátora nákladom, ktorý je prospešný iba pre príjemcu. Toto nastavenie teda ponecháva priestor na prejavenie buď sebeckého správania (ponechanie celej peňažnej sumy pre seba), alebo vyjadrenia altruistického správania v podobe ponechania daru príjemcovi. Štandardná ekonomická analýza diktátorských hier predpovedá, že diktátori u ktorých prevládajú črty sebeckého správania, by nemali príjemcovi darovať nič.

Laboratórne štúdie však dokázali opak. Niektorí diktátori naozaj nenechajú nič, niektorí však venujú až polovicu svojej peňažnej sumy (Engel 2011; List 2007). V priemere subjekty zdieľajú približne 25 percent svojich peňažných dotácií, čo je základom pre altruistické správanie (Durlauf et al., 2012). Diktátori tak robia kvôli svojim sociálnym preferenciám, kvôli znižovaniu rozdielov medzi svojimi výplatami a výplatami ostatných (model averzie voči rozdielom: Bolton a Ockenfels, 2000), aby pomohli tým, ktorí majú nižšie výplaty (modely sociálnej starostlivosti), alebo aby zvýšili alebo znížili výplaty ostatných podľa toho, ako spravodlivo sa k nim ostatní zachovali (Charness et al., 2002).

1.3 Faktory ktoré ovplyvňujú altruizmus

Počet príjemcov daru

Úspech charitatívnych organizácií závisí od štedrosti a ochoty širokej verejnosti poskytovať dary charitatívnym organizáciám. Existuje mnoho spôsobov, ako môže byť motivácia dobrovoľníkov ovplyvnená napríklad samotným darcovským prístupom, príjemcom daru alebo účelom daru. Jednou z najdôležitejších otázok, ktoré si každý darca kladie, je, komu daruje. Servátka (2009) poukázal na to, že informácie o príjemcovi môžu zvýšiť pravdepodobnosť kognitívnej pozornosti a spôsobiť tak, že darca bude zvažovať že daruje. Predpojatosť sympatií, efekt identifikovateľnej obeť ktorú ako prvý popísal Schelling (1968), vysvetľuje, prečo subjekt vyjadruje väčšie sympatie voči jednej obeť. Small a Loewenstein (2003) potvrdili, že samotný popis obeť bez poskytnutia akýchkoľvek ďalších informácií, zvýšil dary. Kogut a Ritov (2005) zistili, že subjekty sú altruistickejšie voči jednotlivcom v núdzi ako voči skupinám jednotlivcov s rovnakými potrebami. Aj keď sú všetky obeť identifikovateľné osoby, a nie štatistické obeť, ukázalo sa, že subjekty vykazujú menší súcit s viacerými obeťami. V prípade naliehavej žiadosti o príspevok na miestnej úrovni má dar pre niekoľkých príjemcov veľkú hodnotu, zatiaľ čo na národnej úrovni môže mať pre mnohých príjemcov nižšiu hodnotu (Andreoni 2007).

Pri porovnaní pomoci jednému alebo skupine ľudí má každý ľudský život neredukovateľnú hodnotu. Súcit k viacerým obeťami by sa teda mal úmerne zvyšovať s rastúcim počtom životov v núdzi. Pri meraní skutočného emočného zážitku a altruistického správania sa však naskytá iný príbeh. Paradoxne sú darcovia častokrát menej ochotnejší pomôcť väčšiemu počtu príjemcov. Literatúra tento paradox označuje ako „kolaps súcitu“. Vyskytuje sa preto, lebo jednotlivci očakávajú, že potreby veľkých skupín potenciálne ohromia ich emócie, aby sa pred nimi ochránili, dané emócie začnú regulovať. Skupiny príjemcov daru teda oslabujú súcit darcu viac, ako v prípade, že je príjemca iba jeden. Cameron a Payne (2011) experimentálne otestovali klesajúcu mieru súcitu s rastúcim počtom ľudí, ktorí potrebujú pomoc. Ich výsledky preukázali efekt „kolapsu súcitu“ v troch rôznych experimentálnych nastaveniach:

- darcovia motivovaní vlastným záujmom, v prípade ak boli subjekty priamo požiadané o darovanie peňazí obeťami,
- subjekty s vysokou reguláciou svojich emócií,
- subjekty, ktoré boli požiadané, aby znížili reguláciu svojich emócií.

Výsledky ich štúdie dokazujú, že motivovaná regulácia emócií vedie k zníženiu súcitu voči skupinám obetí a taktiež, že darcovia sa voči skupinám správajú menej altruisticky. Podľa teórie „kolapsu súcitu“ teda subjekty v experimentálnom prostredí darujú menej viacerým obetiam ako jednému príjemcovi.

Sú darcovia rovnako motivovaný pre charitatívne darcovstvo ak dar poskytnutý jednému príjemcovi pomôže jednému výrazne, no v prípade ak sa rovnaký dar poskytne skupine pomôže síce mnohým ale menej výrazne? Vplyv počtu príjemcov a to, či s rastúcim počtom príjemcov daru altruizmus klesá bolo taktiež skúmané v laboratórnych podmienkach. Bolton, Katok a Zwick (1998) nezistili žiadny rozdiel vo veľkosti daru ktorý subjekty ponechajú viacerým príjemcom a rozdelením daru keď je príjemca iba jeden. Subjekty najskôr konajú tak, aby si zabezpečili to, čo považujú za svoj vlastný spravodlivý podiel. Autori tvrdia, že subjekty si najskôr určia, koľko môžu darovať na základe celkovo dostupných peňazí za celé experimentálne sedenie, nie na základe toho, čo je k dispozícii za jednotlivé čiastkové procedúry. Pri distribúcii daru medzi niekoľkých príjemcov však jednotlivci vykazujú malú tendenciu k stanoveniu spravodlivého, rovnakého podielu medzi všetkých príjemcov. Bolton a Ockenfels (2008) vo svojom výskume podporili teóriu spravodlivosti zameranej na seba. Poznamenali, že pridanie viacerých subjektov ako príjemcov laboratórnych experimentov vedie k zníženiu rovnostárskeho riešenia (čo je odchýlka od štandardnej dokonalej rovnováhy, v ktorej by mali oba subjekty dostávať polovicu prijatej peňažnej sumy). Preto čím viac subjektov bude umiestnených ako príjemcov v experimentálnom prostredí, tým viac to bude odvádzať pozornosť darcu od rovnostárskeho riešenia.

Ako počet príjemcov ovplyvňuje rozhodovanie darcu o tom, koľko rozdelí, je obsiahnuté v teórii „preťaženia“. V prípade obmedzeného množstva produktu, keď viac príjemcov znamená, že každý dostane menej Andreoni (2007) tvrdí, že s rastúcim počtom príjemcov, darca nezmení svoje rozhodnutie. Toto platí ale iba v prípade ak darca pozerá na celkové darované množstvo. V prípade, ak darca pozerá na priemerné darované množstvo, rastúci počet príjemcov by malo naopak znížiť výšku jeho daru. Andreoni vo svojom experimente použil tri prístupy na odhalenie preferencií každého darcu. Konkrétne použil (i) neparametrický dizajn, kde udržiava fixný počet príjemcov, (ii) semi-parametrický dizajn, kde najskôr hľadá hypotézu o parametrickej funkcii užitočnosti darovania, a potom rozvíja neparametrickú analýzu užitočnosti s cieľom nájsť najlepšie parametre funkcií (iii) plne parametrický dizajn, kde sa snaží odhadnúť funkcie užitočnosti darcov. Vypracoval úlohu s 24 rozhodnutiami, kde subjekty prideliujú peňažnú čiastku rôznemu počtu príjemcov. Jeho výsledky ukázali, ako je možné „preťažiť“ altruizmus. Pre priemerného darcu je dar, ktorý dostane jeden príjemca x , rovnocenný s darom, v ktorom n ľudí dostane x/n ^{0,68}.

Soyer a Hogarth (2011) tiež skúmali, ako vplýva počet príjemcov daru na motiváciu darcu darovať. Zistili, že dary síce rastú so zvyšujúcim sa počtom príjemcov, avšak s klesajúcou tendenciou. Výška príspevku navyše odráža informácie o príjemcoch. Dary zahŕňajú rôzne koncepcie spravodlivosti a rovnosti ktoré môžu interagovať s množstvom alternatív, ktoré má subjekt k dispozícii. Vo svojom experimentálnom prostredí umožnili respondentom rozhodovať ako rozdeliť výhru v lotérii 50 EUR. Autori najskôr umožnili prerozdeliť finančné prostriedky rôznemu počtu mimovládnych organizácií. Potom skúmali čo sa stane, keď jedna mimovládna organizácia ponúka prerozdeliť príspevky na rôzny počet kampaní. Autori sa venovali taktiež otázke „preťaženia“ avšak v kontexte charitatívnych darov, skúmali účinky počtu alternatív na výšku celkových darov, ako aj ich distribúciu medzi charitatívne organizácie a konkrétne kampane. Ich výsledky ukázali, že viac bolo venované mimovládnym organizáciám a ich kampaniam, ktoré respondenti poznali lepšie. Celková výška darov síce rástla so zvyšujúcim sa počtom príjemcov avšak so znižujúcou sa tendenciou.

Veľká časť literatúry naznačuje, že je dôležité rozlišovať, či sú príjemcami darov v podmienkach laboratórnych experimentov iní účastníci alebo charitatívna organizácia. Empirické dôkazy s inými anonymnými subjektmi ako príjemcami v experimentálnom prostredí posunuli literatúru altruizmu k modelom, ktoré zahŕňajú ďalšie aspekty týkajúce sa preferencií, ako je averzia voči nerovnosti, spravodlivosť, reciprocita alebo efektívnosť.

Eckel a Grossman (1996) tiež experimentálne testovali úlohu altruizmu pri motivácii správania subjektov. Ich experimentálny dizajn sa líši v rozsahu, v akom anonymnému príjemcovi darca daruje časť z pevne stanovenej finančnej sumy. Autori rozlišovali: (i) príjemcami daru boli ďalší anonymní študenti, (ii) anonymného príjemcu nahradila známa charita: americký Červený kríž. Autori zistili, že keď je iný anonymný subjekt nahradený charitatívnou organizáciou dochádza k výraznému nárastu darov. De Oliveira, Croson a Eckel (2011) skúmali vzťah darcovstva jednotlivca ku viacerým charitatívnym organizáciám kombináciou laboratórneho a terénneho experimentu. Uskutočnili experiment, v rámci ktorého mali účastníci možnosť venovať dar viacerým charitatívnym organizáciám v okolí, ako aj venovať dary v štandardnej hre o verejné statky, mechanizme dobrovoľných príspevkov (VCM). Dary boli zdvojnásobené, aby poskytli dostatočnú motiváciu pre darcu. Autori zistili, že účastníci experimentu venujú peňažné prostriedky, pre skutočné charity v ich okolí, ktoré by si inak mohli ponechať. Chatterjee a kol. (2020) tiež študovali, ako informácie o kvalifikovanosti charít ovplyvňuje výberový proces. Vo svojom upravenom dizajne diktátorskej hry, diktátori menia počet charitatívnych organizácií ktoré si môžu zvoliť ako príjemcu. A to buď s možnosťou kvalifikácie, alebo bez kvalifikácie. Ich experimentálne nastavenie pozostáva z dvoch etáp: (i) subjekty si zvolia zo zoznamu charitatívnych organizácií buď jednu alebo dve z nich, (ii) subjekty rozdelia svoje dotácie medzi seba a vybrané charitatívne organizácie. Autori sledovali: i) množstvo poskytnutých informácií, subjekty buď dostali informácie o kvalifikačných požiadavkách o charitatívnych organizáciách, alebo tieto informácie nedostali, ii) odlišný počet príjemcov, iii) preferencie ak subjekt vybral dve charitatívne organizácie, zloženie zoznamov a zodpovedajúcu kombináciu kvalifikovaných a nekvalifikovaných charitatívnych organizácií. Ich výsledky poukázali na to, že darcovia neboli ovplyvnení informáciami a zložením súboru možností. Na druhej strane dokázali, že pre príjemcu je viac motivujúce poskytovať dotácie pre kvalifikované charity, kde je dostupných viac informácií o účeloch darcovstva.

Emócie

Emócie často riadia ľudské rozhodovanie. Jednou z tých najsilnejších emócií, ktorá podnecuje k charitatívnemu darcovstvu, je empatia (Singer et al., 2004). Thaler (1985) prirovnal ľudské rozhodovanie k problémom sebakontroly osobnosti. Zahŕňa dva pohľady:

- prvý sa pozerá na človeka ako na sofistikovaného plánovača, ktorý vždy vie, v ktorých oblastiach je jeho sebakontrola oslabená a kedy prokrastinuje,
- druhý zachytáva naivné ľudské správanie, ktoré je zvyčajne ovplyvnené emóciami.

Individuálne rozhodovanie možno označiť ako neustály konflikt medzi týmito dvoma typmi osobností. Pokiaľ ide o charitatívne darcovstvo, ľudské rozhodovanie ovplyvňuje niekoľko vonkajších a vnútorných faktorov. Sargeant a kol. (2006) koncepčne klasifikujú vnútorné determinanty charitatívneho darcovstva do dvoch kategórií:

- familiárnosť: darca sa snaží hľadať prepojenia s príjemcom svojho daru,
- emočné uspokojenie: darca daruje, aby dosiahol vnútorné emočné uspokojenie.

Nedokonalé ľudské vnímanie a nekonzistentné spomienky taktiež spôsobujú predsudky vo vnímaní minulosti. Príjemné spomienky sú ľahšie zapamätateľné, čím sa vytvára nostalgická

ilúzia. Jednotlivé spomienky u človeka vytvárajú predsudky, ktoré môžu byť mylné podľa toho s akou emóciou sú spojené (Camerer, 1995).

Cialdini a kol. (1987) tvrdia, že darcovia chcú pomáhať iným preto, aby dobrý pocit z darčovstva zlepšil ich negatívnu náladu. To naznačuje, že darca chce prekonať svoje vlastné negatívne emócie alebo smútok ktoré prežíva tým, že pomáha iným. Marchand a kol. (2002) tiež tvrdia, že charitatívne darčovstvo pomáha prekonať negatívne emócie. Charitatívne organizácie často používajú na upútanie pozornosti subjektov negatívne emócie ktoré vyvolávajú pocit empatie (Mackenzie et al., 1989). Z tohto dôvodu je empatia jedným z najdôležitejších emócií používaných pri charitatívnom darčovstve zo strany neziskových organizácií. Empatické darovanie (empatický altruizmus) je termín, ktorý vyjadruje pozitívny vzťah empatie a charitatívnej pomoci (Ferguson a kol., 2012; Singer a kol., 2004). Basil a kol. (2008) tvrdia, že empatia u jednotlivca vyvoláva pocit viny, ktorý ho následne motivuje k darčovstvu. Toto je znásobené nostalgiou, ktorá u potenciálneho darcu vyvoláva túžbu pomôcť osobám v situáciách ktoré sú mu povedomé (Merchant a kol., 2011). Coulter v al. (1995) skúmali, že pri kombinácii viny s inými negatívnymi emóciami, ako je zlosť, podráždenie, smútok, je možné dosiahnuť požadovaný efekt stimulácie záujmu darcu. Negatívne emócie sa preto môžu zmeniť na očakávané pozitívne emócie, keď subjekt dostane príležitosť pomôcť človeku v núdzi darovaním.

Ľudia majú pri rozhodovaní tendenciu brať do úvahy dôsledky svojich budúcich činov. Preto častokrát pred vykonaním určitého činu predpokladajú, ako sa budú po vykonaní činnosti cítiť a aké emócie budú prevládať. Šťastie, spokojnosť alebo iné očakávané pozitívne emócie môžu podnieť ľudské rozhodovanie k dobročinnnej činnosti a darčovstvu (Bagozzi et.al., 2003; Merchant et. al., 2010).

Reciprocita

Recipročný alebo podmienený altruizmus vo všeobecne zahŕňa správanie voči tretím stranám a princíp distribučnej spravodlivosti známy ako rovnosť. Jednotlivci sú ochotní vynaložiť prostriedky na to, aby potrestali tých, ktorí si to zaslúžia. Naopak, sú ale taktiež ochotní odmeniť alebo opätovať láskavosť tým, ktorý im pomohli - priama reciprocita, alebo chcú predošlú pomoc odmeniť pomocou tretím stranám – nepriama reciprocita (Fong, 2007). V teórii hier je daná forma reciprocitu spájaná s kooperatívnym správaním. Podľa Nowaka a Sigmunda (2005) existujú dva prúdy nepriamej reciprocitu. Prvá forma je založená na nedávnych pozitívnych skúsenostiach subjektov, kedy osoba ktorej bola poskytnutá pomoc, pomôže ďalšej osobe. Druhá forma je založená na povesti, kedy osoba A ktorá v minulosti pomohla iným, obdrží dar (pomoc) od tretej osoby na základe toho, že je známe že osoba A v minulosti konala dobročinne.

Averzia k nerovnosti

Výsledky laboratórnych experimentov dokazujú, že množstvo jednotlivcov je skutočne ochotných odmeniť láskavosťou ostatných bez ďalších strategických stimulov (Kahneman a kol., 1986; Charness a kol., 2011). Výsledky však zároveň ukazujú, že subjekty laboratórnych experimentov neakceptujú neférové správanie. Okrem toho sú ochotní vzdať sa časti svojich príjmov pre dosiahnutie spravodlivejších výsledkov. Toto správanie je prejavom averzie k nerovnosti (Fehr a Schmidt, 1999). Zatiaľ čo čistý altruizmus predpokladá, že darca získa úžitok čisto z blahobytu prijímateľov dary, teórie averzie k nerovnostiam predpokladajú, že darcov motivuje myšlienka dosiahnutia rovnakých podmienok pre seba a ostatných. Motivácia

dosiahnutia rovnosti následne motivuje darcov k altruistickému správaniu (Chowdhury and Jeon, 2014).

2 Záver

V tomto článku sme analyzovali, prečo sa subjekty rozhodujú stať sa darcami, čo ovplyvňuje darcovské správanie a ako možno altruistické správanie merať v laboratórnych podmienkach. Ľudské rozhodovanie je každodenne formované sociálnym prostredím v ktorom človek prichádza do kontaktu s názormi známych, priateľov, partnera alebo rodiny. Okrem vplyvu okolia, vplýva na motiváciu darovať množstvo ďalších faktorov ako emócie, reciprocity, averzia k nerovnosti, identifikácia príjemcu alebo množstvo príjemcov ktorým môže darca svojím darom pomôcť. Vnútnú motiváciu pre charitatívnu činnosť je možné testovať a merať. Jednou z metód ako merať altruistické správanie darcov v laboratórnych podmienkach je diktátorská hra. Vďaka experimentálnemu testovaniu je ďalej možné zisťovať, aké nastavenie prostredia podnecuje motiváciu pre pomoc a naopak aké nastavenie motiváciu znižuje. Charitatívne organizácie sú plne závislé na príjmoch z externých zdrojov, a preto je pre nich veľmi dôležité neustále udržiavať motiváciu darcov pre altruistickú činnosť. Práve kvôli tomu, je pre nich kľúčové pochopiť správanie darcov a správne nastaviť prostredie v ktorom je umožnené subjektom darovať.

Použitá literatúra

- Andersen, S., Harrison, G.W., Lau, M.I. and Rutström, E.E., (2018). Multiattribute utility theory, intertemporal utility, and correlation aversion. *International Economic Review*, 59(2), pp.537-555.
- Andreoni, J., (1989). Giving with impure altruism: Applications to charity and Ricardian equivalence. *Journal of political Economy*, 97(6), pp.1447-1458.
- Andreoni, J. and Payne, A.A., (2003). Do government grants to private charities crowd out giving or fund-raising?. *American Economic Review*, 93(3), pp.792-812.
- Andreoni, J. and Miller, J., (2002). Giving according to GARP: An experimental test of the consistency of preferences for altruism. *Econometrica*, 70(2), pp.737-753.
- Andreoni, J., (2007). Giving gifts to groups: How altruism depends on the number of recipients. *Journal of public Economics*, 91(9), 1731-1749.
- Ariely, D., (2009). The end of rational economics. *Harvard business review*, 87(7-8), pp.78-84.
- Bagozzi, R.P., Dholakia, U.M. and Basuroy, S., (2003). How effortful decisions get enacted: The motivating role of decision processes, desires, and anticipated emotions. *Journal of Behavioral Decision Making*, 16(4), pp.273-295.
- Basil, D. Z., Ridgway, N. M., and Basil, M. D., (2008). Guilt and giving: A process model of empathy and efficacy. *Psychology & Marketing*, 25(1), 1-23.
- Becker, G.S., (1976). Altruism, egoism, and genetic fitness: Economics and sociobiology. *Journal of economic Literature*, 14(3), pp.817-826.
- Bekkers, R. and Schuyt, T., (2008). And who is your neighbor? Explaining denominational differences in charitable giving and volunteering in the Netherlands. *Review of Religious Research*, pp.74-96.

- Bekkers, R. and Wiepking, P., (2011). A literature review of empirical studies of philanthropy: Eight mechanisms that drive charitable giving. *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, 40(5), pp.924-973.
- Bolton, G.E., Katok, E. and Zwick, R., (1998). Dictator game giving: Rules of fairness versus acts of kindness. *International journal of game theory*, 27(2), pp.269-299
- Bolton, G.E. and Ockenfels, A., (2000). ERC: A theory of equity, reciprocity, and competition. *American economic review*, 90(1), pp.166-193.
- Bolton, G.E. and Ockenfels, A., (2008). Self-centered fairness in games with more than two players. *Handbook of experimental economics results*, 1, pp.531-540.
- Cameron, C.D. and Payne, B.K., (2011). Escaping affect: how motivated emotion regulation creates insensitivity to mass suffering. *Journal of personality and social psychology*, 100(1), p.1.
- Camerer, C., (1995). Individual decision making. *Handbook of experimental economics*.
- Cialdini R, Schaller M, Houlihan D, Arps K, Fultz J, Beaman A., (1987). Empathy-based helping: is it selflessly or selfishly motivated? *J Pers Soc Psychol*;52(4):749–58.
- Coulter, R.H. and Pinto, M.B., (1995). Guilt appeals in advertising: what are their effects?. *Journal of applied Psychology*, 80(6), p.697.
- Crumpler, H. and Grossman, P.J., (2008). An experimental test of warm glow giving. *Journal of public Economics*, 92(5-6), pp.1011-1021.
- De Oliveira, A.C., Croson, R.T. and Eckel, C., (2011). The giving type: Identifying donors. *Journal of Public Economics*, 95(5-6), pp.428-435.
- Diamond, W.D. and Noble, S.M., (2001). Defensive responses to charitable direct mail solicitations. *Journal of Interactive Marketing*, 15(3), pp.2-12.
- Durlauf, S. and Blume, L. eds., (2012). Behavioural and experimental economics. *Springer*. ISBN 978-0-230-28078-6
- Charness, G., Du, N. and Yang, C.L., (2011). Trust and trustworthiness reputations in an investment game. *Games and economic behavior*, 72(2), pp.361-375.
- Chatterjee, C., Cox, J.C., Price, M.K. and Rundhammer, F., (2020). Competition Among Charities: Field Experimental Evidence from a State Income Tax Credit for Charitable Giving (No. 2020-01). *Experimental Economics Center, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University*.
- Chowdhury, S.M. and Jeon, J.Y., (2014). Impure altruism or inequality aversion?: An experimental investigation based on income effects. *Journal of Public Economics*, 118, pp.143-150.
- Eckel, C. C. and Grossman, P. J., (1996). Altruism in anonymous dictator games. *Games and economic behavior*, 16(2), 181-191.
- Eckel, C.C. and Grossman, P.J., (1998). Are women less selfish than men?: Evidence from dictator experiments. *The economic journal*, 108(448), pp.726-735.
- Engel, C., 2011. Dictator games: A meta study. *Experimental economics*, 14(4), pp.583-610.
- Falk, A., (2004). Charitable giving as a gift exchange-evidence from a field experiment. *CESifo Working Paper Series No. 1218*.

- Fehr, E. and Schmidt, K.M., (1999). A theory of fairness, competition, and cooperation. *The quarterly journal of economics*, 114(3), pp.817-868.
- Ferguson, E., Taylor, M., Keatley, D., Flynn, N. and Lawrence, C., (2012). Blood donors' helping behavior is driven by warm glow: more evidence for the blood donor benevolence hypothesis. *Transfusion*, 52(10), pp.2189-2200.
- Fong, C.M., (2007). Evidence from an experiment on charity to welfare recipients: Reciprocity, altruism and the empathic responsiveness hypothesis. *The Economic Journal*, 117(522), pp.1008-1024.
- Gauriot, R., Heger, S. and Slonim, R., (2018). Altruism or Diminishing Marginal Utility?. *IZA Discussion Paper No. 11721*
- Giving USA, (2019). Giving USA 2019 Report Highlights. Available. <https://givingusa.org/> [citované 20.07.2020].
- Hoffman, E., McCabe, K., Shachat, K. and Smith, V., (1994). Preferences, property rights, and anonymity in bargaining games. *Games and Economic behavior*, 7(3), pp.346-380.
- Kahneman, D., Knetsch, J.L. and Thaler, R., (1986). Fairness as a constraint on profit seeking: Entitlements in the market. *The American economic review*, pp.728-741.
- Knowles, S. and Servátka, M., (2015). Transaction costs, the opportunity cost of time and procrastination in charitable giving. *Journal of public economics*, 125, pp.54-63.
- Kogut, T. and Ritov, I., (2005). The “identified victim” effect: An identified group, or just a single individual?. *Journal of Behavioral Decision Making*, 18(3), pp.157-167.
- Lacetera, N., Macis, M. and Slonim, R., (2013). Economic rewards to motivate blood donations. *Science*, 340(6135), pp.927-928.
- Lazear, E.P., Malmendier, U. and Weber, R.A., (2012). Sorting in experiments with application to social preferences. *American Economic Journal: Applied Economics*, 4(1), pp.136-63.
- Lilley, A. and Slonim, R., (2014). The price of warm glow. *Journal of Public Economics*, 114, pp.58-74.
- List, J. A., 2011. The market for charitable giving. *Journal of Economic Perspectives*, 25(2), 157-80.
- Mackenzie, S.B. and Lutz, R.J., (1989). An empirical examination of the structural antecedents of attitude toward the ad in an advertising pretesting context. *Journal of marketing*, 53(2), pp.48-65.
- Marchand, J. and Filiatrault, P., (2002). AIDS prevention advertising: Different message strategies for different communication objectives. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 7(3), pp.271-287.
- Merchant, A., Ford, J.B. and Sargeant, A., (2010). Charitable organizations' storytelling influence on donors' emotions and intentions. *Journal of Business Research*, 63(7), pp.754-762.
- Merchant, A., Ford, J. B., and Rose, G., (2011). How personal nostalgia influences giving to charity. *Journal of Business Research*, 64(6), 610–616.
- Morgan, J., (2000). Financing public goods by means of lotteries. *The Review of Economic Studies*, 67(4), pp.761-784.
- Nowak, M.A. and Sigmund, K., (2005). Evolution of indirect reciprocity. *Nature*, 437(7063), pp.1291-1298.

- Parsons, L.M., (2003). Is accounting information from nonprofit organizations useful to donors? A review of charitable giving and value-relevance. *Journal of Accounting Literature*, 22, p.104.
- Piferi, R.L., Jobe, R.L. and Jones, W.H., (2006). Giving to others during national tragedy: The effects of altruistic and egoistic motivations on long-term giving. *Journal of Social and Personal Relationships*, 23(1), pp.171-184
- Riddell, S. and Flynn, P., 2020. Will Australian charities be COVID-19 casualties or partners in recovery? A financial health check. <https://www.socialventures.com.au/work/charities-covid-19-financial-health-check/> [citované 15.07.2020].
- Sargeant, A., Ford, J. and West, D.C., (2000). Widening the appeal of charity. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 5(4), pp.318-332.
- Sargeant, A., Ford, J. B., and West, D. C., (2006). Perceptual determinants of nonprofit giving behavior. *Journal of Business Research*, 59(2), 155-165.
- Servátka, M., (2009). Separating reputation, social influence, and identification effects in a dictator game. *European Economic Review*, 53(2), pp.197-209.
- Schelling, T.C., (1968). The life you save may be your own. *Problems in public expenditure*, pp.127-162.
- Schuyt, T.N., Bekkers, R.H.F.P. and Smit, J.H., (2010). The Philanthropy Scale: A sociological perspective in measuring new forms of pro social behaviour. *Social Work & Society*, 8(1), pp.121-135.
- Siminoff, L.A., Molisani, A.J. and Traino, H.M., (2015). A comparison of the request process and outcomes in adult and pediatric organ donation. *Pediatrics*, 136(1), pp.e108-e114.
- Singer, T., Seymour, B., O'doherty, J., Kaube, H., Dolan, R.J. and Frith, C.D., (2004). Empathy for pain involves the affective but not sensory components of pain. *Science*, 303(5661), pp.1157-1162.
- Small, D.A. and Loewenstein, G., (2003). Helping a victim or helping the victim: Altruism and identifiability. *Journal of Risk and uncertainty*, 26(1), pp.5-16.
- Smith, V.L., (1994). Economics in the Laboratory. *Journal of Economic Perspectives*, 8(1), pp.113-131.
- Soyer, E. and Hogarth, R.M., (2011). The size and distribution of donations: Effects of number of recipients. *Judgment and Decision Making*, 6(7), p.616.
- Thaler, R., (1985). Mental accounting and consumer choice. *Marketing science*, 4(3), pp.199-214.
- Yörük, B.K., (2012). The effect of media on charitable giving and volunteering: Evidence from the "Give Five" campaign. *Journal of Policy Analysis and Management*, 31(4), pp.813-836.

E-sluzby a digitálne projekty v prostredí správy daní

E-services and digital projects in the tax administration environment

Denisa Ihnatišínová

Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta, Katedra financií
Dolnozemska cesta 1
Bratislava, 852 35
Slovenská republika
e-mail: denisa.ihnatisinova@euba.sk

Abstract

The aim of the article is to evaluate the level of selected areas of digitalization of tax administration in Slovakia and to identify the main digital tools that contribute to more effective paperless tax administration. The issues of digitalization in the environment of tax administration are also reflected in the international cooperation of tax administrations around the world. The result of the article is the definition of the term's digitization, digitalization and electronization, mapping of areas that are currently digitalised in tax administration in Slovakia and abroad. The long article is through monitoring the development of digitalization in financial administration in Slovakia, the international comparison of the introduction of new digital solutions in tax administrations determines the main tools as well as barriers to the digital transformation of financial administration.

Klasifikácia JEL: H11, H26, M15

Kľúčové slová: e-Government, výber daní, informačné a komunikačné technológie

1 Úvod

Pod termínom digitalizácia v kontexte Stratégie digitálnej transformácie Slovenska do 2030 (ÚPVII, 2019) sa rozumie *riadený proces premeny tradičného systému ako celku, ako aj jednotlivého objektu z jeho fyzickej, či analógovej formy do zodpovedajúcej elektronickej podoby*. V praxi sa často pojem digitalizácia stotožňuje s pojmom elektronizácia.

Z vyššie uvedenej definície digitalizácie je možné vyvodit' dva pohľady na proces premeny z fyzickej do elektronickej podoby. Prvý pohľad predstavuje digitalizáciu jednotlivého objektu, pričom objektom môžu byť informácie (texty, obrázky, videá, zvuky) a procesy a druhý pohľad predstavuje digitalizáciu systému ako celku. Digitalizácia informácií predstavuje prechod informácií z papierovej alebo analógovej formy do elektronickej, resp. digitálnej pomocou vhodného technického zariadenia (napr. skener, digitálny fotoaparát a pod.) alebo manuálnym prepisovaním dát. Digitalizácia procesov predstavuje elektronizáciu procesov, v ktorých sa využívajú digitálne technológie, nové komunikačné platformy a digitálna správa údajov s cieľom dosiahnuť procesy efektívnejšie, produktívnejšie, ziskovejšie. Digitalizácia systému ako celku predstavuje digitálnu transformáciu, t. j. prechod na digitálne technológie nielen v procesoch, ale vo všetkých aspektoch systému čím sa vytvorí nová ponuka produktov a služieb. Neznamená len samotnú technologickú transformáciu, ale zmenu všetkých procesov. Zahŕňa niekoľko digitálnych projektov a riešení, výsledkom ktorých je celková zmena fungovania organizácie. (Branca et al, 2020; Parida, 2018; Shpak et al, 2020, Kopp et al, 2019, Schumacher et al, 2016)

OECD (2016) rozlišuje 3 kategórie systémov daňových správ podľa prostredia, v ktorom sa digitálna transformácia uskutočňuje. Sú to nové systémy, transformujúce sa systémy a

tradičné systémy, pričom každá kategória systému má vlastnú stratégiu v rozvoji e-služieb a digitálnych projektov v prostredí správy daní. Porovnanie týchto systémov zavádzania digitálnych technológií a projektov je uvedené v tabuľke 1.

Tabuľka 1

Systémy zavádzania nových technológií v prostredí správy daní v krajinách OECD

Nové systémy	Transformujúce systémy	Tradičné systémy
<p>Relatívne mladá daňová správa, ktorá zavádza e-služby a digitálne projekty na zelenej lúke.</p> <p>Daňové systémy sú tvorené na začiatku digitálnej doby a správa daní získava skúsenosti z iných daňových správ.</p> <p>Elektronizácia procesov v prostredí správy daní je zabezpečená pomocou najnovších informačných technológií.</p>	<p>Daňová správa transformuje už existujúce e-služby a dopĺňa nové digitálne projekty.</p> <p>Daňové systémy sa menia za posledných 20 rokov a dochádza k rozširovaniu e-služieb s proklientským prístupom.</p> <p>Zvyšuje sa efektívnosť elektronizácie procesov v prostredí správy daní prostredníctvom modernizácie informačných systémov.</p>	<p>Daňová správa sa zameriava na rozvoj e-služieb, ktoré sú zároveň poskytované aj tradičným nedigitálnym spôsobom.</p> <p>Daňová správa čelí výzvam nových informačných technológií.</p> <p>Dochádza k postupnej elektronizácii procesov, ktorá je nevyhnutná v digitálnej dobe.</p>

Zdroj: vlastné spracovanie podľa OECD. (2016). Technologies for Better Tax Administration. A Practical Guide for Revenue Bodies. Dostupné na: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/technologies-for-better-tax-administration_9789264256439-en#page46

Výsledkom digitalizácie finančnej, resp. daňovej správy ako celku je jej efektívnejšie a účinnejšie fungovanie, t.j. vyberanie daňových a colných príjmov, ako aj nižšie administratívne zaťaženie z pohľadu štátu, ale aj daňových subjektov. Efektívna správa daní je taká správa daní, ktorá zabezpečí požadované plnenie príjmov rozpočtu a zároveň poskytuje kvalitné služby daňovým subjektom, ktorí sú pri plnení svojich daňových povinností minimálne administratívne zaťažení. K zvyšovaniu efektívnosti správy daní pomáha najmä elektronizácia služieb a poskytovanie nových proaktívnych služieb k podpore správneho a ľahšieho platenia daní a cla, čím sa zníži potreba osobnej komunikácie daňových subjektov s finančnou správou.

Cieľom digitalizácie procesov finančnej správy na Slovensku je (Finančná správa, 2020):

- vytvorenie bezpapierovej finančnej správy
- elektronizácia výkonu správy daní
- zmena reštrikčných opatrení na proklientske
- nový systém starostlivosti o klientov
- posilnenie kontrolných a analytických činností
- posilnenie call centra

Všetky vyššie uvedené ciele závisia od zavádzania a využívania najnovších informačných technológií, ktoré prináša súčasná digitálna éra. Z globálneho hľadiska sú v súčasnosti najvýznamnejšie technológie ako umelá inteligencia, internet vecí, technológia 5G, veľké dáta a analytické spracovanie dát, cloud computing, či blockchain, ktoré nachádzajú svoje využitie práve v prostredí správy daní.

2 Elektronizácia služieb v prostredí správy daní na Slovensku

Podľa Zákona o informačných technológiách verejnej správy (č. 95/2019 Z. z.). sa elektronickou službou verejnej správy rozumie elektronická komunikácia s orgánom riadenia pri vybavovaní podania, oznámenia, pri prístupe k informáciám a ich poskytovaní alebo pri účasti verejnosti na správe verejných vecí. Podľa indexu DESI (European Commission, 2020) Slovensko postupne zvyšuje úroveň elektronizácie služieb verejnej správy - digitálnych verejných služieb (za rok 2019 má skóre hodnotu 55,6 zatiaľ čo za rok 2017 to bolo skóre 48), avšak stále nedosahuje priemer krajín EÚ (za rok 2019 skóre EÚ28 bolo 72). Na priblíženie sa Slovenska k priemeru EÚ, či OECD v oblasti digitálnych verejných služieb bude slúžiť napĺňanie cieľov Stratégie digitálnej transformácie Slovenska do roku 2030. Jeden zo strategických cieľov v tejto oblasti je: *“zlepšenie schopnosti verejnej správy inovovať a využívať údaje v prospech občanov”*. Konkrétne ide o implementáciu konceptu „data-driven state“ (štát fungujúci na základe využívania údajov) a implementáciu inovácií vo verejnej správe (ÚPVII, 2019).

Finančná správa na Slovensku je súčasťou verejnej správy a digitalizuje procesy v prostredí správy daní. Moderné softvérové riešenia, online platformy a rozsiahle využívanie inteligentných zariadení a internetu umožňujú finančnej správe fungovať efektívnejšie a účinnejšie vyberať daňové príjmy. Nové technologické trendy vrátane konceptu tzv. ambient intelligence (prostredie integrované so senzormi a inteligentnými systémami), strojového učenia, internetu vecí, cloud edge computing (Četin Gerger, G., 2019) sú hlavnou výzvou pre efektívnu reformu služieb správy daní a realizáciu rôznych digitálnych projektov.

2.1 Najznámejšie digitálne projekty zavádzané v rokoch 2014 až 2020

Povinná elektronická komunikácia daňového subjektu a finančnej správy je digitálnym projektom, ktorý sa realizuje od roku 2014. Znamená, že vybrané daňové subjekty sú povinné komunikovať s finančnou správou výlučne elektronicky. Daňový subjekt môže elektronicky odosielať dokumenty finančnej správe tromi spôsobmi: aktivovaním eID karty (občianskeho preukazu s čipom), aktivovaním kvalifikovaného elektronického podpisu (KEP), prostredníctvom dohody o elektronickom doručovaní. Tak ako sa rozširoval okruh subjektov, ktorí povinne elektronicky komunikujú, sa zvyšoval aj podiel elektronicky podaných a spracovaných daňových dokumentov na daňových úradoch. Význam elektronickej komunikácie rastie z úrovne 71 % v roku 2014 na úroveň 83 % za rok 2019. Colné konanie je zelektronizované až na úrovni 98 %, t. j. takmer všetky podania colným úradom sa realizujú elektronicky (FS, 2014, 2019).

Ďalším veľkým digitálnym projektom od roku 2019 je elektronizácia evidencie tržieb, resp. online pripojenie registračných pokladníc na finančnú správu – systém eKasa. Finančná správa zaviedla tento projekt ako súčasť opatrení na boj proti daňovým podvodom s cieľom znižovania daňovej medzery na DPH. Od 1. apríla 2019 sa pripojili k systému všetky novovzniknuté prevádzky a nové pokladnice. Od 1. júla 2019 museli byť na systém eKasa celoplošne napojení všetci podnikatelia. K systému eKasa sa v roku 2019 pripojilo 169 821 pokladníc. V systéme eKasa bolo od 1. apríla 2019 do konca roka 2019 celkovo zaevidovaných 687 047 897 dokladov. Z toho 674 213 483 evidovaných cez online registračnú pokladňu a 12 834 414 cez virtuálnu registračnú pokladňu (FS, 2019). Potenciál využitia týchto dát je veľký.

Interná a externá komunikácia s proklientským prístupom je zameraná na informácie o právach a povinnostiach daňových subjektov vo veciach daní a poplatkov. Finančná správa využíva vo svojej komunikačnej stratégii s proklientským prístupom nasledovné komunikačné linky:

- poskytovanie informácií prostredníctvom interných komunikačných kanálov,
- poskytovanie informácií prostredníctvom médií,
- komunikácia s verejnosťou prostredníctvom sociálnych sietí,
- komunikácia s verejnosťou pomocou Taxany - chatbota so strojovým učením,
- poskytovanie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám.

Nové digitálne technológie používané v e-službách sa dostávajú do popredia vo väčšine krajín OECD, vrátane Slovenska. Digitálni asistenti a chatboty v prostredí správy daní krajín OECD zaznamenali medziročný percentuálny nárast najvyšší a to až +32,5 % spomedzi všetkých typov komunikačných kanálov (OECD, 2019). Najrozšírenejšími komunikačnými kanálmi na Slovensku sú call centrum, e – mailová komunikácia a chat. Dopyty daňových subjektov sa zvýšili o 40 % medzi rokmi 2019 a 2014. Významným komunikačným kanálom je aj sociálna sieť. Stránku na Facebooku finančná správa prevádzkuje od roku 2012 a rast jej významu je uvedený v tabuľke 2.

Tabuľka 2

Finančná správa na Facebooku

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Publikované príspevky	x	808	673	552	433	344	351	X
Počet fanúšikov	4625	18889	30186	43540	58020	59064	61595	90097

Poznámka: x – nedostupný údaj

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Výročných správ FS za roky 2013 až 2019. Dostupné na: <https://www.financnasprava.sk/sk/financna-sprava/vyroczne-spravy>

Z tabuľky vyplýva, že čoraz viac daňových subjektov získava informácie prostredníctvom sociálnej siete. Výrazný nárast bol zaznamenaný v priebehu roka 2020, čo súviselo najmä s mimoriadnymi opatreniami vo finančnej oblasti prijatými v období pandémie a vyhlásenia núdzového stavu a mimoriadnej situácie podľa osobitného predpisu v súvislosti s ohrozením verejného zdravia II. stupňa z dôvodu ochorenia COVID-19 spôsobeným korona vírusom SARS-CoV-2 na území SR. V tomto náročnom období sa potvrdil význam digitálnych informácií a procesov, ktoré umožňujú plniť si daňové povinnosti aj bez osobného kontaktu.

2.2 Využívanie ďalších elektronických nástrojov v prostredí správy daní

Ďalšie e-služby v prostredí správy daní boli zavádzané oveľa skôr ako vyššie uvedené najznámejšie digitálne projekty, avšak vo vzťahu k tvorbe bezpapierovej finančnej správy nie sú prezentované v dostatočnej miere. Z toho dôvodu sú v článku uvedené nasledovné menej známe elektronické služby v prostredí správy daní (FS, 2014-2019).

- *Elektronizácia kontrolnej činnosti a využívanie elektronických nástrojov v jej procese:* Elektronická daňová kontrola sa realizuje pomocou softvéru IDEA - nástroj na podporu kontroly elektronického účtovníctva daňových subjektov, pri výkone daňových kontrol, miestnych zisťovaní a pri analytickej činnosti (2017 bolo 775 EDP, 2018 bolo 617 EDP, 2019 bolo 911 EDP) a pomocou IS ALLADIN, ktorý predstavuje webovú a mobilné aplikácie na riadenie kontrolných činností najmä v externom prostredí. Cieľom projektu ALLADIN je zabezpečiť vyššiu mieru elektronizácie kontrolných činností používaním moderných komunikačných technológií v spojení s vyšším stupňom plánovania a kontroly kontrolných činností finančnej správy. Projekt bol spustený v roku 2014 na pilotných

daňových a colných úradoch. V súčasnosti sú miestne zisťovania vykonávané elektronickými nástrojmi daňovými úradmi až v podiele 90 % zo všetkých miestnych zisťovaní.

- *Elektronizácia colného konania:* Podávanie elektronických príloh v rámci spracovania vývozných colných vyhlásení. Elektronická komunikácia pri dovoze tovaru z tretích krajín na colné územie Únie medzi colným úradom a deklarantom pri podávaní colných vyhlásení (podpisovanie KEP, nov funkcionality, elektronická komunikácia pri podávaní tzv. poštových colných vyhlásení medzi CÚ a Slovenskou poštou)
- *Vrátenie dane zahraničnej osobe z iného členského štátu:* Žiadateľ žiadosť podáva elektronickou formou prostredníctvom elektronického portálu v členskom štáte, v ktorom má sídlo, miesto podnikania, prevádzkareň, bydlisko, alebo v ktorom sa obvykle zdržiava. V roku 2019 bolo podaných 17 952 žiadostí, čo je viac oproti roku 2018, v ktorom bolo 16 624 žiadostí. Za rok 2017 bolo 15 111 žiadostí.
- *Podanie žiadosti o vrátenie dane z pridanej hodnoty v inom členskom štáte:* Žiadosti sa podávajú elektronickou formou prostredníctvom elektronického portálu finančnej správy. V roku 2019 bolo podaných 31 078 žiadostí, ktoré spĺňali náležitosti dané zákonom o DPH. Za rok 2018 bolo 31 762 žiadostí a za rok 2017 bolo 32 010 žiadostí.
- *Kontrola finančných prostriedkov v hotovosti:* Hlásenia o preprave finančných prostriedkov v hotovosti podávané FO sú evidované v elektronickom systéme TALON, ktorého cieľom je monitorovať všetky prepravy hotovosti nad 10 000 € v súvislosti s možným prepojením na pranie špinavých peňazí, resp. možné financovanie terorizmu.
- *Elektronizácia nezrovnalostí v oblasti tradičných vlastných zdrojov:* Zhromažďovanie a evidencia odhalených prípadov nezrovnalostí zistených v oblasti TVZ vo výške nad 10 000 € a ich oznamovanie Európskej komisii elektrickou formou.
- *Agenda kontrolných známok:* Žiadosti o vydanie KZ sa realizuje elektronickou formou prostredníctvom informačného systému na odber kontrolných známok a na oznamovanie údajov odberateľom kontrolných známok.
- *Núdzové zásoby ropy a ropných výrobkov:* FR SR oznamuje a elektronicky sprístupňuje Agentúre pre núdzové zásoby ropy a ropných výrobkov informácie o vybraných podnikateľoch a množstve vybraných ropných výrobkov.
- *Všetky prepravy tovarov podliehajúce spotrebným daniam* a prepravované v režime pozastavenia dane sú realizované výlučne elektronicky v rámci systému EMCS.
- V rámci medzinárodnej spolupráce v oblasti riadenia colných rizík využíva FR SR na rýchlu výmenu informácií o rizikách medzi výkonnými útvarmi colných správ členských štátov EÚ *elektronický informačný systém manažmentu rizika CRMS* (Customs Risk Management System), ktorý sa skladá z dvoch domén – RIF (Risk Information Forms) a PCA (Priority Control Area).
- Elektronizácia utajovania elektronickej komunikácie.
- *Vzdelávanie vo finančnej správe:* Elektronické vzdelávanie zamestnancov finančnej správy.

3 Medzinárodná spolupráca daňových správ v oblasti digitalizácie

Medzinárodná spolupráca daňových správ v oblasti digitalizácie sa realizuje na úrovni EÚ, OECD, na regionálnej, či bilaterálnej úrovni a všetky formy spolupráce prispievajú k rozvoju a pokroku digitálnej transformácie daňových správ. Multilaterálna spolupráca na úrovni EÚ sa prejavuje vo formát TADEUS (Tax Administration Dialog EU Summit). Dochádza k stretnutiam daňových správ členských štátov, ktorých výsledkom sú ciele v oblasti správy daní. Najnovšie ciele sú zamerané na: riešenie digitálnej ekonomiky a digitalizácie daňových správ; budovanie dôvery a zlepšenie plnenia daňových povinností; implementácia EÚ legislatívy;

manažment IT systémov a ľudských zdrojov; zlepšenie prevádzkových výkonov a reportingu a nastavenie koordinovanej pozície daňových správ členských štátov v rámci medzinárodného fóra.

V rámci OECD existuje Fórum daňových správ (FTA OECD), na ktorom sa diskutujú nasledovné témy: vymáhanie a správa daňového dlhu, komunikačné stratégie riadenia rizík a kľúčové indikátory rizík, daňová istota a transferové oceňovanie, daňové zaťaženie, digitálna transformácia v prostredí správy daní a daňových subjektov.

V Európskej organizácii daňových správ (IOTA) sa predstavitelia daňových správ stretávajú a prezentujú svoje skúsenosti zo správy daní. Témy pracovného programu IOTA 2019 sa zameriavali hlavne na oblasť budovania administratívnych kapacít daňových správ, zlepšovania služieb daňovým subjektom, boja proti podvodom, problematiky BEPS, MAP, automatickej výmeny informácií, zavádzania transformačných stratégií daňových správ, rozvoja IT, merania výkonnosti a nových trendov v digitalizácii daňových správ. V októbri 2019 IOTA zorganizovala medzinárodnú konferenciu v Tbilisi, Gruzínsku, kde okrem odbornej témy prebiehala výstava digitálnych riešení, ktoré daňové správy v súčasnosti zavádzajú v snahe zlepšiť dobrovoľné plnenie daňových povinností. SR prezentovala projekt eKasa.

V rámci regionálnej spolupráce krajín V6 SR prezentovala tému index daňovej spoľahlivosti a skúsenosti počas prvého roku jeho uplatňovania. Slovinsko predstavilo nový nástroj pre manažment na sledovanie výsledkov vybraných ukazovateľov výkonnosti. Poľsko a Maďarsko prezentovali pokrok v digitalizácii procesov DPH, t. j. online fakturačný systém a SAF-T pre DPH. Rakúsko informovalo o organizačných zmenách.

Z bilaterálnej spolupráce je vhodné spomenúť spoluprácu v oblasti elektronického systému kontroly cestnej prepravy EKÁER - Memorandum o porozumení medzi Finančným riaditeľstvom SR a Národnou daňovou a colnou správou Maďarska.

4 Bariéry elektronizácie služieb v prostredí správy daní

Digitálna komunikácia prináša veľa výhod pre daňové subjekty, ale aj pre finančnú správu v podobne účinejšieho výberu daní. Hodnotenie úrovne využívania elektronických služieb je závislé v prvom rade od prístupu daňových subjektov k internetu. Bez adekvátneho pripojenia na internet by využitie e-služieb bolo nulové. Z ukazovateľa DESI vyplýva, že v roku 2019 na Slovensku malo 82 % domácností pripojenie na internet, čo je pod priemerom EÚ 90 % (EC, 2020).

Ďalším ukazovateľom je využívanie internetu a sledovanie oblastí online aktivít (EC, 2020), ktoré vypovedajú aj o digitálnych zručnostiach ľudí. Podľa ukazovateľa DESI a indikátoru počet užívateľov internetu medziročne naďalej rástlo využívanie internetu. V EÚ 85 % ľudí využívalo internet najmenej raz týždenne (v roku 2014 to bolo 75 %). Najnižšie využívanie internetu je v krajinách Bulharsko (67 %), Rumunsko (72 %) a Portugalsko (73 %). Na Slovensku využíva internet 82 % užívateľov aspoň raz za týždeň. Najvyššie využívanie internetu je v Dánsku, Švédsku a Holandsku (95 %).

Podľa ukazovateľa OECD Going Digital Toolkit (OECD, 2020) bol na Slovensku podiel používateľov využívajúcich internet na návštevu webových stránok verejných orgánov alebo na interakciu s nimi na úrovni 59 %, čo je porovnateľné s priemerom OECD 58,90 % a v rámci EÚ 28 je Slovensko nad jeho priemerom (55 %). Najvyššiu hodnotu dosahuje Dánsko a to až 91,70 % používateľov využíva internet na interakciu s verejnými orgánmi. Pri ostatných ukazovateľoch Slovensko nedosahuje priemer OECD (napr. sťahovanie oficiálnych formulárov z webových stránok je na úrovni 25 % - EÚ 28 33 %, získavanie informácií od verejných

orgánov je na úrovni 47 % - EÚ 28 44 %, zasielanie vyplnených formulárov prostredníctvom webových stránok verejných orgánov je na úrovni 18 % - EÚ 28 38 %).

Ďalšou bariérou v raste využívania e-služieb sú digitálne zručnosti daňových subjektov. Politiky v oblasti zručností a odbornej prípravy subjektov, ale aj zamestnancov finančnej správy musia byť základným východiskom na zabezpečenie toho, aby digitálna transformácia prispela k inkluzívnemu rastu. Podľa výskumnej štúdie (Kokles et al., 2017) najvyššia úroveň digitálnej gramotnosti bola identifikovaná v oblasti práce s internetom, naopak najnižšia v zručnostiach ovládania softvérových aplikácií. Z uvedenej štúdie vyplýva, že vzdelávací systém v SR je nezosúladený so súčasným digitálnym pracovným trhom a predovšetkým s jeho požiadavkami, ako aj celkovo s digitálnou spoločnosťou.

V podmienkach SR mapuje informatizáciu spoločnosti Inštitút pre verejné otázky. Z analyticko-výskumného projektu s názvom Digitálna gramotnosť na Slovensku vyplýva (Veľšic, 2020), že progres v digitálnych zručnostiach je v jednotlivých skupinách a prostrediach vysoko diferencovaný. Stúpa najmä s klesajúcim vekom, vyšším vzdelaním, náročnosťou povolania a vyšším sociálnym statusom domácnosti. Pozitívne vo vzťahu k e-službám finančnej správy je výsledok z analýzy, že za sedem sledovaných rokov došlo k najvýraznejšiemu zlepšeniu najmä v oblasti elektronickej komunikácie – v technológiách ako sociálne siete, chat/videochat, elektronická pošta, SMS/MMS či diskusné skupiny a fóra. Zlepšili sa aj zručnosti v ďalších oblastiach ako práca s formulármi, tlačivami a dotazníkmi, download/upload súborov alebo vyhľadávanie rôznych informácií cez internet a počítačové siete.

5 Prechod na digitálne technológie v prostredí správy daní – od používania elektronických formulárov k skutočným digitálnym interakciám v reálnom čase

OECD v Správe o rozvoji daňových správ za rok 2019 potvrdzuje rastúci trend investovania daňových správ v oblasti digitálnych technológií a to najmä na (OCED, 2019):

- zjednodušenie registrácie a platenia daní,
- zvyšovanie a automatizovanie analýzy údajov od daňovníkov a tretích strán,
- zlepšovanie komunikácie medzi daňovníkmi a daňovými správami.

Technologické atribúty, ktoré pomáhajú daňovej správe a dokážu ovplyvniť využívanie e-služieb v prostredí správy daní v budúcnosti sú nasledujúce (OECD, 2016):

- Digitalizácia ako základ
- Uživateľsky orientovaný dizajn s prispôbeným zapojením
- Jednoduchý súbor daňovníka
- Podpora partnerov v digitálnom ekosystéme
- Inteligentné portálové riešenia
- Využívanie mobilných aplikácií
- Big data a analýza dát
- IT infraštruktúra

Najnovším trendom digitalizovania procesov vo finančnej správe je využívanie mobilných aplikácií. Zatiaľ čo hlavným využitím zostáva poskytovanie informácií a poradenstva, mobilné aplikácie čoraz viac umožňujú daňovým subjektom viesť záznamy, prístup k ich osobnému účtu, komunikovať s finančnou správou, podávať daňové priznania a uskutočňovať platby. Daňové správy disponujú buď svojimi vlastnými aplikáciami, alebo majú relevantné rozhrania na programovanie aplikácií (tzv. platforma API – application programming interfaces) tretích strán.

V podmienkach SR sa plánuje v rámci strategického cieľa „zlepšenie schopnosti verejnej správy inovovať a využívať údaje“ implementovať opatrenie s názvom „umožnenie nových príležitostí pre podnikanie a inovácie verejných služieb pomocou open API. V Akčnom pláne digitálnej transformácie Slovenska na roky 2019 až 2022 sa uvádza (2019): *“open API je rozhranie, ktoré umožňuje dvom rôznym aplikáciám spolu komunikovať a vymieňať si tak medzi sebou informácie. Platforma umožní otvorenie aplikačných rozhraní informačných systémov verejnej správy tak, aby mohli aplikačné služby využívať aj dôveryhodné informačné systémy tretích strán.”* Ako príklad využitia open API priamo v prostredí správy daní je vytvorenie takýchto aplikácií na uľahčenie administratívnej práce pre podnikateľov tým, že budú môcť využiť poskytnuté API na zjednodušenie procesov komunikácie so štátom - napr. softvér pre účtovníctvo bude vedieť priamo podať daňové priznanie. Podnikateľ nebude musieť vstupovať na portál Finančnej správy kvôli podaniu daňového priznania. Tieto činnosti za neho uskutoční samotná aplikácia, ktorá bude využívať vypublikované služby štátu, v tomto prípade Finančnej správy na API platforme.

Veľké množstvo údajov o daňových subjektoch centralizuje finančná správa na jednom mieste, v elektronickej forme svojich databáz. Tieto údaje sú však pre daňové subjekty uzavreté, nemôžu s nimi efektívne pracovať. Ak by tieto údaje boli prístupné aj jednotlivcom, prispelo by sa ku skutočnému zníženiu administratívnej záťaže tým, že by mu bolo umožnené jednoduchšie a efektívnejšie spracovanie svojich vlastných dát. V nadväznosti na realizovaný digitálny projekt eKasa sa otvára priestor na uplatnenie open API. Finančná správa je jediným držiteľom údajov o finančných transakciách týkajúcich sa prijatých tržieb, ktoré by mali byť smerodajné napríklad pre účtovníkov. Open API by tak umožnilo pripojenie tretej strany k údajom, ktoré v systéme eKasa sú. Došlo by tak k automatickej komunikácii napríklad účtovného softvéru s finančnou správou. V súčasnosti systém eKasa umožňuje iba finančnej správe, a nie tretím osobám, vykonávať prehľad a triedenie získaných dát a ich využitie za účelom kontroly dodržiavania ustanovení zákona, ako aj na účely daňovej kontroly.

Výhody vytvorenia digitálneho ekosystému prostredníctvom rozhraní API zahŕňajú (OECD, 2019):

- podpora samoregulačnej ekonomiky, ktorá sťažuje ľuďom pôsobenie mimo systému, zvyšovanie zhody a zjednodušenie procesov,
- zefektívnenie a automatizácia vládnych interakcií s občanmi,
- posun od používania elektronických formulárov k skutočným digitálnym interakciám v reálnom čase.

Zvýšiť e-služby finančnej správy na Slovensku a zavádzať ďalšie digitálne projekty v prostredí správy daní bude v blízkej budúcnosti závisieť od využívania digitálnych technológií, prostredníctvom ktorých sa prejde od používania elektronických formulárov k skutočným digitálnym interakciám v reálnom čase. Veľkou výzvou pre Slovensko je čerpať skúsenosti z iných krajín a inšpirovať sa už existujúcimi digitálnymi riešeniami pre správu daní.

6 Záver

V prostredí správy daní na Slovensku sa digitalizujú informácie, ako aj procesy, pričom pod digitalizáciou sa rozumie elektronizácia služieb, ktoré finančná správa realizuje (nielen vo vzťahu k daňovým subjektom, ale aj vo vzťahu napríklad zamestnancom finančnej správy). Vysoká miera elektronizácie služieb finančnej správy bola dosiahnutá v prípade elektronickej komunikácie medzi podnikateľmi a finančnou správou. Elektronicky podané a spracované daňové dokumenty na daňových úradoch boli za rok 2019 na úrovni 83 % a až 98 % bolo elektronicky podaných daňových priznaní na colné úrady. Elektronizujú sa aj viaceré činnosti

ako napríklad vzdelávanie zamestnancov, daňové kontroly, colné konanie, vrátenie dane zahraničným osobám a iné. Ide o transformáciu existujúcich služieb z papiera do digitálnej formy.

Rozvoj e-služieb nastal aj v oblasti nepovinnej komunikácie finančnej správy so všetkými daňovými subjektami. Digitalizácia sa prejavila v zmene komunikačného kanála medzi daňovým subjektom a finančnou správou. Dochádza k rastu využívania chatbotu, sociálnej siete a call centier.

V období 2019-2020 došlo k elektronizácii evidencie tržieb prostredníctvom používania online registračných pokladníc, ktoré sú napojené na finančnú správu. Ide o významný digitálny projekt s názvom eKasa, v rámci ktorého existuje stále priestor na jeho zlepšenie. Pozitívne efekty viacerým stranám, nielen finančnej správe, by tento projekt prinášal aplikovaním platformy tzv. open API, čím by bolo umožnené tretím stranám využívať údaje z elektronizácie evidencie tržieb. Automatizácia analýzy údajov daňovníkov a tretích strán patrí medzi súčasné trendy v rámci krajín OECD.

Zavádzanie digitálnych projektov v prostredí správy daní je ovplyvnené aj medzinárodnou spolupracou daňových správ. Diskutujú sa otázky digitálnej transformácie v prostredí správy daní a daňových subjektov a dochádza k vymieňaniu skúsenosti v oblasti zavádzania transformačných stratégií daňových správ, rozvoja IT, merania výkonnosti a nových trendov v digitalizácii daňových správ. Navzájom si prezentujú svoje digitálne projekty. V roku 2019 sa uskutočnila výstava digitálnych riešení, ktoré daňové správy v súčasnosti zavádzajú v snahe zlepšiť dobrovoľné plnenie daňových povinností. Ostatné krajiny uviedli pokrok v digitalizovaní procesov v oblasti DPH.

Elektronizáciu služieb finančnej správy a využívanie výhod, ktoré so sebou prináša, ohrozuje aspekt prístupu subjektov k internetu. Z ukazovateľa DESI vyplýva, že v roku 2019 na Slovensku malo 82 % domácností pripojenie na internet, čo je pod priemerom EÚ 90 %. Vo vzťahu k verejnej správe je podiel slovenských používateľov využívajúcich internet na návštevu webových stránok verejných orgánov alebo na interakciu s nimi na úrovni 59 %, čo je porovnateľné s priemerom OECD 58,90 % a v rámci EÚ 28 je Slovensko nad jeho priemerom (55 %). Za hlavnú bariéru rozvoja e-služieb môžeme považovať internetové pripojenie a digitálne zručnosti z pohľadu daňových subjektov.

Príspevok vznikol s podporou projektu VEGA č. 11/0779/19 Výzvy digitalizácie ekonomiky pre oblasť zdaňovania, možné riešenia a ich predpoklady.

Použitá literatúra

Branca, T.A., Fornai, B., Colla, V., Murri, M.M., Streppa, E., Schröder, A.J. (2020). The Challenge of Digitalization in the Steel Sector. In *Metals 2020*, 10(2), 288.

Çetin Gerger, G. (2019). Tax Services and Tax Service Providers' Changing Role in the IoT and AmI Environment: Principles, Technologies and Applications. In *Guide to Ambient Intelligence in the IoT Environment*. Springer International Publishing, 203-216.

European Commission. (2020). *The Digital Economy and Society Index*. Report 2020 - Digital Public Services, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-public-services-scoreboard>

European Commission. (2020). *The Digital Economy and Society Index*. Report 2020 - Use of Internet Services, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/use-internet>

- Finančná správa. (2020). *Digitalizácia procesov*, <https://www.financnasprava.sk/sk/financna-sprava/digitalizacia-procesov>
- Finančná správa. (2014-2019). *Výročné správy za roky 2014 až 2019*, <https://www.financnasprava.sk/sk/financna-sprava/vyrocne-spravy>
- Kopp, M., Gröblinger, O., Adams, S. (2019). Five Common Assumptions that Prevent Digital Transformation at Higher Education Institutions. In *Proceedings of INTED 2019 Conference, 11th-13th March 2019, Valencia, Spain*, pp. 1448-1457,
- Kokles, M., Romanová, A., Zelina, M., Hamranová, A. (2017). Research of Digital Literacy of Population in the Slovak Republic. In *Journal of Technology and Information*. 175-188.
- OECD. (2020). *Going Digital Toolkit*. OECD Publishing, Paris, <https://goingdigital.oecd.org/en/dimension/use/>
- OECD. (2019). *Tax Administration 2019: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/74d162b6-en>.
- OECD. (2019). *Unlocking the digital economy. A Guide to Implementing Application Programming Interfaces in Government*. OECD Publishing, Paris, <http://www.oecd.org/ctp/unlocking-the-digital-economy-guide-to-implementing-application-programming-interfaces-in-government.htm>
- OECD. (2016). *Technologies for better tax administration*. OECD Publishing, Paris, https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/technologies-for-better-tax-administration_9789264256439-en#page5
- Parida, V., Sjödin, D., Reim, W. (2019). Reviewing Literature on Digitalization, Business Model Innovation, and Sustainable Industry: Past Achievements and Future Promises. In *Sustainability*, 11(2), 391.
- Shpak, N., Kuzmin, O., Dvulit, Z., Onysenko, T., Sroka, W. (2020). Digitalization of the Marketing Activities of Enterprises: Case Study. In *Information*, 11(2), 109.
- Schumacher, A., Sih, W., Erol, S. (2016). Automation, digitization and digitalization and their implications for manufacturing processes. In *Innovation and Sustainability 2016, International Scientific Conference Bucharest, Romania. Sustainable Innovative Solutions 2nd Edition*.
- ÚPVII. (2019). *Stratégia digitálnej transformácie Slovenska 2030*, <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Strategia-digitalnej-transformacie-Slovenska-2030.pdf>
- ÚPVII. (2019). *Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2019 až 2022*, https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/07/Akcny-plan-DTS_2019-2022.pdf
- Velšic, M. (2020). *Digitálna gramotnosť na Slovensku*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2020, http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Digitalna_gramotnost_2020.pdf
- Zákon č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách verejnej správy

Finančná gramotnosť seniorov - determinant kvality života na dôchodku

Financial literacy of seniors – a determinant of quality of life in retirement

Simona Polonyová

Ekonomická univerzita v Bratislave

Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce

Dolnozemska cesta 1

Bratislava, 852 35

Slovenská republika

e-mail: simona.polonyova@euba.sk

Abstract

The paper outlines the basic facts about the importance of education in relation to ageing. This view is supplemented by current trends in the development of seniors' participation in education and training. An essential determinant of the quality of life in old age is also the consideration of the educational needs of seniors. Following this, the paper discusses the importance of financial education and justifies the need to expand the financial literacy of seniors. Special attention is paid to monitoring and evaluating their competencies in the field of financial literacy. The aim of the paper is to present a view on the education of seniors with special emphasis on their financial competencies, which can determine their quality of life in retirement.

Klasifikácia JEL: I20, G53

Kľúčové slová: finančná gramotnosť, vzdelávanie, senior

1 Úvod

Starnutie populácie je v európskom priestore jeden z najvýznamnejších trendov. Z aktuálnej správy o dopade demografických zmien (European Commission, 2020, s. 10) zverejnenej Európskou komisiou v júni 2020 vyplýva, že podľa odhadov do roku 2070 bude v EÚ-27 30 % populácie vo veku 65 rokov a viac, čo je dnes cca 20 %. Navyše sa predpokladá, že od roku 2019 do roku 2070 sa podiel populácie vo veku 80 rokov a viac zvýši na viac ako dvojnásobok (až 13 %). Na druhej strane sa do roku 2070 predpokladá pokles populácie v produktívnom veku (20 - 64 rokov), konkrétne pokles na 51 % (v roku 2019 predstavovala táto skupina populácie 59 % celkového počtu populácie). Možno konštatovať, že prechod od vysokej intenzity plodnosti a úmrtnosti k nízkym úrovňam týchto procesov podstatnou mierou postupne spustili a zosilneli aspekt populačného starnutia aj na Slovensku. (Šprocha, Ďurček, 2019, s. 20). V roku 2018 (ŠÚ, SR, 2021) dokonca podiel seniorov vo veku 65 rokov (hranica seniorského veku v súlade s európskym štandardom) a viac rokov prvýkrát prevýšil podiel detí. S uvedenou skutočnosťou sa dostáva ešte vo väčšej miere do popredia problematika hľadania riešenia problémov seniorov, a to nielen v záujme zlepšenia ich kvality života, ale aj ich aktivizácie s cieľom podpory procesu sociálnej inklúzie a zabezpečenia trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti. (MPSVaR SR, 2014, s. 64)

Súčasťou fenoménu starnutia populácie je aj koncept aktívneho starnutia a v rámci neho koncept celoživotného vzdelávania, ktorý je aktuálnejší ako kedykoľvek predtým. Vzdelávanie počas celého života je spôsob, ako aktívne starnúť a udržiavať sa v dobrej psychickej a fyzickej kondícii aj vo vyššom veku. Jednou z hlavných úloh spoločnosti je tak z hľadiska meniacich sa spoločenských podmienok vytvárať možnosti vzdelávacích aktivít aj pre túto cieľovú skupinu. (Hrochova, 2017a)

Cieľom príspevku je prezentovať pohľad na vzdelávanie seniorov s osobitným dôrazom na ich finančné kompetencie, ktoré môžu determinovať ich kvalitu života na dôchodku. Kľúčovými zdrojmi boli najmä zistenia z prostredia dokumentov, správ a dát Európskej komisie a Eurostatu, ktoré poskytli širokú škálu štatistických údajov o vzdelávaní staršej generácie v kontexte EÚ, rovnako zistenia z výsledkov prieskumov zverejnených v prieskume Medzinárodnej siete OECD pre finančné vzdelávanie a v databáze Eurostat (z prieskumov EU-LFS).

V nasledujúcich častiach príspevok načrtáva základné fakty o význame vzdelávania vo vzťahu k starnutiu. Uvedený pohľad je doplnený o aktuálne trendy vo vývoji účasti seniorov na vzdelávaní a odbornej príprave. Okrem samotnej účasti je však nemenej podstatným determinantom kvality života v období staroby aj zohľadňovanie vzdelávacích potrieb seniorov. V nadväznosti k tomu príspevok pojednáva o dôležitosti finančného vzdelávania a odôvodňuje potrebu rozširovania finančnej gramotnosti seniorov. Osobitná pozornosť je venovaná monitorovaniu a hodnoteniu ich kompetencií v oblasti finančnej gramotnosti. V tejto súvislosti sa príspevok opiera o aktuálne výsledky medzinárodného prieskumu finančnej gramotnosti dospelých Medzinárodnej siete OECD pre finančné vzdelávanie.

2 Význam vzdelávania v procese aktívneho starnutia

Z psychologických výskumov (Hrochova, 2017b) vyplýva, že v priebehu starnutia často narastá tendencia potreby vzdelávať sa, ktorá je determinovaná viacerými faktormi. K nim možno zaradiť aj potrebu porozumieť modernej dobe. Dôležitou skutočnosťou pri tvorbe vzdelávacích programov je brať do úvahy špecifiká viažuce sa na vek a spoločenské i sociálne postavenie seniorov. Vzdelávanie vo vzťahu k starnutiu má komplexnejšie zameranie ako len vlastné edukačné aktivity určené seniorom. Vzdelávanie v postproduktívnom veku s ohľadom na jeho pridanú hodnotu môže zvýšiť kvalitu života. Je však dôležité zabezpečiť dostupnosť vzdelávania aj pre túto vekovú skupinu. (Hangoni, Cehelská, Šip, 2014, s. 78 - 79).

Podľa generačno-cieľového určenia edukačných aktivít môžeme hovoriť o:

- preseniorskom vzdelávaní, ktorá sa týka najmä ľudí v preddôchodkovom veku. Má svoju podobu najmä v programoch prípravy na starnutie a je určené pre ľudí v období piatich rokov pred dosiahnutím dôchodkového veku. Programy preseniorského vzdelávania sa zameriavajú najmä na dosiahnutie sociálnej istoty a bezpečnosti pri prechode do dôchodku, ako i na možnosti dosiahnutia plynulosti tohto prechodu;
- vlastnom seniorskom vzdelávaní najmä prostredníctvom univerzít a akadémií tretieho veku, klubov dôchodcov, edukačných aktivít a poradenstva seniorských organizácií a centier;
- proseniorskom vzdelávaní, ktoré sa zameriava na všetky vekové skupiny obyvateľstva s významným medzigeneračným aspektom vo vzdelávaní. (Mazáňová, a kol., 2015, s. 11-12).

Podpora poskytovania ponúk vzdelávania seniorov na zabezpečenie bezpečného a dôstojného starnutia by mala byť integrálnou súčasťou politik vospelých spoločností. V rámci širokého spektra ponúk vzdelávacích aktivít by malo byť vzdelávanie seniorov zamerané v rámci edukačného pôsobenia najmä na prevenciu hrozieb a nedostatkov (Šerák In Hangoni, Cehelská, Šip, 2014, s. 83) v situáciách spojených s nízkym hmotným zabezpečením v starobe a finančnou nestabilitou, s neuváženými finančnými výdavkami a dlhmi. Berúc do úvahy demografický vývoj a nízke príjmy z dôvodu odchodu do dôchodku sú seniori medzi vekovými skupinami vystavení jednému z najväčších rizík, a to riziku chudoby. (Juráková, 2016, s. 8). Získavanie informácií v oblasti finančnej gramotnosti u seniorov sa tak stáva čoraz dôležitejšou

a spočíva v ich systematickom vzdelávaní z teoretického i praktického hľadiska. (Pavelková, 2018). Zmyslom je zvýšiť šance seniorov získať a udržať si sociálno-ekonomické kompetencie, ktoré v sebe zahŕňajú finančnú gramotnosť vrátane peňažnej, informačnej a rozpočtovej gramotnosti, ako aj mäkké zručnosti, najmä prezentačné a komunikačné zručnosti, nakoľko finančne gramotný senior sa dokáže orientovať v problematike peňazí a cien. Je schopný zodpovedne spravovať osobné financie alebo rodinný rozpočet, vrátane správy finančných záväzkov s ohľadom na meniace sa životné situácie. Navyše finančná gramotnosť je špecializovanou súčasťou širšej ekonomickej gramotnosti, ktorá zahŕňa napr. i schopnosť seniora zvažovať dôsledky osobných rozhodnutí na súčasný a budúci príjem či schopnosť rozhodovať o výdavkoch. (Pavelková, 2017, s. 124,127)

3 Vzdelávanie seniorov v európskom a národnom kontexte

Ako už bolo vyššie načrtnuté, vzdelávanie sa neobmedzuje len na jedinú konkrétnu fázu života. Je to dynamický proces pokrývajúci všetky životné etapy. Má potenciál zvyšovať produktivitu starších ľudí i zlepšovať ich schopnosti a vedomosti. Napriek novým príležitostiam, ktoré vzdelávanie pre starších ľudí až seniorov otvára, podiel ľudí zúčastňujúcich sa na vzdelávaní a odbornej príprave zaznamenáva s vekom klesajúci trend. Na porovnanie, v roku 2019 sa približne 12,4 % obyvateľov EÚ-27 vo veku 25 - 54 rokov zúčastnilo na formálnom a neformálnom vzdelávaní a odbornej príprave počas štyroch týždňov pred prieskumom pracovných síl v EÚ (EU-LFS), vo veku 55 až 64 rokov 6,2 % obyvateľov a vo veku 65 – 74 rokov dokonca len 2,9 % obyvateľov. (Eurostat, 2020, s. 149).

V podmienkach Slovenskej republiky bolo v jednotlivých vekových skupinách zaznamenané ešte nižšie zastúpenie ako priemerne v EÚ, vo veku 25 - 54 rokov 4,3 % a vo veku 55 až 64 rokov len 1,5 %.

Ak uvedený pohľad doplníme o rodový rozmer, možno konštatovať, že podiel starších ľudí a seniorov (t. j. osôb vo veku 55 až 74 rokov), ktorí sa zúčastňovali na vzdelávaní a odbornej príprave, bol v EÚ 27 výraznejšie vyšší u žien (5,6 %) ako u mužov. Podobný trend bol zaznamenaný takmer vo všetkých členských štátoch okrem Chorvátska, Belgicka, Maďarska a Luxemburska.

4 Finančná gramotnosť seniorov

Vo väzbe na skúmanú tému je dôležité osobitne zdôrazniť, že vzdelávanie v postproduktívnom veku je náročnejším procesom, kedy treba brať do úvahy osobitné potreby a tempo staršej generácie. Vzdelávanie seniorov sa tak stáva osobitnou oblasťou v rámci procesu vzdelávania, ktorému treba venovať náležitú pozornosť vzhľadom na obmedzené možnosti a potreby seniorov. (Mazáňová a kol., 2015, s. 2)

V nadväznosti na načrtnuté teoretické východiská, nevyhnutnou súčasťou celoživotného vzdelávania je ciele a špecifické finančné vzdelávanie pre rôzne finančné činnosti. Poskytnutie vzdelávania v čoraz zložitejšom finančnom svete je jedným z predpokladov dosiahnutia inkluzívneho rastu. Navyše prieskumy potvrdzujú, že menej vzdelaní ľudia s nižšími príjmami majú vo finančnej gramotnosti tendenciu dosahovať nižšie skóre ako zvyšok populácie. Uvedené tvrdenie zosilňuje aj zásadná skutočnosť, že samotná investícia do finančnej gramotnosti je optimálna, v prípade, ak sa uskutoční pred finančnými rozhodnutiami. (Batsaikhan, Demertzis, 2018, s. 10, 12, 16).

Finančná gramotnosť nie je len finančné vzdelávanie. Pojem v sebe zahŕňa vedomosti, ktoré je možné získať inštitucionálne, napr. základné pojmy z ekonómie, financií, ale čo je prioritne

dôležité, tiež schopnosť tieto vedomosti využiť pri rozhodovaní o financiách (Huston, 2010 In Batsaikhan, Demertzis, 2018, s. 6). Uvedená oblasť celoživotného vzdelávania sa javí ako nevyhnutná aj vo väzbe na skutočnosť, že seniori patria dlhodobo k skupinám obyvateľstva s najväčšími rezervami v oblasti hospodárenia s financiami (Nadácia, 2016) a tiež k jednej z najviac ohrozených skupín obyvateľstva v súvislosti s podvodnými aktivitami i s ekonomickou a majetkovou trestnou činnosťou. (Polačková, 2017) Práve nedostatočná úroveň finančnej gramotnosti má pritom v mnohých prípadoch za následok realizáciu nesprávnych rozhodnutí, ktoré môžu negatívne determinovať kvalitu života na dôchodku. (Nadácia, 2016)

Vo všeobecnosti finančné vzdelávanie, finančná inklúzia a ochrana finančného spotrebiteľa predstavujú tri nevyhnutné súčasti finančného posilnenia a stability jednotlivca. (OECD, 2020, s. 3). V tejto súvislosti je tiež dôležité podotknúť, že nevyhnutným predpokladom prípravy národných stratégií finančného vzdelávania v rámci podpory celoživotného vzdelávania je monitorovanie a hodnotenie kompetencií obyvateľstva v oblasti finančnej gramotnosti. Relevantným a uznávaným nástrojom v tomto smere je Medzinárodný prieskum finančnej gramotnosti dospelých Medzinárodnej siete OECD pre finančné vzdelávanie (OECD / INFE). Posledného prieskumu zverejneného v roku 2020 sa zúčastnilo 26 krajín z Ázie, Európy a Latinskej Ameriky, z toho 12 členských krajín OECD, pričom v rámci zúčastnených krajín OECD, ktoré sú súčasne členskými štátmi EÚ, sa zapojili: Rakúsko, Česká republika, Estónsko, Francúzsko, Nemecko, Maďarsko, Taliansko, Poľsko, Portugalsko a Slovinsko. Výsledky prieskumu poskytujú informácie o úrovni finančnej gramotnosti, pričom pokrývajú okrem vedomostí aj ďalšie aspekty finančného správania a postojov. Pozornosť bola venovaná i trendom finančného začleneného a finančnej odolnosti jednotlivcov. Tá je osobitne dôležitá v období finančnej nestability. Výsledky prieskumu navyše identifikujú potenciálne cieľové skupiny v populácii podľa charakteristík jednotlivcov s cieľom poukázať na zraniteľné skupiny, ktoré si môžu vyžadovať špeciálnu pozornosť zo strany tvorcov politik. Jednou z charakteristík je i vekové kritérium. Respondenti boli rozdelení na tri vekové skupiny, ktoré môžu vyžadovať rôzne prístupy k finančnému vzdelávaniu: na mladých dospelých vo veku od 18 do 29 rokov, dospelých v strednom veku vo veku od 30 do 59 rokov a starnúcich dospelých (starších ľudí a seniorov) vo veku od 60 rokov. Veková skupina starnúcich dospelých bola vymedzená vo väzbe na skutočnosť, že aj napriek predpokladaným úsporám môže byť táto veková skupina najviac zasiahnutá rýchlym vývojom v modernom spotrebiteľskom financovaní.

Výsledky najnovšieho prieskumu OECD/INFE potvrdili, že úroveň finančnej gramotnosti dospelých je v zúčastnených ekonomikách nízka. Jednotlivci v celej vzorke dosiahli v priemere iba 12,7 skóre finančnej gramotnosti. Priemer medzi zúčastnenými členskými krajinami OECD¹ bol len nepatrne vyšší na úrovni 13,0, resp. 62 % maxima (maximálny počet bodov bol 21, čo predstavuje u jednotlivca nadobudnutý súbor základných vedomostí o financiách, finančných zručností, obozretného finančného správania a postojov). Najvyššie skóre zo zúčastnených štátov OECD, ktoré sú súčasne členskými krajinami EÚ, dosiahli Slovinsko (14,7) a Rakúsko (14,4), pričom najnižšie skóre finančnej gramotnosti z nich dosiahlo Taliansko (11,1).

Vo väzbe na skúmanú tému sme následne upriamili pozornosť na výsledky osobitne zraniteľnej skupiny - na starších ľudí a seniorov vo veku 60 rokov a viac. Z nich možno konštatovať, že až na malé výnimky mali v porovnaní s ostatnými vekovými skupinami nižšiu finančnú gramotnosť takmer vo všetkých zúčastnených krajinách. Finančné správanie seniorov

¹ Členmi OECD, ktorí sa zúčastnili prieskumu, sú: Rakúsko; Kolumbia; Česká republika; Estónsko; Francúzsko; Nemecko; Maďarsko; Taliansko; Kórea; Poľsko; Portugalsko; a Slovinsko. Veľkosť prieskumnej vzorky sa v týchto krajinách pohybovala od 1000 do 2400 respondentov.

má navyše tendenciu byť menej obozretné, čo bolo možné pozorovať z ich výrazne nižšieho skóre správania vo vzorke krajín. (OECD, 2020, s. 60, 63, 64).

5 Záver

Meranie finančnej gramotnosti dospelých a osobitne zraniteľnej vekovej skupiny vo veku 60 rokov a viac poukázalo v sledovaných krajinách na jej nedostatočnú úroveň. Hoci v medzinárodnom kontexte je možné sledovať aktuálne trendy vývoja finančnej gramotnosti u dospelých aj s osobitným zreteľom na seniorov, na Slovensku sú porovnateľné ukazovatele o finančnej gramotnosti dospelých v rôznych vekových kategóriách obmedzené až absentujú (Jurašková Kucserová, Strachotová, Šuster, 2019), vrátane absentujúcej účasti v medzinárodnom prieskume OECD/INFE. Napriek tomu, zo štatistík exekúcií a zadlžovania sa populácie možno dedukovať, že finančná gramotnosť podstatnej časti populácie je nedostatočná. Uvedené podčiarkujú aj doposiaľ realizované čiastkové prieskumy, ako napr. štúdia Standard & Poor's z roku 2014 s názvom *Financial literacy around the world*, podľa ktorej miera finančnej gramotnosti (48 %) je pod priemerom krajín EÚ (52 %) a výrazne pod priemerom krajín eurozóny. Taktiež bolo poukázané na ďalší kľúčový fakt, a to že najnižšia miera finančnej gramotnosti je u osôb starších ako 65 rokov (NBS, 2019, s. 5, 6; Klapper, Lusardi, van Oudheusden, P., 2014, s. 13, 24).

Aj vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti sa ukazuje za prioritné venovať náležitú pozornosť rozvoju finančnej gramotnosti seniorov. Osobitne kľúčovú úlohu má poskytovanie cieleného finančného vzdelávania a včasných poradenských služieb. Dôležité je však podotknúť, že uvedeným skutočnostiam by malo predchádzať poskytnutie dostatočnej osvetovej činnosti, ako aj vhodných informácií o dopadoch finančných rozhodnutí seniorov v praktickej rovine (napr. cez aktivity rozhlasu, televízie, tlačových médií). Kľúčovú úlohu v tomto smere zohráva rozvoj možností finančného vzdelávania seniorov a jeho finančného zabezpečenia. Následne osobitnou nemenej dôležitou súčasťou je pravidelné monitorovanie a hodnotenie ich nadobudnutého základného súboru vedomostí o financiách, finančných zručnostiach, obozretného finančného správania a postojov.

Príspevok je výstupom riešenia výskumného grantu VEGA č. 1/0251/19 „Investície domácností do bývania a možnosti ich alternatívneho využitia ako dodatočného príjmu v čase poberania dôchodkovej dávky“.

Použitá literatúra

Batsaikhan, U. – Demertzis, M. (2018). Financial literacy and inclusive growth in the European Union. Dostupné na: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2018/05/PC-08_2018.pdf

European Commission (2020). European Commission Report on the Impact of Demographic Change. 30 s. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/demography_report_2020_n.pdf

Eurostat (2020). Ageing Europe — looking at the lives of older people in the EU — 2020 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 184 p. ISBN 978-92-76-21520-2. Dostupné na: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4023870b-1e4c-11eb-b57e-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=41957&WT.ria_f=5702&WT.ria_ev=search

- Hangoni, T. – Cehelská, D. – Šíp, M. (2014). Sociálne poradenstvo pre seniorov. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2014. 209 s. ISBN 978-80-555-0959-4. Dostupné na: <https://www.unipo.sk/public/media/13489/Soci%C3%A1lne%20poradenstvo%20pre%20seniorov.pdf>
- Hrochova, P. (2017a). Vzdelávanie seniorov. [17/05/2017]. Dostupné na: <https://epale.ec.europa.eu/sk/content/vzdelavanie-seniorov-2>
- Hrochova, P. (2017b). Vzdelávanie seniorov. [31/10/2017]. Dostupné na: <https://epale.ec.europa.eu/sk/content/vzdelavanie-seniorov-0>
- Huston (2010). In Batsaikhan, U. – Demertzis, M. (2018). Financial literacy and inclusive growth in the European Union. Dostupné na: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2018/05/PC-08_2018.pdf
- Juráková, N. (2016). Chudoba a sociálne vylúčenie starších osôb na Slovensku. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Fórum pre pomoc starším, 2016. 103 s. ISBN 978-80-89016-87-7 Dostupné na: http://www.snslp.sk/CCMS/files/Chudoba_socialne_vylucenie_starsich_osob_2016.pdf
- Jurašková Kucserová, J. - Strachotová, A. Šuster, R. (2019). Bieda finančnej (ne)gramotnosti. [online]. Analytický komentár č. 69. [cit. 14. 02. 2021]. [21.10.2019]. Dostupné na: [https://www.nbs.sk/_img/Documents/_komentare/AnalytickeKomentare/2019/AK69_Bieda_financej_\(ne\)gramotnosti.pdf](https://www.nbs.sk/_img/Documents/_komentare/AnalytickeKomentare/2019/AK69_Bieda_financej_(ne)gramotnosti.pdf)
- Klapper, L. - Lusardi, A. - van Oudheusden, P. (2014). Financial Literacy Around the World. Dostupné na: https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf?x27564
- Mazáňová, M. a kol. (2015). Metodika vzdelávania seniorov s využitím projektovej výučby. Topolčany: Mesto Topolčany, 2015. 46 s. Dostupné na: ftp://193.87.31.84/0213629/4_4_4_metodicka_prirucka.pdf
- MPSVaR SR. (2014). Národný program aktívneho starnutia na roky 2014 – 2020. Bratislava, MPSVaR SR, 2014. ISBN 978-80-89125-18-0. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/rada-vlady-sr-prava-seniorov/npas-2014-2020.pdf>
- Nadácia PARTNERS (2016). Pokračujeme vo zvyšovaní finančnej gramotnosti seniorov. [online]. [cit. 14. 02. 2021]. [19.10.2016]. Dostupné na: <https://www.nadaciapartners.sk/detail/pokracujeme-vo-zvysovani-financej-gramotnosti-seniorov-2>
- NBS (2019). Stratégia Národnej banky Slovenska na podporu finančnej gramotnosti. Bratislava: NBS, 2019. Dostupné na: https://www.nbs.sk/_img/Documents/_TS/191107/NBS_StrategiaFinGram_2019.pdf
- OECD (2020). OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy. Dostupné na: www.oecd.org/financial/education/launchoftheoecdinfe-global-financial-literacy-survey-report.htm
- Pavelková, J. (2018). Praktické vzdelávanie ve finanční gramotnosti u seniorů jako prevence finanční nestability. Zlín: Ústav zdravotnických věd, FHS Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Dostupné na: <https://socialniprace.cz/prakticke-vzdelavani-ve-financni-gramotnosti-u-senioru-jako-prevence-financni-destability/>

Pavelková, J. (2017). Sociálně-ekonomické kompetence v hospodaření s financemi u seniorů. In: *Šance a limity seniorov v súčasnej modernej komunikácii (negatíva a pozitíva IKT v živote seniora)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 120–127. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova11/subor/Pavelkova.pdf>

Polačková, A. (2017). Seniori sa vzdelávali v oblasti financií. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. Dostupné na: <https://www.unipo.sk/jp/aktuality/27169/>

Šerák, M., 2009. Zájmové vzdelávání dospělých. Praha: Portal, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6 In Hangoni, T. – Cehelská, D. – Šip, M. (2014). Sociálne poradenstvo pre seniorov. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2014. 209 s. ISBN 978-80-555-0959-4. Dostupné na: <https://www.unipo.sk/public/media/13489/Soci%C3%A1lne%20poradenstvo%20pre%20seniorov.pdf>

Šprocha, B. -Ďurček, P. (2019). Starnutie populácie Slovenska v čase a priestore. Bratislava: Prognostický ústav, 2019. 96 s. ISBN 978-80-89524-39-6. Dostupné na: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Starnutie.pdf>

ŠÚ SR. [online]. [cit. 14. 02. 2021]. Dostupné na: statdat.statistics.sk

Stárnutí populace a udržitelnost důchodového systému v ČR

The aging of population and the sustainability of the pension system in the Czech Republic

Ladislav Průša

Slezská univerzita v Opavě

Fakulta veřejných politik, Ústav veřejné správy a sociální politiky

Bezručovo nám. 14

Opava, 746 01

Česká republika

e-mail: ladislav.prusa@fvp.slu.cz

Abstract

The objective of this paper is to assess whether the pension system in the Czech Republic is sustainable in the long run – in the light of expected demographic trends – and to point out some solutions that could contribute to ensuring dignified life in old age for potential beneficiaries of old-age pensions in the years to come. In its Strategy for modernising social protection, the European Union requires all Member States to pay close attention to this issue. The expenditure on pension insurance benefits has been rising on a long-term basis in the Czech Republic, with steady increase of the share of expenditure on old-age pensions within the expenditure structure; since 1993, the expenditure on pensions has exceeded the pension insurance premium revenue by about CZK 410 billion. It is clear that the demands for the pension system will continue to mount in the years to come as a result of the population ageing; the parametric changes implemented under the first pillar of the pension system can only ensure its sustainability on a lower level. Considering the existing settings of parameters of the basic pension insurance scheme, solutions that would contribute to its long-term sustainability on a higher level should mainly be sought within the supplementary pension savings scheme.

Klasifikace JEL: F68, H55, I38

Klíčová slova: důchodové pojištění, doplňkové důchodové spoření, stárnutí populace, modernizace sociálního systému, dlouhodobá udržitelnost důchodových systémů

1 Úvod

Rozsáhlé demografické, ekonomické a sociální změny, které se uskutečnily v posledních letech, měly závažné důsledky pro systémy sociální ochrany a budou nadále tyto systémy ovlivňovat i v příštích letech. Pozornost je přitom nutno věnovat především těmto skutečnostem:

- stárnutí populace ve všech členských státech,
- rostoucí účast žen na trhu práce a měnící se poměr v zastoupení obou pohlaví na trhu práce
- přetrvávající dlouhodobá nezaměstnanost, zvláště mezi staršími pracovníky a zvyšující se podíl osob odcházejících do předčasného důchodu,
- rostoucí počet osob žijících samostatně a také domácností, jejichž žádný člen není zaměstnán.

Tyto trendy navíc probíhají v kontextu narůstající globalizace, digitalizace a automatizace, což urychluje strukturální změny ekonomiky, vystavuje podniky i zaměstnance většímu tlaku na přizpůsobení se novým metodám práce a snižuje schopnost vlády řídit hospodářský rozvoj. Zároveň tyto trendy zvýšily význam zajištění finanční stability a přispěly tedy i k přibrzdění

růstu veřejných výdajů. Veřejná politika členských států je bezprostředně ovlivňována požadavkem na fiskální konsolidaci, formulovaným v Paktu stability a růstu i Základními směrnicemi pro hospodářskou politiku, které tvoří rámec pro reformu veřejné politiky v duchu obecných cílů, zejména pak podpory zaměstnanosti a tvorby pracovních míst. Tento vývoj koncentroval pozornost politiky na sociální ochranu, která reprezentuje významnou složku celkových výdajů (Krebs, 2015).

Proto v průběhu 90. let Evropská unie v reakci na měnící se ekonomické prostředí zvyšuje úsilí o koordinaci sociálních systémů s cílem modernizovat je tak, aby i nadále mohly plnit svoji tradiční roli. Byla přijata "Společná strategie modernizace sociální ochrany", která je založena na čtyřech klíčových cílech:

- zajistit, aby se vyplatilo pracovat a poskytovat zaručený příjem,
- zajistit zaručené důchody a udržitelné důchodové systémy,
- podporovat sociální integraci,
- zajistit vysokou kvalitu a udržitelnost zdravotní péče (A Concerted Strategy)

Z hlediska zajištění udržitelných důchodových systémů je důraz položen na hledání vhodné rovnováhy mezi fondovými systémy a systémy průběžnými a na zvýšení účasti seniorů na životě společnosti. Tohoto cíle lze dosáhnout pouze tehdy, je-li na tuto situaci každý člověk dlouhodobě připravován a je podporován správnými stimuly v rámci celého schématu sociálních dávek tak, aby byl motivován k delší ekonomické aktivitě, aby byl zapojen do systému celoživotního vzdělávání a preventivní zdravotní péče.

V tomto smyslu je proto potřeba věnovat dlouhodobě pozornost analýzám důsledků stárnutí populace na všechny sociální systémy. Reformy důchodových systémů v jednotlivých evropských zemích by měla občany odrazovat od předčasného odchodu z trhu práce, měla by podporovat flexibilitu v přístupech k odchodu do důchodu a podporovat aktivní účast seniorů na životě společnosti. Zvláštní pozornost je přitom potřeba věnovat problematice chudoby u starších žen, která je důsledkem jejich dřívější nižší ekonomické aktivity a změnami ve struktuře domácnosti.

Cílem tohoto příspěvku je proto na základě analýzy vývoje důchodového systému v ČR zjistit, zda je tento systém s ohledem na očekávané demografické trendy dlouhodobě udržitelný a případně poukázat na některé klíčové směry, jejichž prostřednictvím by bylo možno přispět k zajištění důstojného života ve stáří pro potencionální příjemce starobních důchodů v příštích letech.

V návaznosti na stanovený cíl tohoto příspěvku byly uplatněny především tyto strategie a metody řešení:

- analýza statistických údajů charakterizujících vývoj výdajů na důchody, vývoj jejich podílu na HDP a vývoj situace na tzv. zvláštním účtu důchodového pojištění,
- vývoj počtu příjemců jednotlivých typů důchodů, zejména důchodů starobních,
- analýza demografického vývoje podle údajů Projekce obyvatelstva do r. 2100,
- sekundární analýza literatury zaměřené na problematiku udržitelnosti důchodových systémů v EU a v ČR.

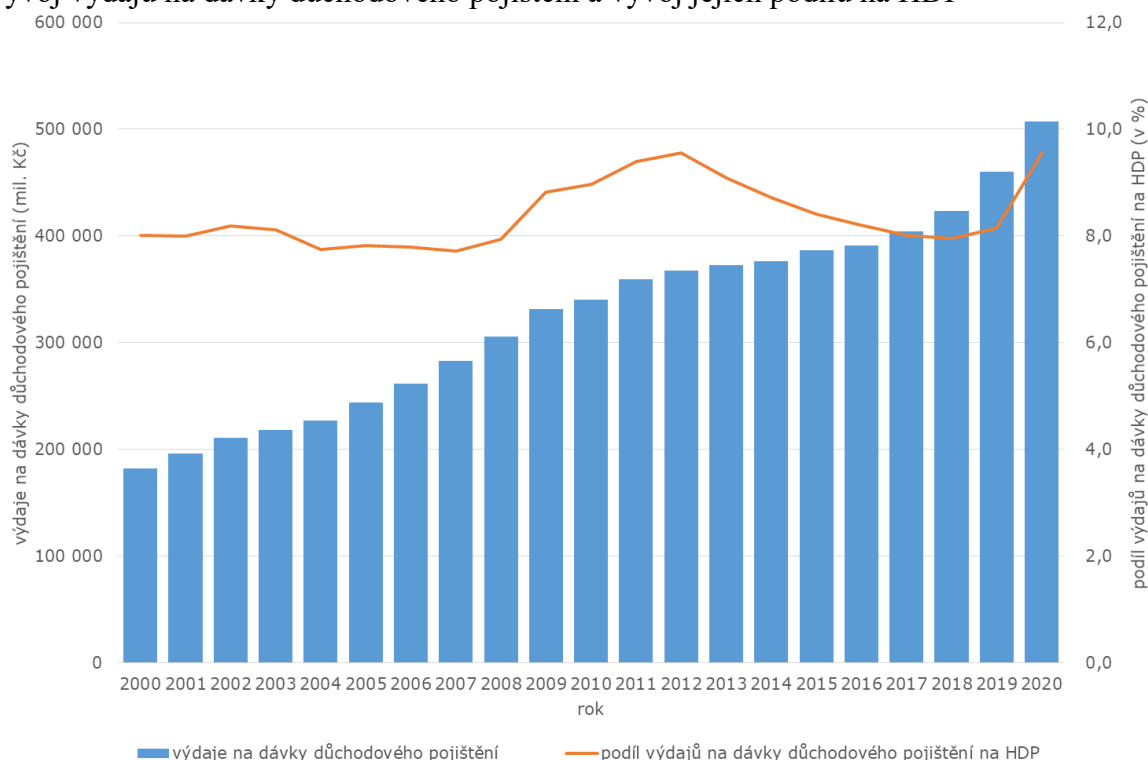
2 Několik údajů o vývoji nákladů na důchody

Výdaje na důchody se podílejí největším podílem na objemu výdajů na sociální zabezpečení i v naší zemi. Od r. 2000 se jejich objem zvýšil více než 2,8 x (z 181,9 mld Kč v r. 2000 na 507,6 mld Kč v r. 2020), jejich podíl na HDP se dlouhodobě pohybuje na úrovni přibližně 8 %, výjimku tvoří pouze krizové období let 2009 – 2013, kdy hodnota tohoto ukazatele byla o více

než 1,5 p.b. vyšší, a r. 2020, kdy hodnota tohoto ukazatele vzrostla vzhledem k ekonomickým důsledkům dlouhodobě nepříznivé epidemiologické situaci (viz Graf 1).

Graf 1

Vývoj výdajů na dávky důchodového pojištění a vývoj jejich podílu na HDP

Zdroj: vlastní propočty podle Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice ve vývojových řadách a grafech. Praha: MPSV, 2020; Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v prosinci 2020. Praha: MPSV, 2021

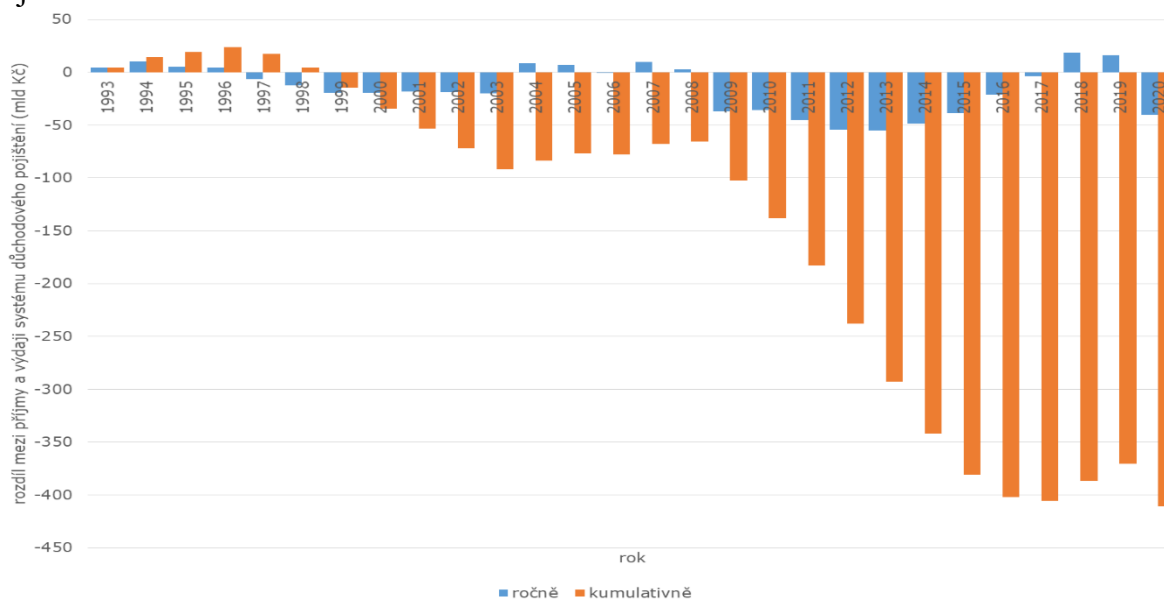
Největší objem výdajů je dlouhodobě vynakládán na starobní důchody, v r. 2020 to bylo více než 81 %.

Všechny důchody jsou od r. 1993 financovány z pojistného na důchodové pojištění, které platí každý zaměstnanec ze svého hrubého příjmu, zaměstnavatel z objemu vyplacených mezd a OSVČ ze svého vyměřovacího základu. Vybrané příspěvky na důchodové pojištění od ekonomicky aktivních obyvatel jsou přitom používány na úhradu výdajů na důchody stávající generace důchodců, v tomto směru je v důchodovém systému uplatňován princip intergenerační solidarity. V dlouhodobém časovém horizontu však objem vybraného pojistného je nižší, než jsou zákonem definované výše důchodů, je proto zřejmé, že dalším zdrojem pro financování důchodů jsou i další daňové příjmy státního rozpočtu.

Porovnání vývoje rozdílu mezi příjmy systému důchodového pojištění z pojistného na důchodové pojištění a výdaji na vyplácené důchody je zřejmé v letech 1993 – 2020 je zřejmé z Grafu 2.

Graf 2

Vývoj rozdílu mezi příjmy z pojistného na důchodové pojištění a výdaji systému důchodového pojištění

Zdroj: vlastní propočty podle Zpráva o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj. Praha: MPSV, 2019.; Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v prosinci 2020. Praha: MPSV, 2021

Na nárůstu výdajů na důchody se dominantním způsobem podílejí valorizační úpravy důchodů, které jsou realizovány každoročně v závislosti na růstu indexu životních nákladů, růst počtu příjemců důchodů (vč. změn v jejich struktuře) ovlivnil vývoj výdajů na důchody přibližně z 10 % (viz tabulka 1).

Tabulka 1

Vývoj počtu vyplácených důchodů v letech 2000 – 2020

rok	důchod (v tis.)							
	starobní	invalidní			vdovský	vdovecký	sirotčí	celkem
		III. ^{1/}	II. ^{2/}	I.				
2000	1 919	382	155	.	619	79	57	3 211
2005	1 985	389	189	.	600	89	54	3 306
2010	2 306	248	57	170	587	96	48	3 512
2015	2 445	199	71	165	564	99	44	3 588
2016	2 465	194	74	168	560	100	42	3 603
2017	2 476	189	76	170	554	100	40	3 605
2018	2 485	183	77	173	549	100	40	3 606
2019	2 491	177	78	175	544	100	39	3 604
2020	2 479	171	79	178	536	99	40	3 581

Poznámky: 1/ do r. 2009 plné invalidní důchody

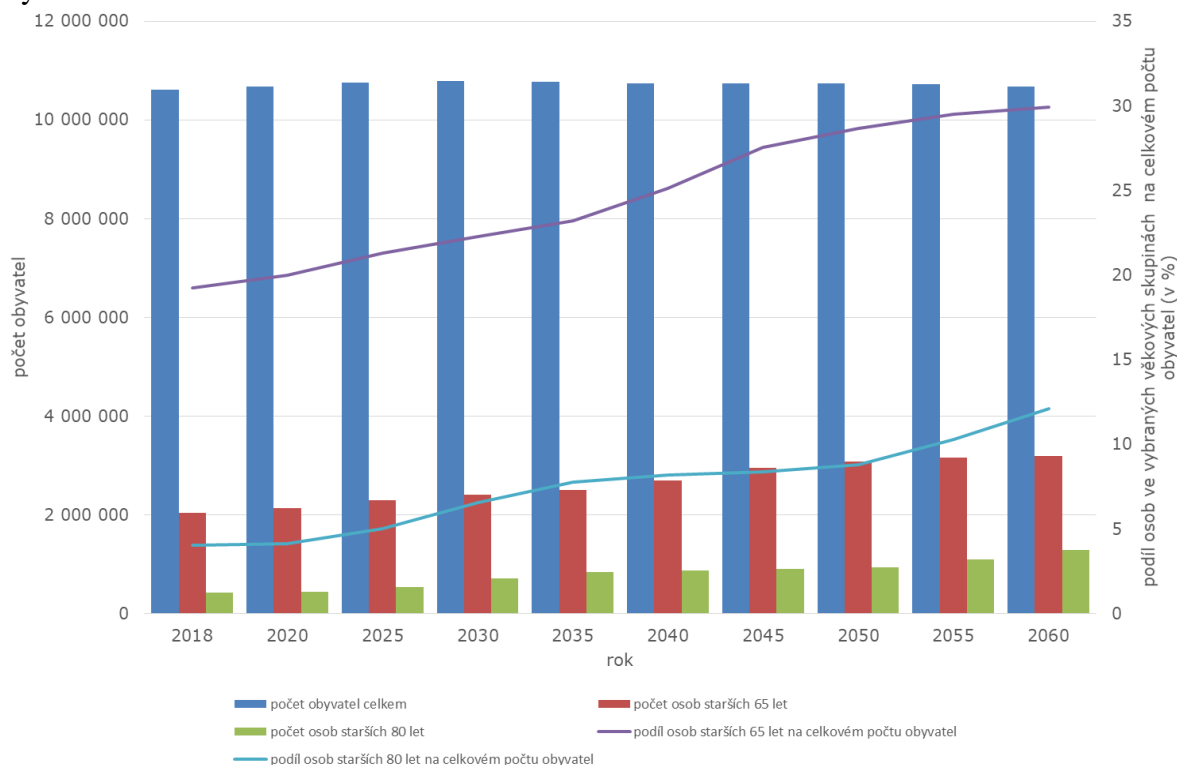
2/ do r. 2009 částečné invalidní důchody

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice ve vývojových řadách a grafech. Praha: MPSV, 2019; Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v prosinci 2019. Praha: MPSV, 2020

V důsledku očekávaných demografických trendů nelze v následujících letech předpokládat, že dojde ke snižování tohoto schodku. Podle projekce vývoje obyvatelstva (ČSÚ, 2018) lze v následujících letech očekávat nárůst počtu osob starších 65 let (z 2 040 tis. v r. 2018 na 3 196 tis. v r. 2060), přičemž podíl osob v této věkové skupině na celkovém počtu obyvatel vzroste z 19,2 % v r. 2018 na 29,9 % v r. 2060 (viz Graf 3).

Graf 3

Projekce vývoje obyvatelstva a vývoj podílu vybraných seniorských skupin na celkovém počtu obyvatel

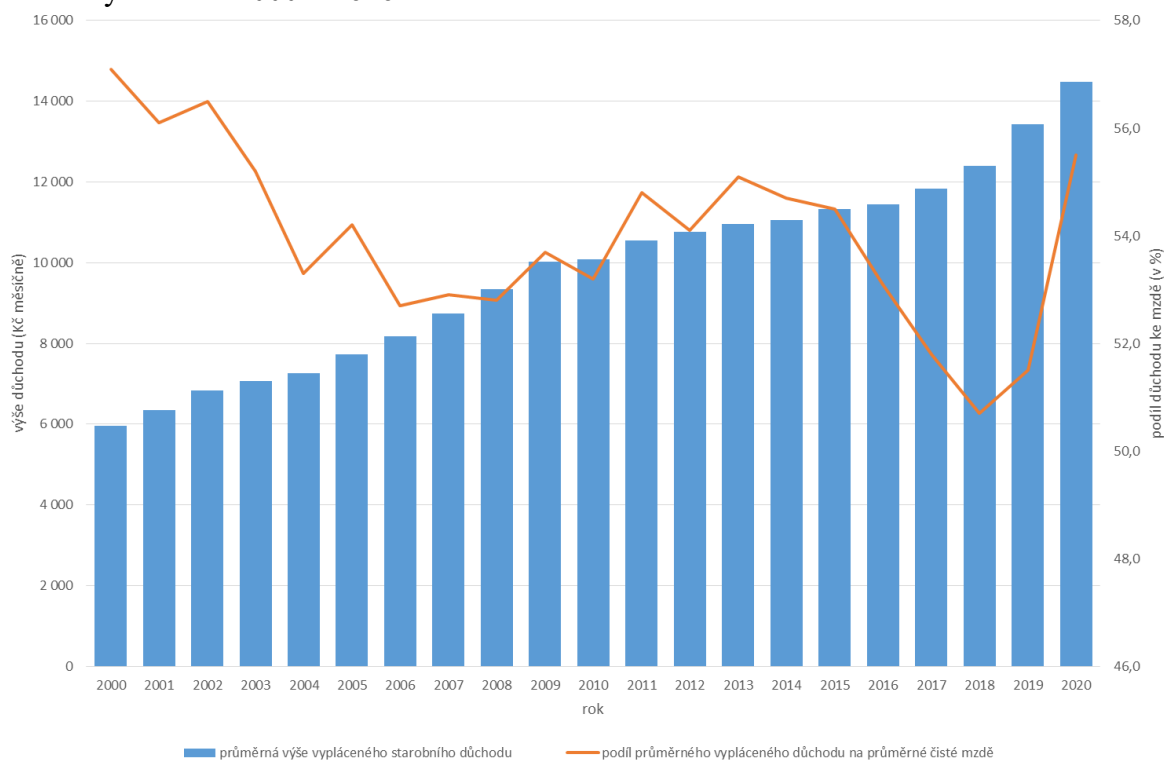

Zdroj: Projekce obyvatelstva České republiky 2018 – 2100. ČSÚ, 2018

V letech 2000 – 2020 vzrostla průměrná výše vypláceného starobního důchodu více než 2,4 x, v r. 2020 dosáhla úrovně 14 479 Kč, jeho výše v relaci k úrovni průměrné čisté mzdy se však k do r. 2018 snížila o více než 6 procentních bodů, vzhledem k výrazné valorizaci důchodů v letech 2019 a 2020 se hodnota tohoto podílu v tomto období zvýšila o necelých 5 procentních bodů (viz Graf 4).

Graf 4

Vývoj průměrné výše vypláčeného starobního důchodu a vývoj jeho podílu na výši průměrné čisté mzdy v letech 2000 – 2020

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice ve vývojových řadách a grafech. Praha: MPSV, 2020

Všechny výše uvedené skutečnosti nasvědčují toho, že ve stávající podobě je náš důchodový systém (1. pilíř) dlouhodobě neudržitelný. Řešení, která by mohla přispět ke změně této skutečnosti, lze v teoretické rovině hledat ve třech navzájem provázaných prvcích, které lze schematicky znázornit jako tři strany trojúhelníka – jedná se o věkovou hranici pro vznik nároku na starobní důchod, výši sazby pojistného na důchodové pojištění a relaci mezi výší starobního důchodu v relaci k předchozí mzdě. Vzhledem k tomu, že:

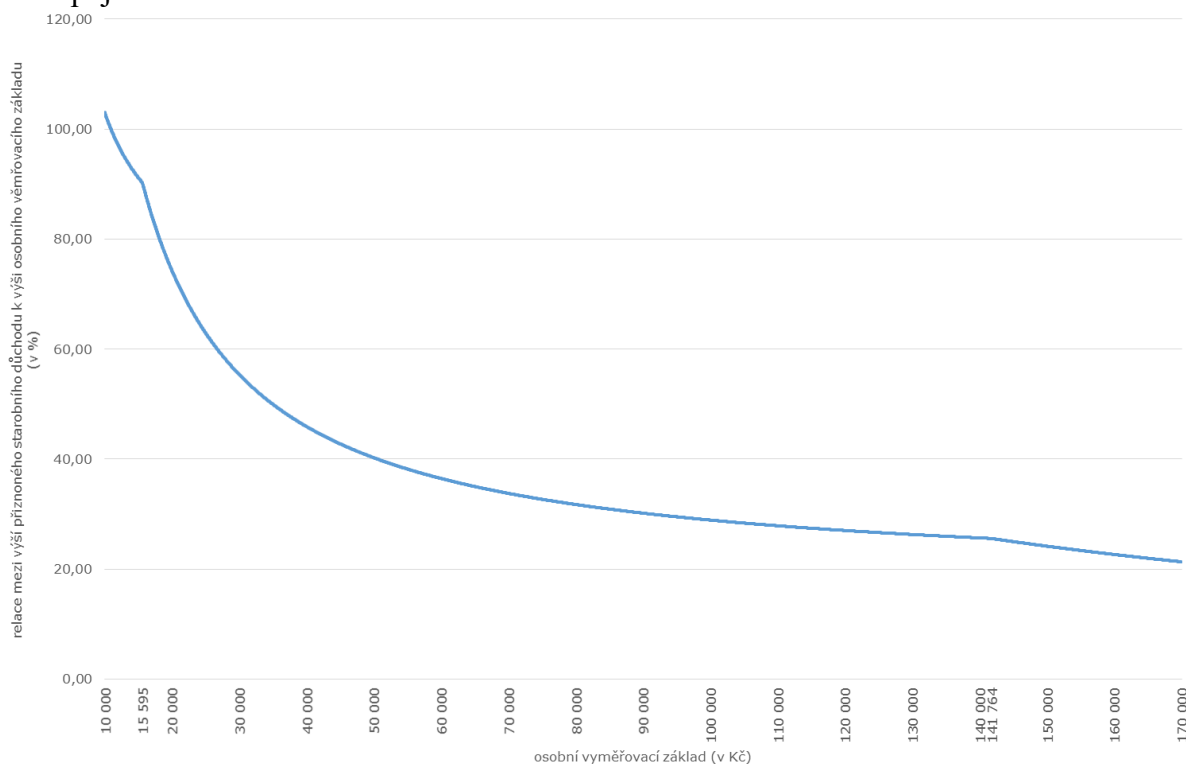
- věková hranice pro vznik nároku na starobní důchod se od r. 1996 pravidelně zvyšuje (o 2 měsíce pro muže a o 4 měsíce pro ženy), přičemž od r. 2037 bude činit věková hranice pro vznik nároku na starobní důchod 65 let pro všechny osoby, které se narodily po r. 1971,
- sazba pojistného na důchodové pojištění a celková daňová kvóta je v mezinárodním porovnání jedna z nejvyšších,

je pravděpodobné, v příštích letech dojde – po přechodném zvýšení relace mezi výší průměrného vypláčeného starobního důchodu a výší průměrné mzdy v posledních letech – k dalšímu snižování této relace, neboť rychlejší zvyšování věkové hranice pro vznik nároku na starobní důchod ani zvyšování sazby pojistného na důchodové pojištění se nejeví v následujících letech jako reálné.

Parametrické změny důchodového systému mohou tedy z dlouhodobého hlediska zajistit jeho udržitelnost pouze na nižší úrovni. Vysoký rozsah solidarity v důchodovém systému sice v současné době v zásadě zajišťuje, že příjemci starobních důchodů nejsou v zásadě odkázáni na dávky ze systému pomoci v hmotné nouzi, nicméně důsledkem této skutečnosti je potlačení principu ekvivalence a zásluhovosti, kdy s rostoucí výší příjmu z ekonomické aktivity se relativně snižuje výše starobního důchodu ve vztahu k úrovni předchozích výdělků (viz Graf 5).

Graf 5

Relace mezi výší přiznaného starobního důchodu k osobnímu vyměřovacímu základu při 40 letech pojištění/zaměstnání

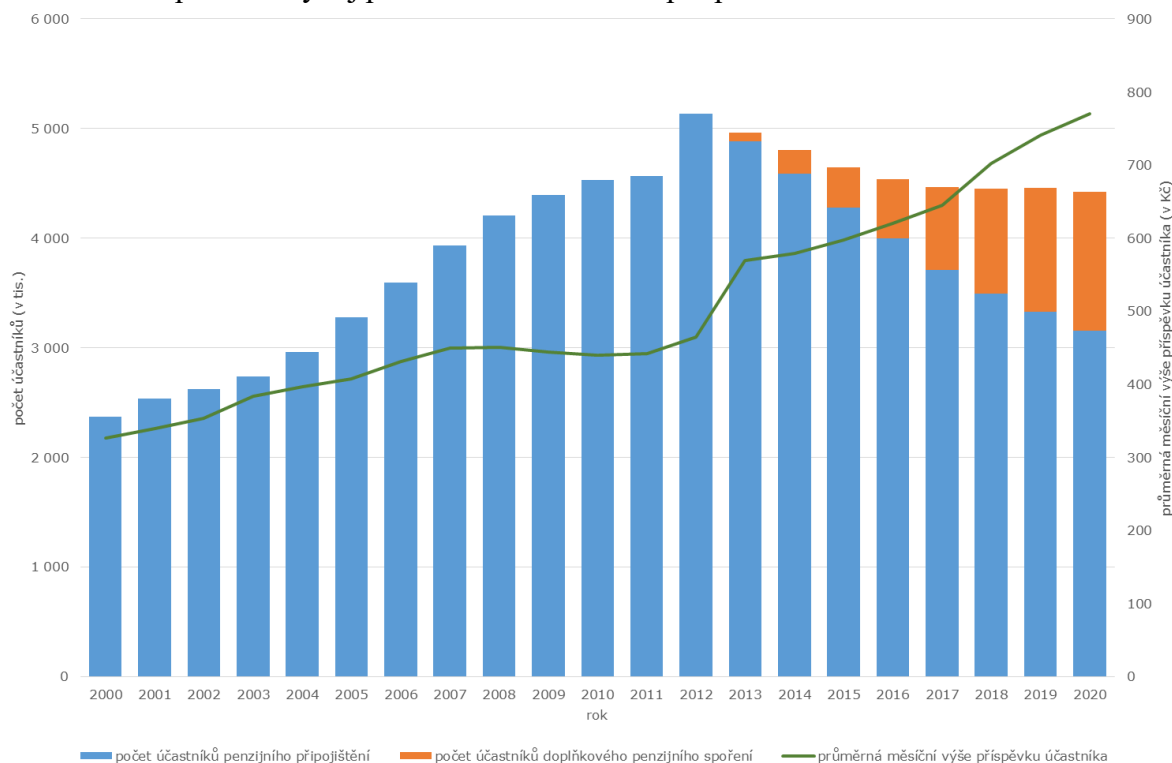

Zdroj: vlastní zpracování

Řešení důsledků demografického vývoje je proto z hlediska udržitelnosti důchodového systému jako celku možno spatřovat především ve zvýšení vkladů účastníků do systému dobrovolného důchodového spoření (dříve penzijního připojištění se státním příspěvkem). Do tohoto systému je v současné době zapojeno celkem 4 424 tis. účastníků, jeho nevýhodou je však skutečnost, že průměrný měsíční příspěvek účastníka činí pouze 770 Kč (viz Graf 6).

Graf 6

Vývoj počtu účastníků penzijního připojištění se státním příspěvkem a doplňkového důchodového spoření a vývoj průměrného měsíčního příspěvku účastníka v letech 2000 – 2020

Zdroj: Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření (online), dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplňkove-penzijni-spořeni-a-p/vyvoj-penzijniho-pripojisti/2020/zak%20ladni-ukazatele-vyvoje-penzijniho-pri-41164>

Přestože stát tento systém podporuje poskytováním státního příspěvku a umožňuje zohlednit další finanční prostředky odečíst ze základu pro výpočet daně z příjmu fyzických osob, jeví se v současné době výše této podpory – především ze stimulačního pohledu – jako nedostatečná. Pokud v současné době náleží státní příspěvek každému účastníku, který zaplatil příspěvek ve výši minimálně 300 Kč, lze diskutovat o tom, zda by nebylo vhodné tuto hranici zvýšit minimálně na 500 Kč s tím, že státní příspěvek by se mohl poskytovat až do výše měsíčního příspěvku účastníku na úrovni 1 500 Kč a ze základu pro výpočet daně z příjmu fyzických osob by si mohl odečíst místo stávajících 24 000 Kč až 42 000 Kč, tzn. že by účastník doplňkového důchodového spoření byl stimulován k tomu, aby se jeho měsíční příspěvek zvýšil ze stávajících 3 000 Kč na 5 000 Kč za měsíc. Tyto hranice by se navíc mohly např. každých 5 let upravovat tak, aby reálná hodnota neklesala v důsledku růstu spotřebitelských cen.

Tato řešení by přispěla k naplnění základních cílů důchodových systémů, tedy k zajištění adekvátních příjmů ve stáří tak, aby člověk byl ochráněn proti chudobě prostřednictvím mechanismů, které umožňují redistribuci příjmů jedince během jejich života (Barr – Whynes, 1993). Nalezení shody při realizaci těchto opatření však nebude jednoduché, neboť je žádoucí, aby důchodový systém plnil více cílů najednou – zajistil odpovídající přiměřené důchody, spravedlivou rovnováhu mezi příspěvky a dávkami, flexibilitu dávek v dobách společenských změn a zároveň předvídatelnost důchodových dávek (Myles, 2002). Při řešení otázek souvisejících s prevencí sociálního vyloučení a chudobou lze totiž v následujících letech očekávat, že s nárůstem sociálních rozdílů ve společnosti budou lidé méně ochotni přispívat na sociální zabezpečení, neboť dávky z tohoto systému budou směřovány do stále "vzdálenějších"

sociálních skupin. Současně zvyšující se prosperita některých vrstev povede jejich členy k tomu, že budou preferovat soukromé formy sociálního zajištění a budou přitom vyžadovat větší a individuální kontrolu nad sociálními službami, kterou jim budou poskytovány (Barr, 1993).

Na základě těchto teoretických východisek lze konstatovat, že naznačená řešení úprav systému doplňkového penzijního spoření představují vhodnou adekvátní formu reakce na očekávané demografické trendy z hlediska snahy o zajištění dlouhodobé udržitelnosti důchodových systémů v ČR.

3 Závěr

Očekávané demografické trendy bezprostředně ovlivňují všechny oblasti společensko-ekonomického života společnosti. V sociální oblasti mají největší vliv na systémy zajištění v poproduktivním věku, na oblast důchodového zabezpečení a na oblast zajištění potřebné sociální a zdravotní péče. Těmto otázkám je věnována pozornost ve všech zemích EU, v rámci Společné strategie modernizace sociální ochrany je důraz m.j. položen na zajištění udržitelných důchodových systémů a na zajištění vysoké kvality a udržitelnosti zdravotní péče. Z hlediska zajištění udržitelných důchodových systémů je vhodná řešení nutno hledat v nalezení vhodné rovnováhy mezi průběžně a fondově financovanými systémy a ve hledání takových nástrojů, která by člověka motivovala k delší ekonomické aktivitě.

Jaká je situace v ČR? V letech 2000 – 2020 vzrostly výdaje ze systému důchodového pojištění cca 2,8 x, jejich podíl na HDP se dlouhodobě pohybuje na úrovni přibližně 8 % s výjimkou krizových období, kdy byl tento podíl vzhledem k poklesu HDP přibližně o 1,5 % vyšší. Klíčovým faktorem, ovlivňujícím vývoj výdajů na dávky důchodového pojištění, jsou valorizační úpravy důchodů, které byly realizovány každoročně v závislosti na růstu indexu životních nákladů a průměrné mzdy.

Z porovnání objemu finančních prostředků vybraných na pojistném na důchodovém pojištění s objemem finančních prostředků, které byly od r. 1993 vyplaceny na důchodech, vyplývá, že v kumulativním porovnání jsou výdaje na důchodové dávky o cca 410 mld Kč vyšší než objem příjmů z pojistného na důchodové pojištění. Pokud se přihlédne k očekávaným demografickým trendům a hlavním faktorům ovlivňujícím finanční situaci důchodového systému (věková hranice pro vznik nároku na starobní důchod, sazba pojistného na důchodové pojištění) je zřejmé, že ve stávající podobě je náš první pilíř důchodového systému na stávající úrovni dlouhodobě neudržitelný.

Další finanční prostředky lze do důchodového systému jako celku v zájmu posílení jeho dlouhodobé udržitelnosti získat prostřednictvím systému doplňkového důchodového spoření. Stávající motivační stimuly tohoto systému ze strany státu se v současné době jeví jako nedostatečné, průměrná měsíční výše příspěvku účastníka činí v současné době pouze 770 Kč. O konkrétní výši hranic a formě podpory (státní příspěvek či odpočet ze základu pro výpočet daně z příjmu fyzických osob) lze diskutovat, nicméně je zřejmé, že řešení, která by byla v tomto smyslu přijata, jsou v souladu jak se základními teoretickými poznatky, tak i s principy Společné strategie modernizace sociální ochrany.

Použitá literatura

Barr, N. (1993). *The Economics of The Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.

Barr, N. – Whyneš, D. (1993). *Current Issue in The Economics of Welfare*. The Macmillan Press LTD Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG 21 2XS and London

- Krebs, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2
- MYLES, J. (2002). *A new social contract for elderly?* Oxford: Oxford University Press.
- MPSV ČR (2020). *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice ve vývojových řadách a grafech*. Praha: MPSV, 2020
- MPSV (2021). *Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v prosinci 2020*. Praha, MPSV, 2021
- A concerted strategy for modernising social protection <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c10618> [cit. 12. 12. 2020].
- MPSV ČR (2019). *Zpráva o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj*. Praha: MPSV, 2019.
- ČSÚ (2018) *Projekce obyvatelstva České republiky 2018 – 2100*
<https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-2018-2100> [cit. 1. 10.2020]
- MF ČR *Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření*
<https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplnekove-penzijni-sporeni-a-p/vyvoj-penzijniho-pripojisteni/2020/zak%20ladni-ukazatele-vyvoje-penzijniho-pri-41164> [cit. 5. 2. 2021].

Kompetencie komunálnej úrovne v oblasti miestnych komunikácií na Slovensku

Competences of the communal level in the field of local roads in Slovakia

Lucia Rožová

Univerzita P.J.Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Katedra ekonomiky a riadenia verejnej správy
Popradská 66
Košice, 040 11
Slovenská republika
e-mail: lucia.rozova@upjs.sk

Abstract

The main goal of the presented paper is to evaluate the effectiveness of the use of public resources of a selected sample of cities in the exercise of competence in the field of local communications during the monitored five-year period, which is limited to 2014-2018. In addition to the main goal defined in this way, we also address the formulation of the initial hypothesis, which assumes that the efficiency and effectiveness of the implementation of the competence depends on the size category of the selected sample of cities. We assume that the larger the city in the larger size category, the greater its expenditure to ensure the exercise of competencies in the field of local roads, as well as the results for a measurable indicator that indicates the length of local roads that district cities in their administration will in the case of larger local units larger.

Klasifikácia JEL: H72, R42, R51

Kľúčové slová: okresné mestá, miestne komunikácie, benchmarkingové indikátory

1 Úvod

Počas reformy verejnej správy, ktorá na Slovensku prebehla v rokoch 2002-2004, sa presunulo na jednotky územnej samosprávy veľké množstvo ďalších kompetencií. Miestna samospráva tak vykonáva veľký rozsah pôsobností, bez ohľadu na veľkosť obce, ktorá je vyjadrená či už veľkosťou katastrálneho územia alebo počtom obyvateľov. A práve veľké množstvo kompetencií, úloh, prináša najmä malým obciam problémy, nielen pri ich realizácii, ale aj pri ich financovaní (Astrauskas a Gecíková, 2014).

Zákon č. 416/2001 Z.z. je obzvlášť dôležitý v tom, že definuje kompetencie, ktoré sa majú preniesť na regionálne a miestne orgány, z ktorých väčšina bola delegovaná v rokoch 2001-2002. Obciam boli udelené nové zodpovednosti vo viacerých oblastiach vrátane: cestných komunikácií, vodného hospodárstva, registrácie občanov, sociálnej starostlivosti, ochrany životného prostredia, vzdelávania (základných škôl a podobných zariadení), telesnej výchovy a športu, divadiel, zdravotnej starostlivosti (primárnej a špecializovanej ambulantnej starostlivosti) ako aj regionálny rozvoj a cestovný ruch. (Nemec et al., 2012).

Starostlivosť a zveľaďovanie pozemných, ako aj miestnych komunikácií, ktoré predstavujú jednu z jej kategórií, zohrávajú v dnešnej spoločnosti kľúčovú úlohu, a to najmä z hľadiska efektívneho fungovania a rozvoja sídiel.

Dereguláciou viacerých povinností zo štátu na jednotky miestnej samosprávy v oblasti pozemných komunikácií došlo k viacerým komplikáciám na úrovni najmä menších obcí, ktoré musia zabezpečovať nielen stavebno-technické vybavenie miestnych komunikácií v ich vlastníctve, ale taktiež vykonávajú pôsobnosť špeciálneho stavebného úradu pre oblasť

miestnych komunikácií. Ďalšími úlohami v tejto oblasti je aj celková starostlivosť o miestne komunikácie, ktoré mestá a obce musia hrať zo svojho vlastného rozpočtu, avšak tu je potrebné rozlišovať, či ide o výkon prenesenej alebo originálnej pôsobnosti, čo sa v konečnom dôsledku prejavuje v spôsobe ich financovania (Redekyová, 2012).

2 Teoretické východiská skúmanej problematiky

Základným právnym predpisom v oblasti miestnych komunikácií je cestný zákon (zákon č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách v znení neskorších predpisov) a zákon o cestnej doprave. Pozemné komunikácie predstavujú cesty, ktoré sú určené predovšetkým na pohyb dopravných prostriedkov, chodcov a cyklistov. Podľa dopravného významu a technického vybavenie sa pozemné komunikácie členia na nasledovné skupiny:

- diaľnice,
- cesty,
- miestne komunikácie,
- účelové komunikácie.

Pre potreby príspevku sa budeme zaoberať bližšou charakteristikou tretej skupiny-miestnymi komunikáciami, ktoré predstavujú všeobecne prístupné ulice, parkoviská, ktoré sú vo vlastníctve obce, ako aj verejné priestranstvá, ktoré slúžia miestnej doprave a sú priradené do siete miestnych komunikácií. Obce na úseku miestnych komunikácií určujú použitie dopravných zariadení, dopravných značiek a dávajú povolenia na vyhradené parkoviská, ako aj prejedávajú priestupky na danom úseku (Cepek et al., 2017).

V súlade so zákonom č. 540/2001 Z.z. o štátnej štatistike, miestne jednotky vypĺňajú pre Ministerstvo dopravy a výstavby SR „Ročný výkaz o miestnych komunikáciách za jednotlivé roky“. V uvedenom dokumente sú miestne komunikácie rozdelené do štyroch funkčných skupín, ktoré sú označené písmenami A až D.

Podľa urbanisticko-dopravnej funkcie sa členia miestne komunikácie na:

- rýchlostné (A- s funkciou dopravno-spájacou a s funkčnými triedami A1, A2, A3),
- zberné (B- s funkciou dopravno- obslužnou a funkčnými triedami B1,B2 a B3),
- obslužné (C- s funkciou obslužnou a funkčnými triedami C1,C2 a C3),
- nemotoristické (D- s funkciou obslužnou a bytovou s funkčnými triedami D1-D3).

Do skupiny D patria nemotoristické miestne komunikácie, ktorých funkciou je umožniť pohyb cyklistov a chodcov. Za samostatnú triedu v rámci spomínanej skupiny je označovaná funkčná trieda D3, čo predstavujú všetky chodníky pri cestách I.,II. a III. triedy a miestnych komunikáciách skupiny A až C oddelene od cesty obrubníkom (Ministerstvo dopravy a výstavby SR).

Podľa vyššie uvedeného cestného zákona majú správcovia a vlastníci miestnych komunikácií povinnosť zabezpečovať zjazdnosť a schodnosť komunikácií. Z analýzy záverečných účtov a hodnotiacich správ programových rozpočtov vybraných objektov skúmania, bolo zistené, že súčasťou programu pozemných, resp. miestnych komunikácií boli najčastejšie podprogramy týkajúce sa bežnej údržby ciest a chodníkov, ktoré zahŕňalo predovšetkým opravu schodov, výtlkov, čistenie uličných vstupov, realizáciu dopravného značenia. Taktiež tento podprogram okrem iného zahŕňa aj realizáciu zimnej údržby miestnych komunikácií a verejných priestranstiev, ktorej cieľom je zabezpečiť ich schodnosť a zjazdnosť počas zimného obdobia, rovnako tak v rámci tohto podprogramu mestá zabezpečovali aj letnú údržbu (Záverečný účet mesta Prešov za rok 2018).

Druhým podprogramom, ktorý bol predmetom analýzy bola oblasť výstavby a rekonštrukcie miestnych komunikácií, pričom investičné aktivity sa zameriavali na

modernizáciu a budovanie chodníkov, parkovacích plôch a miestnych komunikácií. Cieľom tohto podprogramu je riešenie technického stavu infraštruktúry pre chodcov a parkovacích miest v mestách, príprava projektovej dokumentácie pre pravidelné opravy, cestné stavby a rekonštrukciu vybraných miestnych komunikácií.

3 Metodológia a dáta

Pri spracovaní príspevku a za účelom získania dostatočného množstva relevantných informácií potrebných pre riešenie stanoveného problému bol realizovaný primárny a sekundárny výskum. Primárny výskum pozostával z troch hlavných častí, predvýskumu, kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu. V predvýskume boli využité predovšetkým metódy obsahovej analýzy a analýzy dokumentov. Tie boli využité pri kalkulácii zvolených indikátorov benchmarkingového charakteru, kedy vychádzame predovšetkým zo záverečných účtov, výročných správ a hodnotiacich správ programových rozpočtov všetkých sledovaných miest. Rovnako tak využívame aj štatistické údaje dostupné na portáli DATAcube. Kvalitatívny výskum bol realizovaný prostredníctvom rozhovoru, kedy boli oslovení zamestnanci príslušných oddelení mestských úradov, a na základe žiadosti o sprístupnenie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z.z. o slobodnom prístupe k informáciám v znení neskorších predpisov, sme potrebné údaje doplnili. Taktiež za účelom dosiahnutia stanovených cieľov boli využívané štandardné teoretické vedecké metódy skúmania, najmä metóda analýzy (klasifikačná, vzťahová, matematická), syntézy, dedukcie, komparácie, konkretizácie a abstrakcie, ktoré sa využívajú na všetkých stupňoch riešenia vedeckého problému. Cieľom kvantitatívneho výskumu je získať objektívne overiteľné údaje o skúmanej problematike. Po skompletizovaní potrebných indikátorov boli kvantifikované ich výsledné hodnoty. Vzhľadom na skutočnosť, že v každom sledovanom roku dosahovalo najvyššie hodnoty iné mesto, sme výsledky pri každom objekte za všetky roky spriemerovali a rozdelili podľa stanovených veľkostných kategórií. Výkon jednotlivých pôsobností bol tak porovnávaný v reprezentatívnom súbore miest prostredníctvom týchto skupín. Súčasťou sekundárneho výskumu sú teoretické východiská spracované v úvode a kapitole 2 a prezentované výsledky realizovaného výskumu (kapitola 4).

Kombináciou jednotlivých častí výskumu bolo možné získať dostatok informácií potrebných pre splnenie parciálnych cieľov a následne aj hlavného cieľa predloženého príspevku. Hlavným cieľom výskumu bolo na základe podrobného skúmania finančného hospodárenia vybranej vzorky slovenských miest zistiť, ako sú jednotky miestnej samosprávy schopné financovať kompetencie v oblasti miestnych komunikácií.

Pre naplnenie fundamentálneho cieľa je potrebné stanoviť aj parciálne ciele:

- Vytvorenie ucelenej teoretickej základne týkajúcej sa problematiky miestnych komunikácie a ich financovania miestnou úrovňou.
- Zhodnotenie úrovne výkonu pôsobností v oblasti miestnych komunikácií okresných miest prostredníctvom kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov benchmarkingového charakteru počas obdobia rokov 2014-2018.
- Zistenie, ktoré okresné mesto dosahovalo pri výkone kompetencie najlepšie výsledné hodnoty, a ktoré sa stalo "benchmarkom" pre danú oblasť.
- Identifikácia hlavných príčin tohto stavu a hľadanie inšpiratívnych prvkov, ktoré by mohli aplikovať pri hospodárení aj ostatné mestá.
- Navrhnutie možností dosahovania vyššej efektívnosti pri zabezpečovaní tejto skupiny verejných služieb.

Objektom skúmania sú všetky okresné mestá na Slovensku (71) a sledované obdobie je vymedzené ako päťročné (2014-2018). Na celkový nižší počet vybranej vzorky miest vplýva

predovšetkým skutočnosť, že dve najväčšie slovenské mestá Košice a Bratislava, sa oficiálne členia na viacero okresov (konkrétne Košice I-IV, Košice okolie a Bratislava I-V). Pre dosiahnutie vyššej prehľadnosti konečných výsledkov boli vyššie uvedené okresy spojené do jedného. Následne bola vybraná vzorka miest rozdelená do šiestich veľkostných kategórií podľa počtu obyvateľov (K1-K6).

Tabuľka 1

Delenie miest do veľkostných skupín podľa počtu obyvateľov

VK	Počet ob.	Počet objektov	Okresné mestá
K1	0-9 999	10	Ilava, Poltár, Gelnica, Sobrance, Turčianske Teplice, Žarnovica, Medzilaborce, Námestovo, Krupina, Tvrdošín
K2	10 000-19 999	23	Banská Štiavnica, Stropkov, Svidník, Bytča, Zlaté Moravce, Myjava, Veľký Krtíš, Revúca, Sabinov, Levoča, Skalica, Galanta, Detva, Kysucké Nové Mesto, Stará Ľubovňa, Kežmarok, Malacky, Púchov, Bánovce nad Bebravou, Senec, Dolný Kubín, Žiar nad Hronom, Rožňava
K3	20 000-29 999	17	Snina, Nové Mesto nad Váhom, Senica, Brezno, Hlohovec, Šaľa, Pezinok, Dunajská Streda, Vranov nad Topľou, Partizánske, Rimavská Sobota, Čadca, Trebišov, Topoľčany, Ružomberok, Piešťany, Lučenec
K4	30 000-39 999	8	Liptovský Mikuláš, Bardejov, Levice, Humenné, Komárno, Spišská Nová Ves, Nové Zámky, Michalovce
K5	40 000-49 999	3	Považská Bystrica, Zvolen, Prievidza
K6	nad 50 000	10	Poprad, Martin, Trenčín, Trnava, Nitra, Banská Bystrica, Žilina, Prešov, Košice, Bratislava

Zdroj: vlastné spracovanie

Predmetom výskumu bolo korektné stanovenie a výber súboru ukazovateľov, ktorý je východiskovým predpokladom merania a porovnávania výkonu verejných služieb. Po zhromaždení, zozbieraní všetkých potrebných, relevantných číselných údajov bolo zvolených celkovo sedem indikátorov benchmarkingového charakteru (viď tabuľka 2).

Tabuľka 2

Súhrnný zoznam použitých benchmarkingových indikátorov

Výdavky na miestne komunikácie na obyvateľa
Výdavky na miestne komunikácie k celkovým výdavkom mesta
Výdavky na správu a údržbu miestnych komunikácií k celkovým výdavkom na miestne komunikácie
Výdavky na správu a údržbu miestnych komunikácií k celkovým bežným výdavkom obce
Výdavky na výstavbu a rekonštrukciu miestnych komunikácií k celkovým výdavkom na miestne komunikácie
Výdavky na výstavbu a rekonštrukciu miestnych komunikácií k celkovým kapitálovým výdavkom
Dĺžka spravovaných miestnych komunikácií (v km)

Zdroj: vlastné spracovanie

Pre potreby výskumu boli definované pracovné hypotézy aj východisková výskumná hypotéza, ktorou predpokladáme, že efektívnosť a účinnosť vykonávaných kompetencií v oblasti miestnych komunikácie vybranej vzorky miest závisí od ich veľkosti.

Pracovné hypotézy:

- *Hypotéza 1:* Veľkostne väčšie mestá majú v správe aj najdlhšiu sieť miestnych komunikácií.
- *Hypotéza 2:* Veľkostne väčšie mestá vynakladajú na oblasť miestnych komunikácie vyššie výdavky.
- *Hypotéza 3:* Výdavky na rutinné činnosti (správa a údržba miestnych komunikácií) sú výraznejšie vyššie ako výdavky na výstavbu a rekonštrukciu.
- *Hypotéza 4:* Najvyššia veľkostná kategória miest K6 dosahuje aj najlepšie hodnoty vo vybraných indikátoroch.

4 Výsledky výskumu a diskusia

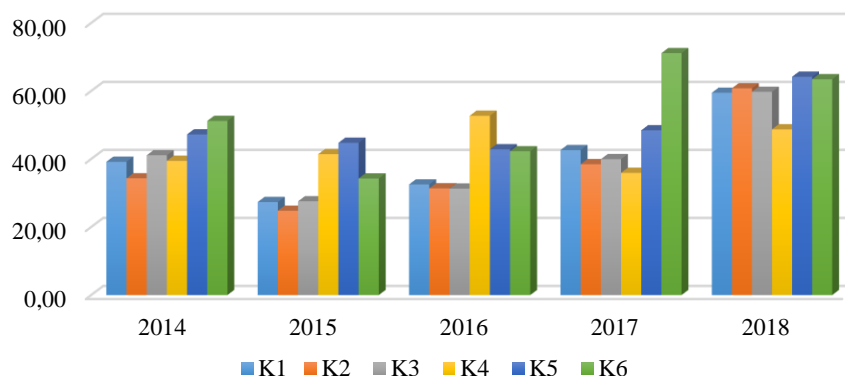
V súlade so zákonom č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách je povinnosťou vlastníkov a správcov miestnych komunikácií zabezpečiť ich zjazdnosť. Zámerom miest v tejto oblasti je predovšetkým podpora investičných aktivít, ktoré sú zamerané na modernizáciu a budovanie miestnych komunikácií, chodníkov, parkovacích plôch, dopravnú obslužnosť mesta a zabezpečiť tak prepojenie jednotlivých častí osídlenia, a tak umožniť efektívny pohyb ľudí a tovaru a odstránenie identifikovaných nedostatkov v cestnej sieti s ohľadom nielen na bezpečnostný, ale aj environmentálny aspekt. V tomto programe sú zahrnuté aj výdavky týkajúce sa parkovacích plôch a cyklotrás v mestách.

Pri realizácii výskumu v oblasti miestnych komunikácií boli v prvom rade preskúmané záverečné účty a hodnotiace správy programových rozpočtov vybraných miest, pričom niektoré objekty skúmania mali v rámci programu miestnych komunikácií započítanú aj mestskú hromadnú dopravu. Z dôvodu eliminácie rozdielov bola položka MHD od celkových výdavkov na oblasť miestnych komunikácií odpočítaná. V rámci vyššie uvedeného programu boli získavané údaje týkajúce sa celkových výdavkov na daný program, výdavkov na správu a údržbu miestnych komunikácií a výšky výdavkov na ich rekonštrukciu a výstavbu.

Predpokladáme, že veľkostne najväčšie mestá budú mať v správe aj najväčšiu dĺžku miestnych komunikácií, čo sa prejaví aj vo vyšších výdavkoch na danú oblasť. Najvyššie výdavky na miestne komunikácie na obyvateľa dosahovala najväčšia veľkostná kategória K6 približne 52,46 eur na obyvateľa, najnižšie výsledky vykazovali mestá skupiny K2 (37,95 eur na obyv.). Z výsledných priemerných hodnôt je viditeľný značný kolísavý trend v celkových výdavkoch na túto oblasť kompetencií.

Obrázok 1

Priemerné výdavky na miestne komunikácie na obyvateľa v členení podľa veľkostných kategórií miest

Zdroj: vlastné spracovanie

Najvyššie výdavky na obyvateľa evidovalo mesto Banská Štiavnica s hodnotou výsledného ukazovateľa na úrovni 124,83 eur na obyvateľa. Ďalšie v poradí bolo mesto Košice s priemernou hodnotou vo výške 77,49 eur na obyv., nasledovali mestá Bardejov (76,51 eur), Zvolen (73,95 eur) a Nitra (69,43 eur).

Mesto Banská Štiavnica počas celého sledovaného obdobia evidovalo výraznejšie vyššie výdavky na túto oblasť, predovšetkým v roku 2018, kedy celková priemerná hodnota na obyvateľa dosahovala výšku až 173,78 eur. Najväčšiu časť výdavkov a výraznejší rast bol evidovaný predovšetkým v podprograme Rekonštrukcia miestnych komunikácií, kedy sa ukončili práce na rekonštrukcii Ul. Andreja Sládkoviča, pokračovalo sa na rekonštrukcii Ul. Antona Pécha a celoplošne sa vybuďovala Ul. Brezová a SNP. Mestu bolo v tomto roku dodané nové vozidlo na zimnú údržbu a novinkou v záverečnom účte bol podprogram 7.5. *Grantový systém na úpravu verejných priestranstiev*, kedy v roku 2018 boli schválené tri dotácie z rozpočtu mesta na údržbu a zveľaďovanie verejných priestranstiev. Vyššie hodnoty mesto vykazovalo aj v roku 2015, kedy MsÚ pokračoval v úprave verejných priestranstiev v celkovej sume 700 000 eur, ktoré boli pre mesto schválené v štátnom rozpočte pre rok 2015. Z vlastného rozpočtu mesto vybuďovalo aj ul. Budovateľskú a dokončilo rekonštrukcie ul. Mierová. K 30.6.2015 boli vymenené aj nevyhovujúce či poškodené dopravné značky a obnovené všetky prechody pre chodcov.

Tabuľka 3

Poradie miest podľa dosiahnutých výsledkov v indikátore podiel výdavkov na miestne komunikácie na obyvateľa (v eurách)

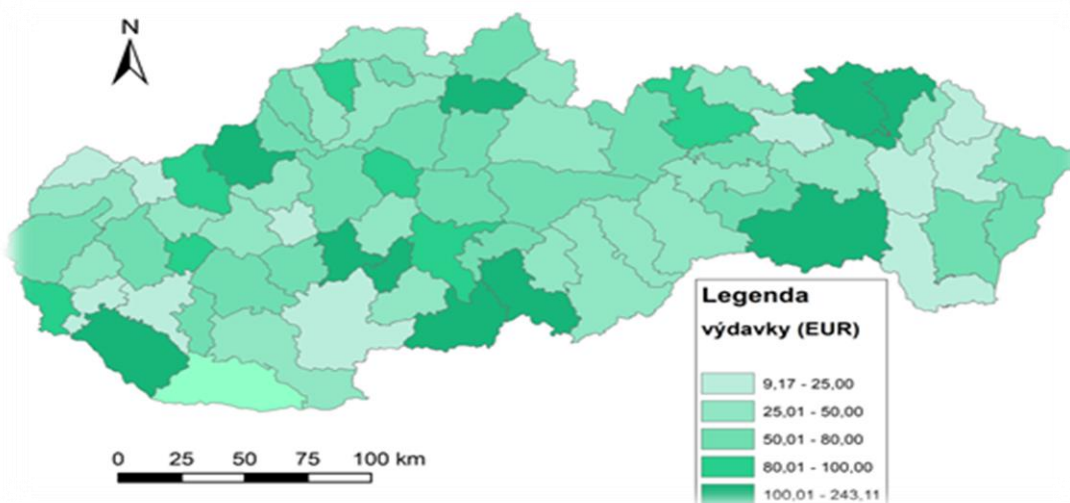
<i>MESTÁ</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>PRIEMER</i>
<i>Banská Štiavnica</i>	104,69	95,08	116,92	133,67	173,78	124,83
<i>Košice</i>	43,72	23,21	52,57	218,55	49,40	77,49
<i>Bardejov</i>	57,13	119,40	56,74	48,39	100,91	76,51
<i>Zvolen</i>	71,18	62,33	65,59	82,79	87,88	73,95
<i>Nitra</i>	82,68	48,90	63,03	77,11	75,43	69,43
Mestá s najnižšími výsledkami						
<i>Rožňava</i>	2,63	1,29	6,94	10,63	16,49	7,60
<i>Medzilaborce</i>	1,27	1,49	21,64	14,38	20,86	11,93
<i>Skalica</i>	4,27	13,69	12,07	20,06	24,16	14,85
<i>Bánovce nad Bebravou</i>	15,64	12,51	15,46	19,44	26,08	17,83
<i>Galanta</i>	15,36	6,52	21,15	26,74	23,83	18,72

Zdroj: vlastné spracovanie

Zo získaných údajov je tak možné tvrdiť a zhodnotiť, že najmenšie výsledné hodnoty daného ukazovateľa vykazovalo mesto Rožňava, len na úrovni 7,60 eur na obyvateľa. Najnižšie výdavky na oblasť miestnych komunikácií mesto vynaložilo v roku 2015 iba na úrovni 1,29 eur na obyvateľa a celková hodnota výdavkov v tomto roku dosahovala výšku 25 109 eur. Zo získaných údajov vyplýva, že mesto v prvých troch rokoch sledovaného obdobia evidovalo iba výdavky týkajúce sa zimnej a letnej údržby miestnych komunikácií, nulové hodnoty vykazovali položky týkajúce sa rekonštrukcie a výstavby. Výraznejší rast na týchto položkách bol evidovaný predovšetkým v rokoch 2017 a 2018. Celková konečná výška výdavkov na program miestne komunikácie predstavovala v poslednom sledovanom roku výšku 316 320 eur, čo predstavuje oproti roku 2014 viac ako 6%-ný nárast (výška výdavkov v roku 2014 dosahovala sumu 51 110 eur).

Obrázok 2

Výdavky na miestne komunikácie na obyvateľa okresných miest SR za rok 2018

Zdroj: vlastné spracovanie

Nadväzujúci indikátor predstavuje podiel celkových výdavkov na miestne komunikácie na celkových výdavkoch mesta. Najväčší podiel dosahovalo mestá kategórie K6 8,0%, s približne rovnakým výsledkom sa na druhom mieste umiestnila skupina miest K5 s výsledkom na úrovni 7,2%. Najmenší priemerný výsledný podiel 4,4%-ný vykazovali mestá druhej najmenej skupiny K2.

Tabuľka 4

Priemerné výsledky veľkostných kategórii miest v indikátore podiel výdavkov na miestne komunikácie k celkovým výdavkom mesta (v %)

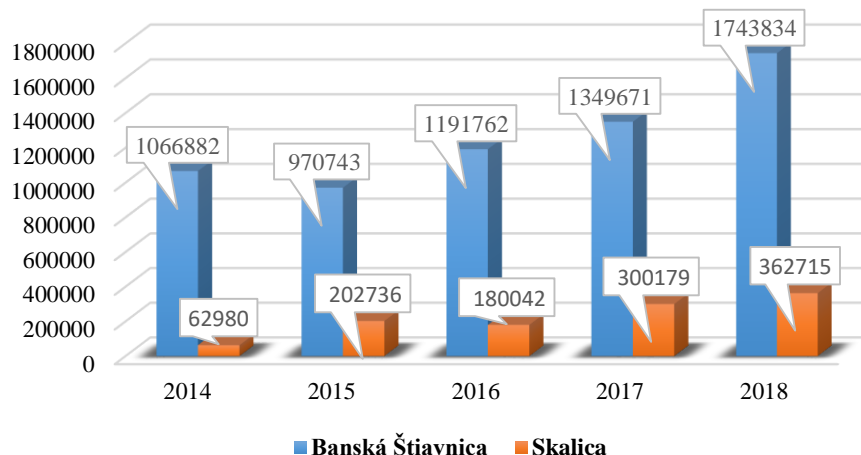
Veľkostné kategórie	2014	2015	2016	2017	2018	Priemer
<i>K1</i>	5,2	4,1	4,5	5,5	6,6	5,2
<i>K2</i>	4,6	2,9	3,6	4,8	6,3	4,4
<i>K3</i>	6,2	3,9	4,4	5,5	6,7	5,4
<i>K4</i>	5,3	4,9	7,0	5,2	5,4	5,6
<i>K5</i>	7,8	7,0	6,2	6,5	8,2	7,2
<i>K6</i>	7,7	7,9	6,2	9,1	9,4	8,0

Zdroj: vlastné spracovanie

Aj v tomto ukazovateli najvyššie hodnoty vykazovalo mesto Banská Štiavnica, ktorá priemerne za päť rokov vynaložila na oblasť miestnych komunikácií 13,7% výdavkov z celkových výdavkov mesta. Nasledovali mestá Zvolen (10,6%), Košice (9,9%), Nové Mesto nad Váhom (9,2%) a Bardejov (8,8%). Najmenej úspešným mestom za tento indikátor bolo mesto Skalica s výslednou priemernou hodnotou na úrovni 1,3%, tesný výsledok dosahovalo aj mesto Medzilaborce 1,4%, tretím v poradí bolo mesto Myjava (1,9%), Sobrance (2,0%) a Galanta s výsledkom vo výške 2,3%.

Obrázok 3

Komparácia výšky výdavkov na miestne komunikácie v mestách Banská Štiavnica a Skalica (v eurách)

Zdroj: vlastné spracovanie

Obrázok 3 porovnáva celkové výdavky na miestne komunikácie v dvoch veľkostne podobných mestách (kategórie K2), z ktorého je viditeľná značná disproporcia medzi výslednými hodnotami počas celého sledovaného obdobia. Obe mestá dosahovali najvyššie výdavky na miestne komunikácie v roku 2018, avšak mesto Banská Štiavnica takmer päťkrát vyššie ako druhé sledované mesto Skalica. Ako sme už vyššie uviedli, mesto Banská Štiavnica vykazovalo výrazne vyššie výdavky na oblasť miestnych komunikácií, predovšetkým na podprogram výstavba a rekonštrukcia (v roku 2018 vo výške 1 743 834 eur) oproti mestu Skalica, ktorého celkové výdavky v danom roku boli evidované vo výške 362 715 eur (pričom na oblasť výstavby a rekonštrukcie vynaložilo mesto len 282 715 eur). Mesto použilo finančné prostriedky predovšetkým na menšie projektové úpravy, napr. nové dopravné značenie, či rekonštrukciu chodníkov. Pričom mesto Banská Štiavnica hradila v rámci daného programu nielen rekonštrukciu ulíc a ciest, ale celoplošne vybudovala nové ulice (Ul. SNP a Ulica Brezová).

Pri skúmaní tejto oblasti je potrebné sa venovať aj výdavkom, ktoré mestá vynakladajú na jednotlivé podprogramy týkajúce sa správy a údržby miestnych komunikácií a podprogramu výstavba a rekonštrukcia, ktoré predstavujú vo väčšej miere prevažne kapitálové výdavky.

Správa a údržba miestnych komunikácií predstavuje činnosti, ktoré súvisia hlavne so zimnou údržbou, ktorá sa realizuje v mestách na základe operačného plánu zimnej údržby, rovnako tak podprogram zahŕňa aj činnosti spojené s letnou údržbou a iné činnosti, ktoré súvisia so zabezpečením opráv a údržby všetkých komunikácií vo vlastníctve vybraných miest (oprava výtlkov, čistenie uličných vpustov). Jedným z prvkov podprogramu správa a údržba miestnych komunikácií vo viacerých okresných mestách bolo aj dopravné značenie. Dopravné značenie zvislé sa realizuje na základe rozhodnutí, ktoré vydáva v danom meste mestský úrad a dopravné značenie vodorovné sa realizuje každý rok.

Najlepšie hodnoty dosahuje mesto, ktoré na daný podprogram vynaložilo najmenší objem finančných prostriedkov, pretože ide o bežnú údržbu a nie o investície do modernizácie. Pomerovým ukazovateľom pre túto oblasť skúmania je podiel výdavkov na správu a údržbu k celkovým výdavkom mesta na oblasť miestnych komunikácií.

Výsledky prvého vyššie uvedeného indikátora poukazujú na časť výdavkov, ktoré mesto vynakladá na oblasť správy a údržby. Keďže ide o rutinné činnosti, ktoré jednotlivé miestne

jednotky majú povinnosť vykonávať, predpokladáme, že táto časť výdavkov bude v porovnaní s výdavkami na výstavbu a rekonštrukciu dosahovať výraznejšie vyššie výsledné hodnoty. Najvyššie priemerné výsledky za tento indikátor vykazovali mestá kategórie K5 až 72,9% celkových výdavkov na miestne komunikácie tvoria výdavky na ich správu a údržbu. Tento výsledok je možné podľa nášho názoru hodnotiť negatívne, pretože poukazuje na skutočnosť, že mestá tejto skupiny vo vyššej miere vynakladajú finančné prostriedky z daného programu na údržbu a nemajú tak dostatok zdrojov na investičné aktivity v oblasti výstavby miestnych komunikácií.

Najmenší podiel výdavkov na oblasť správy a údržby vynakladajú podľa výsledkov vykonanej analýzy mestá kategórie K6 (na úrovni približne 40%), teda z výsledkov je zrejme, že väčšiu časť výdavkov vynakladajú na oblasť výstavby a rekonštrukcie miestnych komunikácií.

Tabuľka 5

Priemerné výsledky veľkostných kategórií miest v indikátore podiel výdavkov na správu a údržbu miestnych komunikácií k celkovým výdavkom na túto oblasť kompetencií (v %)

Veľkostné kategórie	2014	2015	2016	2017	2018	Priemer
K1	44,1	52,4	44,4	48,8	37,5	45,5
K2	44,7	61,8	58,5	49,7	43,7	50,5
K3	42,1	57,2	58,1	56,2	46,5	52,0
K4	40,6	41,9	50,7	44,1	41,0	45,5
K5	77,5	74,8	73,6	69,1	69,6	72,9
K6	40,5	45,4	45,3	37,9	32,1	40,2

Zdroj: vlastné spracovanie

Najviac výdavkov na správu a údržbu vynakladá mesto Senec až 98,8% z celkových výdavkov na miestne komunikácie. Na druhej pozícii sa umiestnila Bratislava s výsledkom 98,7%, ďalej Myjava (97,1%), Rožňava (96,8%) a mesto Bytča s priemernou hodnotou na úrovni 87,1%. S výsledkom pri Bratislave je možné do značnej miery nesúhlasiť, keďže vzhľadom na investičné aktivity a rozbehnuté projekty v oblasti miestnych komunikácií je zrejme, že mesto nevynakladá až takmer 99% na oblasť správy a údržby a 1% na výstavbu a rekonštrukciu miestnych komunikácií.

Najnižší výsledný podiel dosahovalo mesto Prešov, kde len 1,7% z celkových výdavkov mesta na miestne komunikácie boli vynaložené na oblasť správy a údržby podľa údajov, ktoré nám mesto sprístupnilo na základe predloženej žiadosti podľa platného info zákona. Druhý najnižší výsledok vykazovalo mesto Poltár (16,6%), ďalej nasledovali Turčianske Teplice s hodnotou 18,4%, Malacky (19,1%) a Dunajská Streda s výsledkom na úrovni 20,6%.

Z výsledkov ďalšieho indikátora, ktorý na druhej strane skúma podiel výdavkov na výstavbu a rekonštrukciu k celkovým výdavkom mesta na oblasť miestnych komunikácií, najvyššie hodnoty z pohľadu veľkostných kategórií miest vykazovali mestá kategórie K6 (55,7%) a najnižšie priemerné výsledky skupina K5 (29,5%). Ako vyplýva aj z výsledkov predchádzajúceho indikátora, mestá tejto veľkostnej kategórie vynakladajú väčšiu časť finančných prostriedkov, ktoré sú určené na celý program miestnych komunikácií predovšetkým na úhradu nákladov spojených s ich správou a údržbou, čo možno vzhľadom na rozvoj mesta hodnotiť negatívne.

Tabuľka 6

Priemerné výsledky veľkostných kategórií miest v indikátore podiel výdavkov na výstavbu a rekonštrukciu miestnych komunikácií k celkovým výdavkom na oblasť miestnych komunikácií (v %)

Veľkostné kategórie	2014	2015	2016	2017	2018	Priemer
<i>K1</i>	47,8	38,8	47,7	48,4	46,8	45,9
<i>K2</i>	46,8	28,1	34,8	46,6	54,4	42,1
<i>K3</i>	53,9	41,6	40,8	42,8	52,8	55,0
<i>K4</i>	52,2	52,2	40,6	48,8	49,4	40,0
<i>K5</i>	34,6	25,2	26,5	30,9	30,4	29,5
<i>K6</i>	54,8	47,6	53,5	62,7	68,7	57,5

Zdroj: vlastné spracovanie

Z podrobnejšej analýzy výsledkov jednotlivých objektov výskumnej vzorky je možné ďalej špecifikovať mestá, ktoré evidovali najvyššie a najnižšie výsledné priemerné hodnoty skúmaného indikátora. Výsledky za tento ukazovateľ do značnej miery kopírovali výsledky predchádzajúceho ukazovateľa. Najvyšší podiel výdavkov na výstavbu a rekonštrukciu vykazovalo mesto Poltár (na úrovni 84,3%), ktoré naopak v predchádzajúcom ukazovateli evidovalo najnižšie výsledky. Nasledovali Turčianske Teplice (89,6%), Malacky (80,7%), Košice (72,7%) a mesto Nitra s 70,8%-ným podielom. Zaujímavú konečnú hodnotu evidovalo mesto Prešov, kde priemerný výsledok za päť rokov presahoval hodnotu 1 a dosahoval výsledok na úrovni 1,294 (čo predstavuje 129,4%). Opäť nepresnosť výsledkov je spôsobená odlišnosťou údajov, ktoré ponúkajú záverečné účty mesta a oslovení zamestnanci mestských úradov.

Najnižšie hodnoty dosahovali mestá Myjava, kde podiel výdavkov na výstavbu a rekonštrukciu k celkovým výdavkom na miestne komunikácie predstavoval výšku 2,9%. Nízky výsledok je spôsobený nízkymi výdavkami mesta na oblasť výstavby a rekonštrukcie miestnych komunikácií počas celého sledovaného obdobia. V rokoch 2016 a 2017 mesto nevynaložilo žiadne finančné prostriedky na túto oblasť a v roku 2015 len kapitálové výdavky v hodnote 2 713 eur. Ďalej nasledovali mestá Rožňava (3,2%), Vranov nad Topľou (6,4%) Senec (7,8%) a Banská Bystrica s priemerným výsledkom v danom ukazovateli na úrovni 10,1%.

Tabuľka 7

Priemerné výsledky veľkostných kategórií miest v indikátore dĺžka spravovaných miestnych komunikácií na obyvateľa (v m)

Veľkostné kategórie	2014	2015	2016	2017	2018	Priemer
<i>K1</i>	5,756	5,898	5,940	5,946	5,910	5,890
<i>K2</i>	4,761	4,670	4,668	4,699	4,724	4,705
<i>K3</i>	3,774	3,787	3,799	3,818	3,860	3,808
<i>K4</i>	4,595	4,633	4,663	4,711	4,744	4,669
<i>K5</i>	2,308	2,322	2,336	2,812	2,868	2,529
<i>K6</i>	3,705	3,715	3,722	3,759	3,881	3,756

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri skúmaní a analyzovaní oblasti miestnych komunikácií považujeme za dôležité venovať pozornosť aj zisťovaniu celkovej dĺžky spravovaných miestnych komunikácií jednotlivých okresných miest, pre vytvorenie celkového obrazu, ktorá miestna jednotka spravuje akú dĺžku komunikácií, čo sa v konečnom dôsledku odráža aj vo výsledkoch vyššie vypočítaných

indikátorov, predovšetkým ukazovateľa, ktorý sa zaoberá výdavkami miest na danú oblasť na obyvateľa.

Predpokladáme aj v tomto prípade, že najväčšie mestá budú mať v správe aj najdlhšiu sieť miestnych komunikácií. Zo získaných dát sa tento predpoklad aj potvrdil, a najväčšie slovenské mestá Bratislava (726,09 km) a Košice (680,75 km) mali v správe najviac km miestnych komunikácií, a najmenšie mestá, ako napr. Medzilaborce (11,7 km), Sobrance (16,85 km) a Ilava (18,38 km) najmenšiu sieť. Avšak, zo spriemerovaných výsledných hodnôt prepočítaných na obyvateľa boli výsledky rozdielne, a najmenšia veľkostná skupina dosahovala v indikátore dĺžka spravovaných miestnych komunikácií na obyvateľa (v metroch) najvyššie priemerné hodnoty. Výsledky za tento ukazovateľ boli v záverečnom hodnotení uvádzané v metroch, pretože v prepočte na km mestá vykazovali veľmi nízke hodnoty.

Najmenšia veľkostná kategória miest K1 mala počas sledovaného päťročného obdobia na starosti najväčšiu dĺžku miestnych komunikácií na obyvateľa (v priemere za všetky mestá skupiny 5,890 metrov). Naopak, najmenšiu dĺžku v prepočte na 1 obyv. mala skupina miest kategórie K5 (2,529 m).

V prepočte na obyvateľa boli výsledky výrazne odlišné, najmenej metrov miestnych komunikácií má v správe mesto Poprad (1,374 m), nasledovali mestá Kysucké Nové Mesto (1,544 m), Bánovce nad Bebravou (1,633 m), Bratislava (1,702 m) a Medzilaborce (1,765 m). Naopak, najvyššie priemerné hodnoty dosahovali mestá Krupina (14,079 m), Nové Zámky (11,669 m), Senec (11,579 m), Skalica (8,771 m) a Levice (8,251 m).

Z prevedeného výskumu za oblasť miestnych komunikácií sa potvrdil predpoklad, že najväčšia veľkostná kategória miest bude dosahovať vo vybraných indikátoroch najlepšie hodnoty sa nám analýzou a kvantifikáciou výsledkov potvrdil. Iba v prípade merateľného indikátora sa predpoklad, že mestá najväčšej veľkostnej kategórie budú mať v správe aj najdlhšiu sieť miestnych komunikácií na obyvateľa nepotvrdil a práve najmenšia skupina miest K1 v prepočte na obyvateľa dosahovala najvyššie výsledné hodnoty.

Tabuľka 8

Potvrdenie, resp. vyvrátenie naformulovaných hypotéz

<i>Hypotézy</i>	<i>Potvrdenie/vyvrátenie hypotézy</i>
Východisková hypotéza: Efektívnosť a účinnosť vykonávaných kompetencií v oblasti miestnych komunikácie vybranej vzorky miest závisí od ich veľkosti.	<i>Potvrdené</i>
H1: Mestá kategórií K6 majú v správe aj najdlhšiu sieť miestnych komunikácií.	<i>Vyvrátené</i>
H2: Veľkostne väčšie mestá vynakladajú na oblasť miestnych komunikácie vyššie výdavky.	<i>Potvrdené</i>
H3: Výdavky na rutinné činnosti (správa a údržba miestnych komunikácií) sú výraznejšie vyššie ako výdavky na výstavbu a rekonštrukciu.	<i>Potvrdené</i>
H4: Najvyššia veľkostná kategória miest K6 dosahuje aj najlepšie hodnoty vo vybraných indikátoroch.	<i>Potvrdené</i>

Zdroj: vlastné spracovanie na základe získaných výsledkov

5 Záver

V prípade kompetencií komunálnej úrovne v oblasti miestnych komunikácií je zrejmé, že s narastajúcou veľkosťou obce rastie aj podiel výdavkov na dané činnosti. Dosiahnutie vyššej efektívnosti a účinnosti vykonávanej kompetencie je možné dosiahnuť len racionalizáciou výkonov a znižovaním bežných výdavkov na ich činnosť (napr. vytváraním verejná-súkromných partnerstiev pri poskytovaní niektorých služieb). V nadväznosti na realizovaný výskum navrhujeme aj častejšiu aplikáciu benchmarkingu v praxi (príklady dobrej praxe). Stanovenie benchmarku pri realizácii výskumu nám má vytvoriť priestor pre správne riešenie lokálnych problémov, komparáciu možných riešení, inšpiráciu a hľadanie pozitívnych prvkov, ktoré by mali aplikovať pri správe a riadení svojho územia menej úspešné miestne jednotky.

Aj napriek skutočnosti, že oblasť miestnych komunikácií je z pohľadu rozvoja mesta značne rozhodujúcou sférou, je možné na základe vykonanej analýzy dospieť k záveru, že predovšetkým menšie mestá výskumnej vzorky do tejto oblasti investovali častokrát značne malé finančné prostriedky. Avšak, z výsledkov výskumu je možné pozitívne hodnotiť viditeľný rastúci trend počas sledovaného obdobia a aj skutočnosť, že viaceré mestá využili na obnovu a rekonštrukciu miestnych komunikácií, ktoré spravujú aj prostriedky z európskych štrukturálnych fondov.

Rovnako za dôležité považujeme zdôraznenie skutočnosti, že existenciu rovnakej kompetenčnej výbavy miestnej úrovne nie je možné považovať za efektívnu, ani za optimálnu, pretože je logické, že mestá a obce rôznej veľkosti disponujú rozdielnymi vlastnými príjmami, veľkosťou rozpočtu, schopnosťou získavať do rozpočtu externé zdroje financovania a inými odlišnými charakteristikami. Preto jedným z navrhovaných odporúčaní je aj realizácia auditu kompetencií, analýza a zmapovanie všetkých originálnych a prenesených kompetencií, ktoré mestá a obce na Slovensku vykonávajú. Taktiež je dôležité pozornosť venovať aj kvantifikácii, resp. meraniu efektivity ich výkonu a značnú pozornosť je potrebné venovať aj problematike ich financovania.

Použitá literatúra

ASTRAUSKAS, A. a GECÍKOVA, I. (2014). Similarities and differences in local self-government in Lithuania and Slovakia. *American International Journal of Social Science*, vol. 3, no. 5, p.153-182.

CEPEK, B. (2017). *Správne právo hmotné: osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer.

MINISTERSTVO DOPRAVY A VÝSTAVBY SR. *Ročný výkaz o miestnych komunikáciách za rok 2018*, <https://www.mindop.sk/statistiky-15/rocnny-vykaz-o-miestnych-komunikaciach-za-rok-2018>, [cit. 07. januára 2020].

NEMEC, J. BERCIK, P. a KUKLIS, P. Local Government in Slovakia. *Local governments in Central and Eastern Europe*, Chapter 7, pp. 297-342.

NIŽŇANSKÝ, V. a RAFAJ, P. (2016). *Benchmarking slovenských miest. Trendy 2004-2014*. Bratislava: Únia miest Slovenska.

REDEKYOVÁ, I. (2012). *Obec a miestne komunikácie*, https://www.vsonline.sk/33/obec-a-miestne-komunikacie-uniqueiduchxzASYZNYU-nr8QpN7fRXmlUMNk_yr/, [cit. 15. septembra 2019].

Záverečný účet mesta Prešov za rok 2018, https://www.presov.sk/download_file_f.php?id=1169292, [cit. 15. septembra 2019].

Záverečné účty okresných miest SR za roky 2014-2018.